YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO
(viides jaosto)

18 päivänä kesäkuuta 2008 *

Asiassa T-410/03,

Hoechst GmbH, aiemmin Hoechst AG, kotipaikka Frankfurt am Main (Saksa), edustajinaan aluksi asianajajat M. Klusmann ja V. Turner, sittemmin asianajajat Klusmann, Turner ja M. Rüba ja lopuksi asianajajat Klusmann ja Turner,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään aluksi W. Mölls, O. Beynet ja K. Mojzesowicz, sittemmin Mölls ja Mojzesowicz, avustajanaan asianajaja A. Böhlke,

vastaajana,

jossa on kyse vaatimuksesta kumota EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä seuraavien yritysten osalta: Chisso Corporation, Daicel Chemical Industries Ltd, Hoechst AG, The Nippon Synthetic Chemical Industry Co. Ltd ja Ueno Fine Chemicals Industry Ltd (Asia

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

COMP/E-1/37.370 – Sorbaatit) 1.10.2003 tehty komission päätös 2005/493/EY (tiivistelmä EUVL 2005, L 182, s. 20) siltä osin kuin se koskee kantajaa, tai toissijaisesti alentaa kantajalle määrätyn sakon määrää sopivalle tasolle,

EUROOPAN YHTEISÖJEN
ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. Vilaras sekä tuomarit F. Dehousse ja D. Šváby,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Andová,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 8.2.2007 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Tosiseikat

1 Komissio totesi EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä seuraavien yritysten osalta: Chisso Corporation, Daicel Chemical Industries Ltd, Hoechst AG, The Nippon Synthetic Chemical Industry Co. Ltd ja Ueno Fine Chemicals Industry Ltd (Asia COMP/E-1/37.370

– Sorbaatit) 1.10.2003 tekemässään 2005/493/EY (jäljempänä päätös), että useat yritykset olivat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa ja Euroopan talousalueesta (ETA) tehdyn sopimuksen 53 artiklaa, kun ne olivat osallistuneet kartelliin sorbaattimarkkinoilla.

2 Päätöksen adressaatteja ovat Chisso Corporation, Daicel Chemical Industries Ltd (jäljempänä Daicel), The Nippon Synthetic Chemical Industry Co. Ltd (jäljempänä Nippon Synthetic) ja Ueno Fine Chemicals Industry Ltd (jäljempänä Ueno), joiden kotipaikka on Japanissa, sekä kantaja Hoechst AG, josta on myöhemmin tullut Hoechst GmbH, jonka kotipaikka on Saksassa.

3 Rikkomisen katsottiin kestäneen 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisen ajan (Chisson, Daicelin, Uenon ja Hoechstin osalta) ja 31.12.1978 ja 30.11.1995 välisen ajan (Nippon Syntheticin osalta).

4 Päätöksessä käytetty käsite ”sorbaatit” kuvaa kemiallisia säilöntäaineita (antimikrobivalmisteita), joilla voidaan hidastaa hiivan, bakteerien, homesienten tai sienten kaltaisten mikro-organismien kasvua tai estää se. Niitä käytetään lähinnä elintarvikkeissa ja juomissa. Joskus sorbaatteja käytetään myös säilyttämään elintarvikkeiden muita tärkeitä ominaisuuksia, kuten makua, väriä, rakennetta ja ravintoarvoa. Lisäksi sorbaatteja käytetään muuntyyppisten tuotteiden, kuten lääkkeiden, kosmetiikan, lemmikkieläinten ruoan ja eläinten rehun stabiloinnissa (päätöksen 56 perustelukappale).

5 Päätöksen mukaan sorbaatteja on kolmentyyppisiä. Sorbiinihappo on perustuote, jonka johdannaisia muut sorbaatit ovat. Sen valmistaminen on teknisesti monimutkaista, ja sen käyttöä rajoittaa sen huono vesiliukoisuus. Kaliumsorbaattia käytetään, kun tarvitaan hyvää vesiliukoisuutta. Kalsiumsorbaattia käytetään juustojen käärepaperin pinnoittamiseen Ranskassa ja Italiassa. Sorbiinihapon osuus sorbaattien myynnistä Länsi-Euroopassa on 30 prosenttia, kaliumsorbaatin osuus on 70 prosenttia ja kalsiumsorbaatin osuus on hyvin pieni (päätöksen 57–61 perustelukappale).

6 Tosiseikkojen tapahtuessa maailmassa oli seitsemän suurta sorbaattien tuottajaa: kaksi eurooppalaista yritystä (Hoechst ja Cheminova A/S), yksi amerikkalainen yritys (Monsanto, josta tuli myöhemmin Eastman Chemical Company) ja neljä japanilaista yritystä (Chisso, Daicel, Nippon Synthetic ja Ueno) (päätöksen 64 perustelukappale).

7 Siihen asti, kun Hoechst myi syyskuussa 1997 sorbaattialan toimintonsa kokonaan omistamalleen tytäryhtiölle (Nutrinova Nutrition Specialities & Food Ingredients GmbH, jäljempänä Nutrinova), Hoechst oli suurin toimija maailmanmarkkinoilla (yli 20 prosentin markkinaosuus vuonna 1995) ja Euroopan markkinoilla (yli 45 prosentin markkinaosuus vuonna 1995). Hoechstin jälkeen tulivat Chisso, Daicel, Nippon Synthetic ja Ueno (joista kunkin markkinaosuus oli 9,5 ja 15 prosentin välillä maailmanmarkkinoilla ja 4 ja 15 prosentin välillä Euroopan markkinoilla vuonna 1995) (päätöksen 65 ja 70 perustelukappale (päätöksen taulukko I)).

8 Päätöksen 4 ja 5 perustelukappaleen mukaan Chisson asianajajat ovat tavanneet 29.9.1998 komission virkamiehiä ilmoittaakseen Chisson halusta tehdä yhteistyötä sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 18.7.1996 annetun komission tiedonannon (EYVL C 207, s. 4; jäljempänä vuoden 1996 yhteistyötiedonanto) mukaisesti sorbiinihappomarkkinoilla toimineen maailmanlaajuisen kartellin osalta.

9 Myös Nutrinovan asianajaja otti 27.10.1998 yhteyttä komission virkamiehiin ilmoittaakseen halunsa tehdä yhteistyötä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon puitteissa.

10 Hoechstin ja Nutrinovan asianajajien ja komission virkamiesten välillä 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa kuvailtiin suullisesti merkityksellisiä markkinoita, tuottajia, markkinaosuuksia, menettelyä Yhdysvalloissa ja kartellin toimintaa.

11 Chisso kuvaili 13.11.1998 suullisesti komission virkamiehille kartellin toimintaa ja esitti asiakirjoja.

12 Komission virkamiehet kuulivat 9.12.1998 Chissoa kartellissa edustaneen henkilön suullisen todistuksen, jossa hän selitti ja selvitti 13.11.1998 esitettyjä asiakirjoja.

13 Nutrinova toimitti 21.12.1998 muistion sorbaattimarkkinoista.

14 Nutrinova toimitti 19.3. ja 28.4.1999 muistion sorbaattimarkkinoihin vaikuttavasta kilpailua rajoittavasta toiminnasta sekä asiakirjoja.

15 Chisso toimitti 20.4.1999 julistuksen, jossa vahvistettiin ja täydennettiin 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa annettua suullista selvitystä.

16 Tämän perusteella komissio lähetti 26.5. ja 17.6.1999 tietojensaantipyyntöjä 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen [EY 81] ja [EY 82] artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus) (EYVL 1962, 13, s. 204) 11 artiklan nojalla (päätöksen kuudes perustelukappale).

17 Nippon Synthetic ilmoitti 15.7.1999, Ueno 24.10.2001 ja Daicel 21.2.2002 halunsa tehdä yhteistyötä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon puitteissa. Ne vastasivat komission tietojensaatipyyntöihin (päätöksen 7, 10 ja 11 perustelukappale).

18 Komissio esitti tämän jälkeen asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla muita tietojensaantipyyntöjä, joista viimeinen on päivätty 13.12.2002 (päätöksen 21 perustelukappale).

19 Vuosien 1998 ja 2001 välisenä aikana Yhdysvalloissa ja Kanadassa oli nostettu kanteita hintojen vahvistamiskäytännöistä sorbaattialalla. Daicelille, Hoechstille, Nippon Syntheticille ja Uenolle (Yhdysvalloissa käydyn oikeudenkäynnin osalta) ja Daicelille, Hoechstille ja Uenolle (Kanadassa käydyn oikeudenkäynnin osalta) määrättiin sakkoja (päätöksen 30–32 perustelukappale).

20 Komissio aloitti 20.12.2002 EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisen menettelyn ja osoitti päätöksen adressaatteina oleville yrityksille väitetiedoksiannon (päätöksen 22 perustelukappale).

21 Päätöksen adressaatteina olevat yritykset osallistuivat 24.4.2003 kuulemistilaisuuteen komissiossa (päätöksen 29 perustelukappale).

22 Hallinnollinen menettely päättyi 1.10.2003, kun komissio teki päätöksen.

23 Päätöksen päätösosan 1 artiklan mukaan seuraavat yritykset ovat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa ja 1.1.1994 alkaen ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa, kun ne osallistuivat jäljempänä mainitulla ajanjaksolla monitahoiseen, yhtenäiseen ja jatkuvaan sopimukseen ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin sorbaattimarkkinoilla, joiden puitteissa ne sopivat tavoitehinnoista, jakoivat määrällisiä kiintiöitä, määrittivät tietojenvaihto- ja valvontajärjestelmän ja päättivät olla toimittamatta teknologiaa markkinoille mahdollisesti pyrkiville yrityksille:

a) Chisso 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisenä aikana;

b) Daicel 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisenä aikana;

c) Hoechst 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisenä aikana;

d) Nippon Synthetic 31.12.1978 ja 30.11.1995 välisenä aikana;

e) Ueno 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisenä aikana.

24 Päätöksen päätösosan 2 artiklassa komissio määräsi, että 1 artiklassa lueteltujen yritysten on lopetettava heti samassa artiklassa mainittu kilpailusääntöjen rikkominen, mikäli näin ei ole vielä tapahtunut, ja niiden on pidätyttävä vastedes harjoittamasta 1 artiklassa kuvattua toimintaa ja toteuttamasta toimenpiteitä, joilla on vastaavia tavoitteita tai vaikutuksia.

25 Päätöksessä esitettyjen tosiseikkojen ja oikeudellisten arviointien perusteella komissio määräsi kyseessä oleville yrityksille sakot, joiden määrä laskettiin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) sekä vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa esitetyn menetelmän mukaisesti.

26 Päätöksen päätösosan 3 artiklassa komissio määräsi seuraavat sakot:

a) Daicel: 16 600 000 euroa;

b) Hoechst: 99 000 000 euroa;

c) Nippon Synthetic: 10 500 000 euroa;

d) Ueno: 12 300 000 euroa.

27 Hoechstille määrätyn sakon määrässä otettiin huomioon muun muassa sen väitetty johtajan asema kartellissa yhdessä Daicelin kanssa sekä sen väitetty rikkomisen uusiminen (päätöksen 363–373 perustelukappale). Hoechstille määrätyn sakon määrää kuitenkin alennettiin 50 prosentilla sen hallinnollisen menettelyn aikana harjoittaman yhteistyön perusteella (päätöksen 455–466 perustelukappale).

28 Chisson osalta komissio katsoi, että se oli ensimmäisenä toimittanut ratkaisevaa näyttöä tutkimusten yhteydessä. Tämän vuoksi sille myönnettiin täydellinen vapautus sakoista eikä sille määrätty sakkoa (päätöksen 439-447 perustelukappale).

29 Päätös annettiin tiedoksi Hoechstille 9.10.2003 kirjeellä, joka oli päivätty 8.10.2003.

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset

30 Hoechst nosti käsiteltävänä olevan kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 18.12.2003 toimittamallaan kannekirjelmällä.

31 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin hylkäsi 16.12.2004 Chisson väliintulohakemuksen (ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-410/03, Hoechst v. komissio, 16.12.2004 antama määräys, Kok. 2004, s. II-4451).

32 Komissiota pyydettiin 2.3.2006 vastaamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kysymykseen ja toimittamaan ensinnäkin tutkinta-asiakirjat sellaisina, että Hoechst voi tutustua niihin, ja toiseksi Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden käyttökelpoisen version, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja, tai tiivistelmän, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja. Komissio vastasi tähän pyyntöön määräajassa. Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden osalta komissio totesi Chisson hyväksyvän sen, että näiden asiakirjojen alkuperäisiä versioita käytetään yksinomaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa käytävässä oikeudenkäynnissä.

33 Komission vastaus ja sen toimittamat asiakirjat annettiin Hoechstille tiedoksi 5.4.2006.

34 Hoechstia pyydettiin 18.5.2006 esittämään huomautuksensa komission vastauksesta. Hoechstia pyydettiin erityisesti täsmentämään, millä tavoin se, ettei Chisson 17.12.2002 päivättyä kirjettä ja sen liitteitä, sellaisena kuin komissio toimitti sen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle, ollut annettu sille tiedoksi, oli estänyt sitä tutustumasta asiakirjoihin, jotka saattoivat olla hyödyllisiä sen puolustautumisen kannalta, ja tällä tavoin loukannut sen puolustautumisoikeuksia. Hoechst vastasi tähän kysymykseen määräajassa 16.6.2006 päivätyllä kirjeellä.

35 Komissiota pyydettiin 12.7.2006 esittämään huomautuksensa Hoechstin vastauksen tietyistä kohdista. Komissio esitti huomautuksensa määräajassa 5.9.2006 päivätyllä kirjeellä.

36 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (viides jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn.

37 Asianosaisten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin kuultiin 8.2.2007 pidetyssä istunnossa.

38 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin määräsi istunnossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 67 artiklan 3 kohdan toisen alakohdan perusteella komission toimittamaan kolmen viikon määräajassa kyseisen istunnon päivämäärästä lukien syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana komission virkamiesten ja Chisson välisiin puhelinkeskusteluihin liittyvät sisäiset muistiinpanot.

39 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräys, joka on kirjattu istuntopöytäkirjaan, annettiin tiedoksi asianosaisille 13.2.2007.

40 Komissio noudatti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen määräystä määräajassa.

41 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 67 artiklan 3 kohdan toisen alakohdan mukaisesti komission toimittamia asiakirjoja ei annettu tiedoksi kantajalle siinä vaiheessa, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki niiden luottamuksellisuutta ja tarpeellisuutta riidan ratkaisemisessa.

42 Suullinen käsittely päätettiin 30.4.2007.

43 Asianosaisille annettiin 11.5.2007 tiedoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen päätös poistaa asiakirjavihosta edellä 38 kohdassa tarkoitetut sisäiset asiakirjat ja palauttaa ne komissiolle.

44 Hoechst vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

– kumoaa päätöksen siltä osin kuin se koskee sitä

– toissijaisesti alentaa päätöksessä sille määrätyn sakon määrää sopivalle tasolle

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

45 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

– hylkää kanteen perusteettomana

– velvoittaa Hoechstin korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

46 Hoechstin kanne perustuu kolmeentoista kanneperusteeseen.

47 Tältä osin on todettava, että toisin kuin komissio väittää, esitettyjen väitteiden perusteella voidaan päätellä Hoechstin vaatimustensa tueksi esittämien kanneperusteiden sisältö.

48 Ensimmäisellä ja neljännellä kanneperusteella pyritään päätöksen kumoamiseen kokonaisuudessaan Hoechstin osalta.

49 Kolmannellatoista kanneperusteella pyritään päätöksen 2 artiklan osittaiseen kumoamiseen Hoechstin osalta.

50 Muilla kanneperusteilla sen sijaan pyritään sakon alentamiseen.

I *Kanneperusteet, joilla pyritään päätöksen kumoamiseen kokonaisuudessaan Hoechstin osalta*

51 Ensimmäisellä kanneperusteellaan Hoechst riitauttaa sen, ettei komissio antanut sen tutustua sen puolesta puhuviin asiakirjoihin. Neljännellä kanneperusteellaan Hoechst vetoaa siihen, että kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan asiakirjavihko on epätäydellinen.

A *Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan kantaja ei ole saanut tutustua sen puolesta puhuviin asiakirjoihin*

1. Tiivistelmä hallinnollisesta menettelystä ja päätöksestä

52 Chisson ja komission välillä 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa yksi asiasta vastaavista komission virkamiehistä vakuutti Chissolle, että ”sitä varoitettaisiin, jos joku muu yritys yrittäisi ehtiä Chisson edelle yhteistyötiedonannon nojalla”.

53 Komission virkamiehet kuulivat Chissoa kartellissa edustaneen henkilön suullisen todistuksen 9.12.1998.

54 Nutrinova pyysi komission virkamiehen kanssa 5.3.1999 käymänsä puhelinkeskustelun aikana kokouksen järjestämistä. Tätä pyyntöä ei noudatettu.

55 Komissio aloitti 20.12.2002 EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisen menettelyn ja osoitti päätöksen adressaateille väitetiedoksiannon. Samana päivänä kyseiset yritykset saivat tutustua asiakirjavihkoon kahden CD-ROMin muodossa, jotka sisälsivät asiakirjojen täydelliset jäljennökset, poislukien liikesalaisuudet ja muut luottamukselliset tiedot (päätöksen 22 ja 23 perustelukappale).

56 Asiakirjavihko sisälsi komission laatiman pöytäkirjan 13.11.1998 pidetystä kokouksesta.

57 Hoechst pyysi kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle osoitetulla 22.1.2003 päivätyllä kirjeellä Nutrinovan kanssa asianajajiensa välityksellä saada tutustua sisäisiin asiakirjoihin, jotka koskevat komission ja Chisson välisiä, syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja. Ne pyysivät myös saada tutustua Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen, joka on asiakirjavihossa versiona, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja.

58 Komission ja Chisson välisiä puhelinkeskusteluja koskevien sisäisten asiakirjojen osalta Hoechstin ja Nutrinovan asianajajat palauttivat mieliin 13.11.1998 pidetyn kokouksen pöytäkirjan sanamuodon ja totesivat seuraavaa:

”Asiakkaillemme on olennaista tietää, ovatko ja missä määrin komission virkamiehet edesauttaneet tietojen antamista samaan aikaan, kun asiakkaamme tekivät yhteistyötä komission kanssa.”

59 Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen osalta Hoechstin ja Nutrinovan asianajajat totesivat erityisesti, että tämän kirjeen liitteen eli 26.3.1999 päivätyn kirjeen otsikkona oli ”Komissiolle Chisson kilpailupääosaston kanssa tekemästä yhteistyöstä”. He totesivat lisäksi seuraavaa:

”Kaikki Chisson yhteistyötä koskevat väitteet tai – varsinkin – kaikki viittaukset Chisson tuolloisiin yhteyksiin komission virkamiesten kanssa voivat olla erityisen merkityksellisiä asiakkaidemme puolustuksen kannalta.”

60 Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja hylkäsi 24.2.2003 päivätyllä kirjeellä 22.1.2003 päivätyssä kirjeessä esitetyt pyynnöt.

61 Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja täsmensi tältä osin, että Chisson ja komission virkamiesten välisiä puhelinkeskusteluja koskevat muistiinpanot ovat komission sisäisiä asiakirjoja, ja näin ollen niihin ei voi tutustua. Koska päinvastaista ratkaisevaa näyttöä ei ole, hänen mukaansa on oletettava, että komissio on analysoinut objektiivisesti Hoechstille hyödyllisiä tietoja. Lisäksi kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja totesi, että Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen (ja tämän kirjeen liitteenä olevan 26.3.1999 päivätyn kirjeen) osalta Chisso oli pyytänyt, että näitä asiakirjoja käsitellään luottamuksellisina.

62 Hoechst ja Nutrinova toistivat 7.3.2003 vastauksessaan väitetiedoksiantoon asianajajiensa välityksellä 22.1.2003 päivättyyn kirjeeseen sisältyvät pyyntönsä. Tarkemmin ottaen Hoechst ja Nutrinova vaativat saada tutustua asiakirjoihin ja esittivät väitteitä syrjivästä kohtelusta menettelyn aikana.

63 Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja esitti 23.9.2003 loppukertomuksensa tässä asiassa (EUVL 2005, C 173, s. 5). Tässä kertomuksessa hän toteaa muun muassa seuraavaa:

”– – ilmoitin osapuolille 24. helmikuuta 2003 päivätyllä kirjeellä, että tuossa menettelyn vaiheessa enempää aineistoa ei voitu antaa tietoon. Selitin, että osapuolten ja komission virkamiesten välisiä puhelinkeskusteluja koskevat muistiinpanot ovat komission sisäisiä asiakirjoja, ja näin ollen niihin ei periaatteessa voi tutustua. Tässä nimenomaisessa tapauksessa komissio oli poikkeuksellisesti antanut luvan tutustua joihinkin sisäisiin muistioihin ja viitannut niihin väitetiedoksiannossa selittääkseen komission ja päätöksen eri vastaanottajien välisten kokousten sisältöä ja päivämääriä. Chisso on pyytänyt, että sen lähettämiä kirjeitä käsitellään luottamuksellisina, ja osapuolille oli annettu käyttöön kyseisten kirjeiden ei-luottamukselliset yhteenvedot.”

64 Tähän kohtaan lisätyssä alaviitteessä todetaan seuraavaa:

”Suullisen kuulemisen jälkeen Chisson oikeudellinen edustaja vastasi pyyntööni, joka koski komissiolle 26. maaliskuuta 1999 lähetetyn kirjeen luottamuksellisuuden harkitsemista uudelleen, vakuuttamalla, että asiakirja sisältää liikesalaisuuksia ja on siksi luottamuksellinen.”

65 Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja totesi tämän jälkeen loppukertomuksessaan seuraavaa:

”Hoechstin ja Nutrinovan väitteiden johdosta olen tutkinut tarkkaan komission päätösluonnoksessa esittämät päätelmät sakkojen määräämättä jättämistä tai lieventämistä koskevassa asiassa. Olen myös tutkinut kaikkia asiasta tehtyjä komission sisäisiä muistioita. Sakkojen määräämättä jättämistä tai lieventämistä koskevat päätösluonnoksen päätelmät kumoavat suurelta osin Hoechstin ja Nutrinovan esittämät huolet. Katson myös, että komission yksiköiden toimet osapuoliin nähden eivät ole vaikuttaneet tämän tapauksen lopputulokseen. Vakuutan, että Hoechstin

puolustusoikeus ei edellytä oikeutta tutustua lisäasiakirjoihin. Komission sisäiset asiakirjat ja Chisson toimittamat asiakirjat eivät kummatkaan sisällä muita syyllisyyttä tai syyttömyyttä osoittavia todisteita, jotka olisi annettava Hoechstin tietoon."

66 Komissio teki päätöksen 1.10.2003 ja vastasi päätöksen 26 ja 27 perustelukappaleessa Hoechstin vaatimuksiin seuraavasti:

"26. Se, ettei Chisson toimittamia asiakirjoja tai niiden osia, joita Chisso on pyytänyt suojeltavan 'liikesalaisuuksina', anneta tiedoksi muille asianosaisille, suojaa Chisson laillisia kaupallisia etuja. Tämä suoja estää muita asianosaisia saamasta strategisia tietoja Chisson kaupallisista eduista ja sen toiminnasta ja toiminnan kehittämisestä asetuksen N:o 17 20 artiklan ja sisäisistä menettelysäännöistä käsiteltäessä pyyntöjä saada tutustua asiakirjoihin EY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan, EHTY:n perustamissopimuksen 65 ja 66 artiklan ja neuvoston asetuksen (ETY) N:o 4064/89 soveltamistapauksissa annetun komission tiedonannon mukaisesti.

27. Toiseksi vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissiolla ei ole puolustautumisoikeuksien kunnioittamiseksi velvollisuutta antaa oikeutta tutustua sisäisiin asiakirjoihinsa menettelyn aikana. Lisäksi yhteyksistä yrityksiin niiden tekemän yhteistyön puitteissa komissio katsoo, että Hoechstin päättely perustuu täysin virheellisiin olettamiin. Ylimääräinen oikeus tutustua komission sisäisiin asiakirjoihin ei parantaisi mitenkään yritysten puolustautumisoikeuksia eikä auttaisi määrittämään sitä, mikä yritys toimitti sille ensimmäisenä ratkaisevat todisteet. Tämä arviointi toteutetaan yksinomaan yritysten toimittamien asiakirjojen perustella, joihin asianosaiset ovat voineet tutustua."

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

67 Hoechst toteaa huomanneensa vasta väitetiedoksiantoa lukiessaan, että menettelyn alkuvaiheessa Chisso oli suunnilleen samaan aikaan kuin Hoechst tehnyt komission kanssa yhteistyötä vedoten vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon. Samalla Hoechst havaitsi niiden asiakirjojen perusteella, joihin se oli saanut tutustua, säännöstenvastaisuuksia hallinnollisessa menettelyssä. Hoechst korostaa tältä osin, että kahdeksannessa kanneperusteessa se kiistää sen, että Chisso olisi 13.11.1998 ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

68 Ensimmäisessä kanneperusteessaan Hoechst ensinnäkin riitauttaa sen, ettei se saanut tutustua komission ja Chisson välistä yhteydenpitoa koskeviin sisäisiin asiakirjoihin. Toiseksi Hoechst riitauttaa sen, ettei se saanut tutustua Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen ja sen liitteisiin. Kolmanneksi Hoechst tuo esiin, ettei komissio toteuttanut sen pyynnöstä uusia tutkimuksia. Lisäksi Hoechst pyytää prosessinjohtotoimia.

Se, ettei kantaja saanut tutustua komission ja Chisson välistä yhteydenpitoa koskeviin asiakirjoihin

69 Hoechstin mukaan komissio ei antanut sen tutustua tiettyihin Chisson toimittamiin asiakirjoihin eikä komission muistiinpanoihin tapaamisista Chisson kanssa ja Chisson kanssa käydyistä puhelinkeskusteluista. Jos Hoechst olisi voinut tutustua niihin, se olisi voinut saada täydellisen käsityksen komission ja Chisson välisestä yhteydenpidosta ja olisi näin ollen voinut todistaa helpommin, että ensimmäisenä sekä ajallisesti että sisältönsä puolesta ratkaisevat todisteet kartellin olemassaolosta toimitti Hoechst eikä Chisso ja että sen olisi näin ollen pitänyt saada sakonalennus.

Hoechst olisi voinut myös paremmin osoittaa, että komission antamat tiedot vaikuttivat Chisson yhteistyöhön.

70 Hoechst viittaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-36/91, ICI vastaan komissio, 29.6.1995 antamaan tuomioon (Kok. 1995, s. II-1847, 69 kohta); asiassa T-221/95, Endemol vastaan komissio, 28.4.1999 antamaan tuomioon (Kok. 1999, s. II-1299, 65 kohta) ja yhdistetyissä asioissa T-191/98, T-212/98, T-213/98 ja T-214/98, Atlantic Container Line ym. vastaan komissio, 30.9.2003 antamaan tuomioon (Kok. 2003, s. II-3275, 334 kohta) ja korostaa, että oikeus tutustua asiakirjavihkoon on yhteisön prosessioikeuden perustavanlaatuinen takuu, jonka tarkoituksena on suojata väitetiedoksiannon adressaattien puolustautumisoikeuksia. Oikeuden tutustua asiakirjavihkoon pitää erityisesti taata kuulemisoikeuden tehokas käyttäminen, sillä se antaa mahdollisuuden tutustua komission väitetiedoksiannossa käyttämiin todisteisiin ja arvioida niitä ja mahdollisesti kiistää ne vastauksessaan. Hoechstin mukaan komission on annettava oikeus tutustua lähtökohtaisesti koko asiakirjavihkoon. Sen mukaan toisin on ainoastaan komission sisäisten asiakirjojen sekä sellaisten asiakirjojen osalta, jotka sisältävät kolmansien liikesalaisuuksia.

71 Hoechst toteaa myös, että prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate edellyttää, ettei komissio voi päättää yksin, antaako se ja missä laajuudessa asianosaisen tutustua asiakirjoihin, joita tämä voisi käyttää puolestaan puhuvina seikkoina. Sen mukaan puolustautumisoikeuksia on loukattu, jos on mahdollista osoittaa, että hallinnollinen menettely olisi voinut päättyä toisin, jos Hoechst olisi saanut tutustua kyseessä oleviin sen puolesta puhuviin asiakirjoihin. Voidakseen tutustua asiakirjoihin, jotka eivät sisälly asiakirjavihkoon, Hoechstin olisi pitänyt pyytää sitä nimenomaisesti.

72 Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechst oli omien sanojensa mukaan korostanut hyvin selvästi, että kaikki muistiinpanot, jotka koskevat komission edustajien ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja, olivat tärkeitä sen puolustuksen kannalta, koska ne saattoivat puhua Hoechstin puolesta ja osoittaa, että menettelyä ei tuolloin toteutettu puolueettomasti.

73 Hoechstin mukaan niiden asiakirjojen perusteella, joihin se on voinut tutustua, voidaan todeta, että sitä on kohdeltu epäedullisemmin kuin Chissoa.

74 Ensinnäkin sen mukaan komissio hyväksyi vuoden 1998 syksyllä Chisson osalta sen, minkä se hylkäsi samaan aikaan Hoechstin osalta, eli suulliset todistajanlausunnot osoituksena yhteistyöstä. Komissio kutsui aktiivisesti Chissoa pitämään kokouksia kanssaan ja samanaikaisesti kieltäytyi kokouksista Hoechstin kanssa. Erityisesti 9.11.1998 päivätyissä komission sisäisissä muistiinpanoissa todetaan, että ”[Chisson] asianajajat ainakin hyväksyivät sovittujen kokouksien pitämisen kilpailupääosaston soittojen seurauksena”. Nämä komission toistuneet puhelinsoitot paljastavat Hoechstin mukaan komission menettelyn puolueellisuuden.

75 Toiseksi Hoechstin mukaan on osoitettu, että tämän menettelyn ratkaisevan vaiheen aikana eli vuoden 1998 lopulla komissio lupasi Chissolle lainvastaisesti, että sitä ”varoitettaisiin”, jos muut yritykset yrittäisivät ehtiä Chisson edelle yhteistyön suhteen. Sen mukaan tällaiset puolueelliset varoitukset ovat paitsi sellaisinaan lainvastaisia, myös merkityksellisiä Hoechstin puolustautumisen kannalta. Tämä puolustautuminen riippuu Hoechstin mukaan olennaisesti siitä, antoiko ja missä laajuudessa komissio tällaisia ”varoituksia” tai tietoja Hoechstin yhteistyöstä. Lisäksi vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan hyvän hallinnon periaate sisältää toimivaltaiselle toimielimelle asetetun velvoitteen tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki yksittäistapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia T-31/99, ABB Asea Brown Boveri v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1881, 99 kohta). Vaikka oletettaisiin, ettei komissio varoittanut Chissoa, tämä ei vaikuta siihen perusteeseen, että komissio joka tapauksessa totesi olevansa valmis antamaan tällaisen varoituksen. Jo tämä hyvän hallinnon periaatteen loukkaaminen riittää Hoechstin mukaan oikeuttamaan sen, että sille annetaan laajennettu oikeus tutustua asiakirjavihkoon, jotta se voi käyttää puolustautumisoikeuksiaan.

76 Näissä olosuhteissa kaikki asiakirjat, jotka liittyvät Chisson asianajajien ja tästä asiasta vastanneiden komission virkamiesten välisiin yhteydenottoihin, ovat Hoechstin mukaan tärkeitä sen puolustautumisen kannalta sen puolesta puhuvina asiakirjoina. Hoechst oli omien sanojensa mukaan esittänyt tämän kannan useaan otteeseen sekä kirjallisesti (kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle ja komission asiasta vastaavan osaston päällikölle) että 24.4.2003 pidetyssä kuulemistilaisuudessa.

77 Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja hylkäsi nämä pyynnöt 24.2.2003 päivätyllä Hoechstin ja Nutrinovan asianajajille osoitetulla kirjeellä todeten muun muassa seuraavaa:

”Koska päinvastaisia ratkaisevia todisteita ei ole, on oletettava, että komissio arvioi objektiivisesti asiakkaillenne tältä osin hyödyllisiä tietoja. Kirjeenne ei sisällä päinvastaisesta vakuuttavaa näyttöä. Myöskään (edellä mainittu) syy saada tutustua lisäaineistoon ei ole asianmukainen syy saada tutustua asiakirjoihin; tarkemmin ottaen sillä ei ole merkitystä yhteisötyötiedonannon soveltamisen kannalta tässä asiassa.”

78 Hoechstin mukaan nämä perustelut osoittavat, että kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja, jonka toimet ovat komission vastuulla, on käyttänyt väärin toimivaltaansa ja laiminlyönyt velvoitteensa valvoa puolustautumisoikeuksien kunnioittamista. Oikeuskäytännön mukaan asianosaisen, joka pyytää saada tutustua lisäaineistoon, voidaan ainoastaan edellyttää osoittavan merkityksellisin perusteluin, millä asiakirjoilla voi olla merkitystä sen puolustautumisen kannalta ja millä perusteilla (edellä 70 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 335 kohta). Hoechstin mukaan sitä, onko asiakirjoilla merkitystä puolustautumisen kannalta, on arvioitava puolustautuvan asianosaisen näkökulmasta, eikä asiasta vastaavalla komission virkamiehellä tai kuulemismenettelystä vastaavalla neuvonantajalla ole toimivaltaa päättää, mitä asiakirjoja voidaan käyttää puolustautumisessa asianosaisen puolesta puhuvina asiakirjoina.

79 Hoechst viittaa myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-30/91, Solvay vastaan komissio, 29.6.1995 antamaan tuomioon (Kok. 1995, s. II-1775, 81 ja 83 kohta) ja korostaa, että kun asiassa on tehtävä vaikeita ja monimutkaisia taloudellisia arviointeja, komission on toimittava siten, että päätöksen adressaatit voivat olla tietoisia samoista tosiseikoista kuin komissio ja muut asianosaiset. Tämä periaate pätee Hoechstin mukaan myös niiden komission sisäisten asiakirjojen osalta, jotka koskevat yhteydenpitoa Chisson kanssa ja joihin Hoechst on pyytänyt saada tutustua voidakseen käyttää oikeuttaan. Hoechst viittaa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-9/99, HFB ym. vastaan komission 20.3.2002 antamaan tuomioon (Kok. 2002, s. II-1487, 40 kohta) ja toteaa, että komission sisäiset asiakirjat on saatettava asianosaisen tietoon, jos on esitetty sellaisia painavia syitä, jotka osoittavat, että käsiteltävänä olevan asian erityiset olosuhteet edellyttävät sitä. Asianosaisen on saatava tutustua komission sisäisiin asiakirjoihin, kun niillä voidaan osoittaa

komission loukanneen laillisuusperiaatetta (yhdistetyt asiat 142/84 ja 156/84, BAT ja Reynolds v. komissio, määräys 18.6.1986, Kok. 1986, s. 1899, 11 kohta).

80 Kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan viittauksesta siihen, että käsiteltävänä olevassa asiassa sovelletaan vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa, Hoechst toteaa, ettei kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan tehtävänä ole ennakoida komission päätöksen tulevia perusteluja ja perustella menettelyä koskevia päätöksiään näillä tulevilla perusteluilla. Hän ei voi tietää eikä päättää, mitkä ovat komission jäsenten kollegion päättämät perustelut, eikä hänellä ole toimivaltaa eikä oikeutta päättää yksin siitä, onko mahdollisesti asianosaisen puolesta puhuvilla asiakirjoilla intressiä puolustautumisen kannalta (edellä 70 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 339 kohta).

81 Tässä yhteydessä Hoechst pyytää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelta prosessinjohtotoimena sitä, että komissio velvoitetaan antamaan sille ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle mahdollisuus tutustua kokonaisuudessaan kaikkiin asiakirjavihossa oleviin tai komission hallussa muutoin oleviin asiakirjoihin, joista ilmenee Chisson asianajajien ja komission edustajien syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käymän yhteydenpidon sisältö. Lisäksi Hoechst pyytää tutkintatoimena asiasta tuolloin vastanneiden komission kahden virkamiehen nimeämistä todistajiksi.

Se, ettei kantaja saanut tutustua Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen ja sen liitteisiin

82 Hoechst toteaa vedonneensa jo ennen päätöksen tekemistä siihen, että Chisson asianajajien 17.12.2002 päivätyn kirjeen, joka kuului asiakirjavihkoon mutta jonka sisältö oli lähes kokonaan peitetty, olisi pitänyt sisältyä asiakirjavihkoon peittämättömänä. Hoechst on korostanut, että tämän kirjeen liitteillä, myös 26.3.1999 päivätyllä kirjeellä, joka siitä tehdyn tiivistelmän perusteella koski Chisson yhteistyötä komission kanssa, oli suuri merkitys sen puolustautumisen kannalta.

83 Koska tämä asiakirja, kuten nähtävänä olevasta asiakirjavihosta voidaan päätellä, koski ainoastaan Chisson yhteistyön sisältöä ja siihen liittyviä oikeudellisia kysymyksiä ja sen arviointia, Hoechst katsoo, ettei sille, ettei sen anneta tutustua tähän asiakirjaan, ole oikeutettuja perusteita.

84 Hoechst lisää, että Chisson kirje saattaisi sisältää sitä vastaan puhuvia seikkoja (esimerkiksi jos Chisso olisi syyttänyt Hoechstin olleen johtajan asemassa kartellissa) ja komission olisi tällöin pitänyt välittömästi ja oma-aloitteisesti antaa sen tutustua tähän kirjeeseen. Jos taas Chisson kirje olisi sisältänyt aihetodisteita edellä mainittujen komission menettelyssä olleiden lainvastaisuuksien kaltaisesta syrjinnästä, se voi päinvastoin puhua Hoechstin puolesta. Tällöin tämä kirje olisi pitänyt toimittaa viimeistään, kun Hoechst pyysi saada tutustua siihen.

85 Hoechstin mukaan tässä yhteydessä merkitystä ei ole sillä, onko jokin menettelyyn osallisista pyytänyt kyseessä olevien asiakirjojen luottamuksellista käsittelyä. Komission pitää tutkia viran puolesta ja objektiivisesti asiakirjavihon sisältämien asiakirjojen luottamuksellisuus. Hoechst täsmentää tältä osin, että asetuksen N:o 17 21 artiklan 2 kohdassa säädetään, että komissio voi hyväksyä ainoastaan oikeutetut pyynnöt käsitellä liikesalaisuuksia luottamuksellisesti.

86 Hoechstin mukaan ainoastaan liiketaloudelliset tiedot, kuten liikevaihto tai lähiaikojen markkinaosuudet, olisivat voineet oikeuttaa Chisson kirjeen peittämisen – mutta vain osittain.

87 Hoechst viittaa edellä 70 kohdassa mainitussa asiassa Endemol vastaan komissio annettuun tuomioon (65 kohta) ja korostaa, että luottamuksellisten tietojen suojelemisen on oltava tasapainossa väitetiedoksiannon adressaattien puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen kanssa. Väitetiedoksiannon adressaattien on voitava päättää tosiseikoista tietoisina, voisivatko kyseiset asiakirjat olla hyödyllisiä heidän puolustuksensa kannalta (edellä 70 kohdassa mainittu asia ICI v. komissio, tuomion 104 kohta). Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechst väittää, että sen mahdollisuus puolustautua on rajoittunut, koska se ei ole voinut selvittää tiettyjä ratkaisevia kysymyksiä menettelyn ja tosiseikkojen osalta.

88 Erityisesti koska Hoechst kiistää sen, että Chisso olisi ensimmäisenä esittänyt ratkaisevat todisteet, Chisson 26.3.1999 päivätystä kirjeestä, joka – kuten sen tiivistelmä osoittaa – koskee Chisson yhteistyötä komission kanssa, olisi mahdollisesti voitu tehdä päätelmiä tällaisen yhteistyön sisällöstä ja päivämääristä erityisesti ennen 29.10.1998.

89 Tässä yhteydessä Hoechst pyytää ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelta prosessinjohtotoimena sitä, että komissio velvoitetaan antamaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle ja Hoechstille mahdollisuus tutustua Chisson asianajajien komissiolle lähettämään 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen kokonaisuudessaan sekä sen liitteisiin. Lisäksi Hoechst pyytää, että tutkintatoimena todistajiksi nimetään komission avustuksella asiasta tuolloin vastanneet kaksi virkamiestä.

90 Hoechst väittää 16.6.2006 päivätyssä kirjeessään vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen, jolla tämä pyysi sitä esittämään lisähuomautuksensa komission aiemmin toimittamista asiakirjoista, muun muassa Chisson 17.12.2002 päivätystä kirjeestä liitteineen (ks. edellä 34 kohta), että tiettyjä seikkoja ei ole hyväksytty todisteiksi ja hallinnollista menettelyä rasittavat lainvastaisuudet.

91 Niiden seikkojen osalta, joita Hoechstin mukaan ei ole hyväksytty todisteiksi, Hoechst katsoo ensiksi, että Chisson asianajajien komissiolle lähettämä 11.1.1999 päivätty kirje, johon se sai nyt tutustua ensimmäistä kertaa, on sen puolesta puhuva asiakirja.

92 Tämä kirje osoittaa Hoechstin mukaan, että Chisso pyrki saamaan vahvistuksen siitä, ettei mikään muu yritys ollut ehdottanut yhteistyötä ennen sitä, 3.11.1998 eli monta päivää sen jälkeen, kun Hoechst oli pyytänyt vapautusta sakoista.

93 Hoechstin mukaan tämä todistaa, että siihen mennessä Chisso ei ollut pyytänyt komissiolta vapautusta sakoista. Hoechstin mukaan Chisso pyysi vapautusta sakoista vasta 11.1.1999 lähtien, kuten tämän kirjeen sanamuodosta ilmenee. Sen mukaan

sitä, että vapautusta sakoista ei ole pyydetty, ei ole mahdollista korjata. Tätä seikkaa ei ole mainittu päätöksessä, ja se vahvistaa Hoechstin mukaan sen, että se oli ensimmäinen komission kanssa yhteistyötä tehnyt yritys.

94 Toiseksi Hoechst katsoo, että Chisson komissiolle lähettämä 26.3.1999 päivätty kirje on myös sen puolesta puhuva asiakirja.

95 Hoechstin mukaan tämä kirje osoittaa, että sen lähettämisajankohtana komission Chissolta pyytämiä kirjallisia lausuntoja ei ollut vielä toimitettu.

96 Hoechst toteaa aluksi, että Chissolle on annettu lisäaikaa epävirallisesti, mitä ei ole mainittu vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa.

97 Lisäksi mikäli kaikkia asiakirjoja ei ollut toimitettu 26.3.1999 mennessä, Hoechstin mukaan ei ole mahdollista katsoa, toisin kuin päätöksen 458 perustelukappaleessa esitetään, että komissiolla oli todisteet kartellin olemassaolosta Chisson yhteistyön perusteella. Komissio antoi näin ollen lainvastaisia sitoumuksia Chissolle ja myös toteutti ne antamalla sille myöhemmin vapautuksen sakoista.

98 Hoechst huomauttaa myös toimittaneensa komissiolle asiakirjatodisteita 19.3.1999, vaikka vielä oli olemassa vaara, että sen työntekijät asetettaisiin rikosoikeudelliseen syytteeseen Yhdysvalloissa, ja vaikka vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa edellytettiin ainoastaan kartellin olemassaolon todistamista, minkä Hoechst omien sanojensa mukaan teki 29.10.1998 lähtien.

99 Hallinnollista menettelyä rasittavien lainvastaisuuksien osalta Hoechst korostaa, että päätöksen 461 perustelukappaleessa komissio kieltäytyi myöntämästä, että Hoechst oli ensimmäinen yhteistyötä tehnyt yritys, sillä perusteella, että Hoechstin hallussa oli asiakirjoja, joita se ei ollut toimittanut, vaikka oli sovittu, että Yhdysvalloissa vireillä olevan oikeudenkäynnin vuoksi Hoechst saattoi toimittaa nämä asiakirjat myöhemmässä vaiheessa.

100 Samanaikaisesti komissio oli Hoechstin mukaan ilmiselvästi antanut Chissolle ”lisäaikaa” asiakirjojen toimittamiseen, mikä ilmenee 26.3.1999 päivätystä kirjeestä. Lisäksi Chisson huhtikuussa 1999 toimittamat asiakirjat olisi voitu toimittaa aikaisemmin. Näin ollen Chisson yhteistyö olisi pitänyt jättää hyväksymättä samoilla perusteilla kuin ne, joita oli käytetty Hoechstia vastaan.

101 Chisson yhteistyössä ei kuitenkaan katsottu olevan puutteita huolimatta tilanteesta, joka Hoechstin mukaan oli täysin verrattavissa Hoechstin tilanteeseen. Tämä merkitsee epäyhdenvertaista kohtelua Hoechstin vahingoksi.

Uusien tutkimusten toteuttamista koskeva pyyntö

102 Hoechst toteaa pyytäneensä kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle lähettämässään 22.1.2003 päivätyssä kirjeessä lisätutkimuksia komission tiloissa todistajien kuulemisen avulla. Vaikka kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja tai komissio eivät tätä pyyntöä hylänneet, se ei Hoechstin mukaan johtanut kuitenkaan toimenpiteisiin, sillä pyydettyä tutkimusta ei ilmeisesti ole toteutettu. Koska tämä tutkimus oli päätöksen sisällön kannalta ratkaiseva tässä kanneperusteessa esitetyistä syistä, komissio on Hoechstin mukaan loukannut hyvän hallinnon periaatetta.

b) Komission väitteet

Se, että kantaja ei saanut tutustua tiettyihin asiakirjoihin

103 Komissio korostaa, ettei Hoechst kiistä sitä, että lähtökohtaisesti tiettyihin asiakirjoihin ei saa tutustua, jos ne ovat sisäisiä asiakirjoja tai sisältävät liikesalaisuuksia.

104 Tältä osin komissio toteaa ensiksi, että kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja ”tutki tarkkaan” komission päätösluonnoksessa esittämät päätelmät sakkojen määräämättä jättämistä tai lieventämistä koskevassa asiassa. Hän tutki ”myös” komission sisäisiä muistioita, minkä jälkeen hän totesi olevansa vakuuttunut siitä, että ”komission yksiköiden toimet osapuoliin nähden eivät ole vaikuttaneet tämän tapauksen lopputulokseen”.

105 Toiseksi komissio toteaa, että ensimmäisenä ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta esitti Chisso 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa. Yritys, joka ensimmäisenä toimitti komissiolle ratkaisevia todisteita, määritettiin yksinomaan yritysten toimittamien asiakirjojen perusteella, joihin asianosaiset ovat saaneet tutustua. Komission mukaan Chissolle tässä 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa luvattu varoitus ei näin ollen loogisesti ole voinut vaikuttaa ensimmäisenä yhteistyötä tehneen yrityksen määrittämiseen. Komission mukaan tästä seuraa samalla, että menettelyn kulkua kyseisen päivän jälkeen koskevalla arvostelulla ei voi olla mitään merkitystä tältä osin. Tämä pätee myös väitteisiin, jotka koskevat sitä, ettei kantaja ole saanut tutustua Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen ja sen liitteisiin.

106 Kolmanneksi komissio väittää, ettei Hoechst myöskään ole onnistunut herättämään sellaisia vakavia epäilyjä komission menettelyn objektiivisuudesta, joilla voitaisiin perustella laajennettua mahdollisuutta tutustua sen sisäisiin asiakirjoihin.

107 Komissio toteaa tältä osin, että Chissolle 9.12.1998 annettu mahdollisuus esittää huomautuksensa suullisesti koski yksinomaan sen 13.11.1998 esittämien kirjallisten todisteiden selittämistä. Sen sijaan Hoechstin puhelimitse 5.3.1999 ehdottamassa kokouksessa oli tarkoitus korvata olemassa olevat kirjalliset todisteet suullisella todistuksella.

108 Sen osalta, että komissio ”kieltäytyi” Hoechstin ehdottamasta kokouksesta, komissio toteaa, että se pikemminkin muistutti yleisesti vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamisedellytyksistä kuin kieltäytyi lopullisesti enemmästä yhteydenpidosta Hoechstin kanssa. Komissio täsmentää myös, että sen kanta perustui alustavaan arvioon yhtäältä Hoechstin, joka ei ollut valmis toimimaan täydellisessä yhteistyössä ennen Yhdysvalloissa vireillä olleiden rikos- ja siviilioikeudenkäyntien päättymistä, yhteistyöhalusta ja toisaalta Hoechstin komissiolle siihen mennessä toimittamien tietojen todistusarvosta. Koska Hoechst ei komission mukaan ollut ilmoittanut olevansa valmis pyydetyssä tapaamisessa toimimaan täydellisessä yhteistyössä komission kanssa ja toimittamaan toisentyyppisiä tietoja kuin ne, joita oli jo toimitettu, komission tai Hoechstin kannalta ei olisi ollut mitään mieltä järjestää uutta tapaamista.

109 Väitteestä, että komissio kutsui aktiivisesti Chissoa kokouksiin ja järjesti nämä kokoukset, komissio toteaa, että puhelinsoitollaan se ainoastaan vastasi Chisson aloitteeseen. Kokouksessa, joka pidettiin 29.9.1998, sovittiin komission mukaan, että asianajajat tekisivät aloitteen uuden kokouksen järjestämiseksi kahden viikon sisällä. Koska he eivät ottaneet yhteyttä sovitussa määräajassa, komissio otti uudelleen yhteyttä tarkistaakseen, halusivatko asianajajat vielä tavata komission.

110 Komissio lisää, että sen toiminnan tehokkuus kilpailuoikeuden alalla riippuu erityisesti yhteistyötiedonannon tehokkuudesta ja näin ollen yhteistyötä tekevien yritysten luottamuksesta niiden tältä osin toteuttamien yhteydenottojen luottamuksellisuuteen. Näin ollen komission mukaan on hylättävä Hoechstin väite, jonka mukaan sen intressillä osoittaa mahdolliset menettelyn puutteet olisi etusija toimielimen toiminnan tehokkuuteen nähden. Tässä yhteydessä edellä 79 kohdassa mainitussa asiassa Solvay vastaan komissio annetusta tuomiosta ei ole hyötyä Hoechstille sen korjaamiseksi, ettei käsiteltävänä olevassa asiassa ole kyse poikkeuksellisista

olosuhteista. Asiassa Solvay vastaan komissio ei ollut kyse komission sisäisistä asiakirjoista vaan ainoastaan yhden asianosaisen luottamuksellisista asiakirjoista. Lisäksi kyseisen asian tosiseikat poikkesivat paljon käsiteltävänä olevan asian, jossa ei ole tehtävä vaikeita ja monimutkaisia taloudellisia arviointeja, tosiseikoista.

111 Lopuksi komissio viittaa edellä 70 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Atlantic Container Line ym. vastaan komissio annettuun tuomioon (340 kohta) ja korostaa, että silloin, kun asianosaiselle ei ole toimitettu asiakirjoja, joihin olisi voinut sisältyä sen puolesta puhuvia seikkoja, puolustautumisoikeuksia voidaan todeta loukatun ainoastaan, jos on näytetty toteen, että hallinnollisessa menettelyssä olisi voitu päätyä eri lopputulokseen, jos tällä asianosaisella olisi ollut mahdollisuus tutustua kyseisiin asiakirjoihin tämän menettelyn aikana. Komission mukaan näin ei kuitenkaan voi olla käsiteltävänä olevassa asiassa siltä osin kuin kyse on siitä, että Chisso oli 13.11.1998 tapahtuneella yhteistyöllään ensimmäinen yhteistyötä tehnyt yritys.

112 Komissio esitti 5.9.2006 antamassaan vastauksessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjalliseen kysymykseen seuraavat kommentit 16.6.2006 tiedoksiannetuista Hoechstin lisähuomautuksista (ks. edellä 34 ja 90–101 kohta).

113 Ensiksi komissio toteaa, että Chisson 11.1.1999 päivättyyn kirjeeseen oli mahdollista tutustua jo hallinnollisen menettelyn aikana, joten sitä ei missään tapauksessa voida pitää todisteena, johon kantaja ei olisi saanut tutustua.

114 Joka tapauksessa komissio täsmentää, että vuoden 1996 yhteistyötiedonannon E kohdan 1 alakohdassa yritykset velvoitetaan ”ottamaan yhteyttä” komission kilpailupääosastoon. Vaikka tämän määräyksen saksankielisessä versiossa käytetään tässä yhteydessä termiä ”hakija” (Antragsteller), muodollista hakemusta ei ole tarpeen tehdä. Hoechst ei sitä paitsi itsekään ole tehnyt ”hakemusta” 27.10.1998 päivätyssä kirjeessään.

115 Sen kysymyksen osalta, mikä yritys teki ensimmäisenä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osastossa tarkoitettua yhteistyötä, komissio katsoo, ettei ratkaisevaa ole

”hakemuksen” päivämäärä. Komission mukaan on tärkeää tietää, mikä yritys ”ensimmäisenä esittää ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta”. Lisäksi 11.1.1999 päivätyn kirjeen sanamuoto osoittaa, että Chisso ilmiselvästi oletti, että sen yhteistyö on jo alkanut.

116 Toiseksi komissio korostaa, että Chisson 26.3.1999 päivätty kirje koskee yksinomaan Chissolle, eikä Hoechstille, asetettuja määräaikoja toimittaa muita asiakirjoja ajankohtana, jolloin Chisso oli jo täyttänyt vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohdan soveltamisedellytykset 13.11.1998 toteuttamansa yhteistyön ansiosta. Komission mukaan Hoechst näin ollen erehtyy, kun se väittää tämän asiakirjan puhuvan sen puolesta. Näin ei voi olla, sillä se ei koske yhtäkään niistä syistä, joiden nojalla Hoechst ei voi hyötyä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osastosta ja jotka mainitaan päätöksen 455–464 perustelukappaleessa ja jotka komissio toistaa.

117 Se, että Chisson katsotaan olleen ensimmäinen yhteistyötä tehnyt yritys, ei perustu Chisson 20.4.1999 toimittamiin huomautuksiin vaan 13.11.1998 toimitettuihin asiakirjoihin. Määräajan pidentämisten seurauksena ei ollut se, että Chisson olisi taannehtivasti katsottu olleen ensimmäinen yhteistyötä tehnyt yritys.

118 Jos Hoechstin tarkoituksena on väittää, että tästä asiakirjasta ilmenee, ettei Chisso täyttänyt myöskään vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston d alakohdan soveltamisedellytyksiä, komissio katsoo, että Hoechstin väitettä ei voida hyväksyä, koska kukaan ei voi edukseen vedota lainvastaisuuteen, joka hyödyttää jotakuta toista (yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 373 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa). Lisäksi vaikka Chisso ei saisikaan vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston mukaista etua, tämä ei vaikuttaisi mitenkään Hoechstiin.

119 Komissio lisää, että vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohdan soveltamiseksi tarpeen ovat seikat, jotka muodostavat ratkaisevan näytön kartellin olemassaolosta. Toisin kuin Hoechst väittää, riittäviä eivät ole seikat, joiden perusteella komissio voi toteuttaa tutkimuksia.

120 Komission mukaan on totta, että suullisesti esitetyt tiedot eivät ole ensi näkemältä poissuljettuja. Niillä ei kuitenkaan ole sellaisinaan merkitystä sovellettaessa vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohtaa, ja ne tulevat merkityksellisiksi vasta, kun ne tallennetaan asianmukaisille tallenteille (asia T-15/02, BASF v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok. 2006, s. II-497, 505 kohta).

121 Komissiolta olisi pitänyt pyytää nimenomaisesti sitä, että se laatii tältä osin pöytäkirjan (edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 502 kohta), ainakin niin kauan kuin pöytäkirjan laatiminen ei kuulu komission hallinnolliseen käytäntöön. Lisäksi pöytäkirja voi auttaa näyttämään toteen kartellin olemassaolon ainoastaan, jos komissio voi osoittaa lausunnon alkuperän.

122 Kolmanneksi hallinnollista menettelyä väitteen mukaan rasittavien lainvastaisuuksien osalta Hoechst päättelee komission mukaan 26.3.1999 päivätyn kirjeen perusteella, että Chisso ei täyttänyt myöskään vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston d alakohdan soveltamisedellytyksiä. Komissio katsoo, että tätä väitettä ei voida hyväksyä, koska kukaan ei voi edukseen vedota lainvastaisuuteen, joka hyödyttää jotakuta toista.

123 Lisäksi se, täyttyvätkö vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston d alakohdan soveltamisedellytykset, on ratkaistava komission mukaan tapauskohtaisesti. Tältä osin on tärkeää tietää, aiheuttiko kyseessä olevan yrityksen käytös menettelyn vähäistä suuremman viivästymisen. Kun menettelyä tarkastellaan kokonaisuutena, komission mukaan on selvää, että käsiteltävänä olevassa asiassa näin ei ollut. Komissio korostaa myös, että Hoechst toimitti huomautustensa toisen osan vasta

huhtikuussa 1999, muutama päivä sen jälkeen, kun Chisso toimitti omat lausuntonsa (joita Hoechst luonnehti liian myöhään esitetyiksi).

124 Lopuksi komissio kiistää tietyt Hoechstin huomautuksiin sisältyvät tosiseikkoja koskevat toteamukset.

Uusien tutkimusten toteuttamista koskeva pyyntö

125 Komissio väittää, että tutkimukset on tehty, mutta niiden tulokset eivät olleet Hoechstille suotuisia. Asiasta tuolloin vastanneelle virkamiehelle oli esitetty kysymyksiä, ja hän oli vahvistanut, ettei Chisso ollut saanut varoitusta siitä mahdollisuudesta, että toinen yritys ehtisi sen edelle yhteistyön osalta. Chissoa ei varoitettu tältä osin. Komissio viittaa tämän kysymyksen osalta päätöksen 458 perustelukappaleen loppuun.

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

126 Aluksi on huomautettava, että Hoechst vetoaa ensimmäisessä kanneperusteessaan useaan otteeseen hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamiseen tukeakseen väitettään siitä, että sen oikeutta tutustua asiakirjavihkoon on loukattu. Näitä väitteitä kehitetään uudelleen kahdeksannessa ja yhdeksännessä kanneperusteessa, joilla pyritään sakon alentamiseen.

127 Näissä olosuhteissa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että nämä väitteet on tutkittava aluksi, ennen kuin analysoidaan tarkemmin Hoechstin väitettä siitä, että sen oikeutta tutustua asiakirjavihkoon on loukattu.

a) Hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen

128 On huomautettava, että komission on hallinnollisessa menettelyssään noudatettava yhteisön oikeudessa määrättyjä menettelyllisiä takeita (asia T-348/94, Enso Española v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1875, 56 kohta).

129 Yhteisön oikeusjärjestyksessä annettuihin takeisiin hallinnollisissa menettelyissä kuuluu muun muassa hyvän hallinnon periaate, johon liittyy toimivaltaisen toimielimen velvoite tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki käsiteltävänä olevan tapauksen kannalta merkitykselliset seikat (asia T-44/90, La Cinq v. komissio, tuomio 24.1.1992, Kok. 1992, s. II-1, 86 kohta ja edellä 75 kohdassa mainittu asia ABB Brown Boveri v. komissio, tuomion 99 kohta).

130 Yhdenvertaisen kohtelun periaatteen osalta on todettava, että komissio ei saa yritysten sen kanssa harjoittamaa yhteistyötä arvioidessaan jättää huomiotta tätä yhteisön oikeuden yleistä periaatetta, jota vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan loukataan, jos toisiinsa rinnastettavia tapauksia kohdellaan eri tavalla tai jos erilaisia tapauksia kohdellaan samalla tavalla, ellei tällaista kohtelua voida objektiivisesti perustella (yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok. 2001, s. II-3757, 237 kohta ja asia T-38/02, Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok. 2005, s. II-4407, 453 kohta).

131 Käsiteltävänä olevassa asiassa ensinnäkin Hoechstin sen väitteen osalta, jonka mukaan komissio hyväksyi vuoden 1998 syksyllä Chisson osalta sen, minkä se hylkäsi samaan aikaan Hoechstin osalta, eli suulliset todistajanlausunnot osoituksena yhteistyöstä, jäljempänä 572–578 kohdassa mainituista syistä on katsottava yhtäältä, että päätöksessä komissio pitää loppujen lopuksi Hoechstin suullisia lausuntoja yhteistyönä, ja toisaalta, että joka tapauksessa se, että komissio ei aikonut ottaa huomioon tiettyjä suullisia lausuntoja, johtui epävarmuudesta koskien sitä, tekikö Hoechst todellista yhteistyötä menettelyn alussa. Hoechstin tältä osin esittämät väitteet on näin ollen hylättävä.

132 Toiseksi 9.11.1998 päivättyjen komission sisäisten muistiinpanojen osalta, jotka koskevat 29.10.1998 pidettyä kokousta ja joissa todetaan, että ”– – asianajajat ainakin hyväksyivät sovittujen kokouksien pitämisen kilpailupääosaston soittojen seurauksena”, on todettava, että komission virkamiesten aloitteesta toteutetut puhelinkeskustelut johtuivat siitä, että nämä virkamiehet olivat jo 29.9.1998 tavanneet Chisson asianajajat eikä ollut tarpeen määrittää, oliko Chisson henkilöllisyys virallisesti paljastunut. Kuten komissio toteaa 1.10.1998 päivätyissä sisäisissä muistiinpanoissaan, oli sovittu, että asianajajat ottaisivat yhteyttä komission virkamiehiin kahden viikon kuluessa. Se, että komission virkamiehet tässä yhteydessä ottivat yhteyttä heihin, ei voi kyseenalaistaa menettelyn säännönmukaisuutta tältä osin.

133 Kolmanneksi siitä, ettei Hoechstin lisätutkimuksia koskevia pyyntöjä ole hyväksytty, on todettava, että Hoechstin pyyntö, joka konkretisoituu kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle osoitetussa 22.1.2003 päivätyssä kirjeessä, liittyy pyyntöön saada tutustua sisäisiin asiakirjoihin, jotka koskevat komission ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja. Tarkemmin ottaen Hoechst pyysi kuulemismenettelystä vastaavaa neuvonantajaa tutkimaan näitä puhelinkeskusteluja. Kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomuksesta ilmenee, että ”Hoechstin ja Nutrinovan väitteiden johdosta” hän oli ”tutkinut kaikkia asiasta tehtyjä komission sisäisiä muistioita”. Hoechstin väite, jonka mukaan sen pyyntöä ei hyväksytty, ei näin ollen pidä paikkaansa.

134 Neljänneksi väitteestä, jonka mukaan vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa sovellettaessa esiintyi puolueellista asennetta tai epäyhdenvertaista kohtelua, on todettava, että komissio viittasi 9.11.1998 päivätyissä sisäisissä muistiinpanoissa ensimmäisiin Chisson ja Hoechstin kanssa pidettyihin kokouksiin ja totesi seuraavaa:

”Emme tietenkään ole kertoneet heille [Chisson asianajajille], että muutkin yritykset toimitt[ivat] tietoja, emmekä kertoneet näille muille yrityksille, että Chisso – – o[li] pyytänyt vapautusta sakoista.”

135 Chisson ja komission välillä 13.11.1998 pidetyn kokouksen pöytäkirjasta kuitenkin ilmenee, että eräs asiasta vastannut virkamies totesi Chissolle, että ”sitä varoitettaisiin, jos joku muu yritys yrittäisi ehtiä Chisson edelle yhteistyötiedonannon nojalla”.

136 Tästä seuraa, että yhtäältä komissio ilmoitti 9.11.1998 selvästi aikomuksensa olla paljastamatta yhteistyötä tekeville yrityksille ja erityisesti Hoechstille sitä, että muut yritykset olivat ottaneet yhteyttä komission virkamiehiin saadakseen vapautuksen sakoista, vaikka toisaalta 13.11.1998 eli muutama päivä myöhemmin komissio vakuutti Chissolle, että sitä varoitettaisiin, jos muut yritykset yrittäisivät ehtiä sen edelle yhteistyön osalta.

137 Näiden seikkojen vuoksi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että käsiteltävänä olevassa asiassa komissio on loukannut hyvän hallinnon periaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin haluaa tältä osin korostaa, että vaikka kyseessä olevan virkamiehen 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa esittämä toteamus ei osoita, että Chissolle tehty lupaus olisi tosiasiallisesti pantu myöhemmin täytäntöön, se merkitsee kuitenkin edellä mainittujen periaatteiden loukkaamista.

138 Tässä vaiheessa on todettava, että Hoechst ei vaadi päätöksen kumoamista siinä tapauksessa, että komissio olisi loukannut hyvän hallinnon periaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Koska kyseisten periaatteiden loukkaamiseen on vedottu sen väitteen tueksi, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu ja jota tutkitaan jäljempänä, ja koska Hoechstin väitteitä kehitellään myös kahdeksannen ja yhdeksännen kanneperusteen yhteydessä, jotka koskevat vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamista, on pohdittava, miten edellä 137 kohdassa todettu periaatteiden loukkaaminen vaikuttaa päätöksen sisältöön.

139 Tältä osin on todettava ensiksi, että edellä 137 kohdassa todettu lainvastaisuus ei voi kyseenalaistaa päätöksessä, joka muilta osin perustuu asiakirjatodisteisiin, todettua kilpailusääntöjen rikkomista. Hoechst ei myöskään ole esittänyt yhtään tämänsuuntaista väitettä.

140 Toiseksi päätöksen 440 perustelukappaleesta ilmenee yritysten yhteistyön osalta seuraavaa:

”Kokouksessa, joka pidettiin 13.11.1998, Chisso kuvaili suullisesti kartellin toimintaa ja esitti kirjallisia todisteita. – – Komissio katsoo, että tällöin Chisso on ollut yritys, joka on ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä tässä päätöksessä todetun kartellin olemassaolosta.”

141 Tästä seuraa, että komissio on tukeutunut yksinomaan 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa, eikä myöhemmin, esitettyihin suulliseen kuvaukseen kartellin toiminnasta ja kirjallisiin todisteisiin todetakseen, että Chisso on yritys, joka on ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

142 Vaikka oletettaisiin, että Chisso olisi tehnyt enemmän yhteistyötä komission kanssa 13.11.1998 jälkeen, näissä olosuhteissa komissio ei olisi päätöksessä voinut päätyä muuhun lopputulokseen vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamisen osalta, ellei muuta ilmene, kun tutkitaan Hoechstin kahdeksas ja yhdeksäs kanneperuste, joissa pyritään osoittamaan, että Chisson 13.11.1998 esittämät seikat eivät olleet aineellisesti ratkaisevia. Tilanne olisi sama, jos Hoechst olisi tehnyt enemmän yhteistyötä 13.11.1998 jälkeen saatuaan tietää Chisson yhteistyöstä.

143 Näin ollen on katsottava, että edellä 137 kohdassa todettu lainvastaisuus ei voi vaikuttaa päätöksen pätevyyteen yhtäältä kilpailusääntöjen rikkomisen toteamisen osalta ja toisaalta sen osalta, että Chisso oli ensimmäinen yhteistyötä tehnyt yritys.

144 Riippumatta edellä 137 kohdassa todetun lainvastaisuuden vaikutuksesta oikeuteen tutustua asiakirjavihkoon, mitä tutkitaan jäljempänä, ja näin ollen sen vaikutuksesta koko päätöksen pätevyyteen ja koska Hoechstin esittämiä väitteitä kehitellään kahdeksannen ja yhdeksännen kanneperusteen yhteydessä, joilla pyritään sakon

alentamiseen, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ei tässä vaiheessa ota kantaa kyseisen sakon mahdolliseen muuttamiseen.

b) Se, että oikeutta tutustua asiakirjavihkoon on loukattu

145 Aluksi on huomautettava, että puolustautumisoikeuksien noudattamisen periaatteeseen erottamattomasti liittyvä oikeus tutustua asiakirja-aineistoon merkitsee sitä, että komission on annettava asianomaiselle yritykselle mahdollisuus tutkia kaikki tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä sen puolustuksen kannalta. Näihin kuuluvat sekä asianomaista vastaan että sen puolesta puhuvat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia, komission sisäisiä asiakirjoja ja muita luottamuksellisia tietoja lukuun ottamatta (ks. yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok. 2004, s. I-123, 68 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

146 Yritystä vastaan puhuvien seikkojen osalta on todettava, että asianomaisen yrityksen on osoitettava, että lopputulos, johon komissio on päätöksessään päätynyt, olisi ollut erilainen, mikäli asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi ja johon komissio on nojautunut todetessaan kyseisen yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, olisi pitänyt poistaa asianomaista vastaan puhuvien todisteiden joukosta. Yrityksen puolesta puhuvien seikkojen osalta on todettava, että asianomaisen yrityksen on osoitettava, että niiden tiedoksi antamatta jättäminen on saattanut vaikuttaa yrityksen vahingoksi menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön. Riittää, että yritys osoittaa, että se olisi voinut käyttää kyseisiä sen puolesta puhuvia asiakirjoja puolustuksessaan siten, että mikäli se olisi voinut vedota niihin hallinnollisessa menettelyssä, se olisi voinut tuoda esiin seikkoja, jotka eivät olisi olleet sopusoinnussa komission siinä vaiheessa tekemien päätelmien kanssa, ja olisi siten voinut jollain tavoin vaikuttaa arviointeihin, joita komissio on tehnyt päätöksessä ainakin sen osalta todetun menettelytavan vakavuuden ja keston osalta ja samalla sakon määrän osalta. Se mahdollisuus, että tiedoksi antamatta jäänyt asiakirja olisi saattanut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön, voidaan näyttää toteen ainoastaan sen jälkeen, kun on tutkittu alustavasti tietyt todisteet, joista ilmenee, että tiedoksi antamatta jääneillä asiakirjoilla on – näiden todisteiden osalta – saattanut olla merkitystä, jota ei olisi saanut vähätellä (ks. edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 73–76 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

147 Lisäksi on korostettava, että asianomaisen yrityksen puolustautumisen kannalta hyödyllisten asiakirjojen yksilöinti ei voi kuulua yksinomaan komissiolle, joka antaa väitteet tiedoksi ja tekee päätöksen, jolla määrätään seuraamus. Se saa kuitenkin jättää hallinnollisen menettelyn ulkopuolelle seikkoja, joilla ei ole mitään yhteyttä väitetiedoksiantoon sisältyviin tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskeviin väitteisiin ja joilla ei näin ollen ole mitään merkitystä tutkimuksen kannalta. Kantaja ei voi vedota menestyksellisesti kumoamisperusteena sellaisten asiakirjojen tiedoksi antamatta jättämiseen, jotka ovat merkityksettömiä (ks. edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 126 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

148 Lopuksi on huomautettava, että komission päätös voidaan kumota kokonaan tai osittain ainoastaan, jos hallinnollisen menettelyn aikana annettu sääntöjenvastainen tutustumisoikeus tutkinta-aineistoon on estänyt asianomaista yritystä tai asianomaisia yrityksiä tutustumasta asiakirjoihin, joita olisi voitu käyttää niiden puolustuksessa, ja niiden puolustautumisoikeuksia on näin ollen loukattu. Tilanne on tämä, jos oli olemassa edes pieni mahdollisuus, että hallinnollisessa menettelyssä olisi päädytty eri lopputulokseen tämän asiakirjan paljastamisen vuoksi, jos asianomainen yritys olisi voinut vedota siihen hallinnollisessa menettelyssä (ks. edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 101 ja 131 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

149 Näiden seikkojen valossa on arvioitava, onko käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechstin oikeutta tutustua asiakirjavihkoon loukattu yhtäältä Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden osalta ja toisaalta niiden sisäisten asiakirjojen osalta, jotka koskevat komission ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja.

Chisson 17.12.2002 päivätty kirje liitteineen

150 Ensiksi on todettava, että komissio päätti sisällyttää Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden version, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja, tutkintaa koskevaan asiakirjavihkoon, johon menettelyn osapuolet voivat tutustua. Näin ollen komissio katsoi väistämättä, että nämä asiakirjat olivat tutkinnan kannalta merkityksellisiä.

151 Toiseksi komissio ei käyttänyt Chisson 17.12.2002 päivättyä kirjettä ja sen liitteitä päätöksessä osoittaakseen, että kyseessä olevat yritykset ovat syyllistyneet kilpailusääntöjen rikkomiseen. Näin ollen kyse ei ole kantajaa vastaan puhuvista todisteista.

152 Kolmanneksi on todettava, että Hoechst on todellakin saanut tutustua Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden versioon, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja. Nämä asiakirjat, sellaisina kuin Hoechst sai niihin tutustua hallinnollisen menettelyn aikana, sisälsivät kuitenkin 101 sivua, joista lähes kaikki olivat tyhjiä ja varustetut merkinnällä ”liikesalaisuuksia”. Hallinnollisen menettelyn aikana ei esitetty minkäänlaista ymmärrettävämpää versiota, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja, ei edes tiivistelmää näiden asiakirjojen sisällöstä. Chisson 17.12.2002 päivätyssä kirjeessä mainittiin ainoastaan luettelo, joka sisälsi kyseessä olevien asiakirjojen päivämäärät, lähettäjän ja vastaanottajan ja mahdollisesti aiheen. Näissä olosuhteissa Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden versio, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja, sellaisena kuin se annettiin Hoechstin nähtäväksi hallinnollisen menettelyn aikana, muistuttaa tosiasiallisesti kyseessä olevien asiakirjojen, jotka olivat asiakirjavihkoon kuuluessaan tutkinnan kannalta merkityksellisiä, paljastamatta jättämistä.

153 Neljänneksi on korostettava, että Hoechst pyysi hallinnollisen menettelyn aikana useaan otteeseen saada tutustua asianmukaisemmin Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen ja sen liitteisiin. Tätä pyyntöä ei hyväksytty päätöksen 26 perustelukappaleen sanamuodon mukaan siksi, että Chisso oli pyytänyt näiden asiakirjojen luottamuksellista käsittelyä. Komissio ei kuitenkaan voi yleisellä viittauksella luottamuksellisuuteen perustella sitä, että se on täydellisesti kieltäytynyt paljastamasta asiakirjavihkossaan olevia asiakirjoja (yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok. 1999, s. II-931, 1017 kohta). Yritysten ja yritysten yhteenliittymien oikeuden suojella liikesalaisuuksiaan on oltava tasapainossa sen kanssa, että taataan oikeus tutustua kaikkiin asiakirjavihon sisältämiin asiakirjoihin (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, nk. sementtitapaus, tuomio 15.3.2000, Kok. 2000, s. II-491, 147 kohta).

154 Käsiteltävänä olevan asian olosuhteissa, kun otetaan huomioon Hoechstin tätä koskeva nimenomainen pyyntö, komissio olisi voinut laatia tai laadituttaa kyseisistä asiakirjoista versiot, jotka eivät sisällä luottamuksellisia tietoja, tai mahdollisesti, jos tämä osoittautuisi vaikeaksi, laatia luettelon kyseessä olevista asiakirjoista sekä riittävän täsmällisen tiivistelmän, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja, niiden sisällöstä.

155 Edellä esitetyistä syistä on katsottava, ettei komissio ole järjestänyt Hoechstin oikeutta tutustua Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen ja sen liitteisiin asianmukaisella tavalla.

156 On kuitenkin huomautettava, että komission päätös voidaan kumota kokonaan tai osittain tutustumisoikeuden loukkaamisen vuoksi ainoastaan, jos hallinnollisen menettelyn aikana annettu sääntöjenvastainen tutustumisoikeus tutkinta-aineistoon on estänyt asianomaista yritystä tai asianomaisia yrityksiä tutustumasta asiakirjoihin, joita olisi voitu käyttää niiden puolustuksessa, ja niiden puolustautumisoikeuksia on näin ollen loukattu.

157 Tässä tilanteessa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteutti edellä 32–35 kohdassa mainitut prosessinjohtotoimet, ja Hoechst saattoi esittää lisähuomautuksia näin tiedoksi saamistaan täydellisistä asiakirjoista.

158 Tältä osin on aluksi todettava, että tietyt tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, ja erityisesti Chisson 11.1.1999 päivätty kirje, on toimitettu ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen pyynnöstä niiltä osin kuin päätöksessä viitattiin niihin sen toteamiseksi, että Chisso esitti 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa suullisen kuvauksen kartellin toiminnasta sekä todisteita. On lisäksi kiistatonta, että nämä asiakirjat sisältyivät tutkinta-aineistoon, johon menettelyn osapuolet saattoivat tutustua, minkä komissio vahvistaa huomautuksissaan ja mitä Hoechst ei kiistä. Näissä olosuhteissa Hoechst ei voi perustellusti väittää, että sen oikeutta saada tutustua asiakirjavihkoon olisi tältä osin loukattu.

159 Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden osalta on todettava, että Hoechstin lisähuomautukset koskevat nimenomaan yhtä näistä liitteistä, nimittäin Chisson 26.3.1999 päivättyä kirjettä.

160 Tältä osin on korostettava, että komission lopullinen kanta sen suhteen, mikä yritys on ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä, on käsiteltävänä olevassa asiassa vahvistettu päätöstä tehtäessä. Komissio ei ole hallinnollisen menettelyn missään vaiheessa ilmoittanut yrityksille, onko ne vapautettu sakoista. Näissä olosuhteissa se, ettei Hoechst saanut tutustua Chisson 26.3.1999 päivättyyn kirjeeseen, ei voinut vaikuttaa Hoechstin puolustautumisoikeuksiin hallinnollisen menettelyn aikana.

161 Joka tapauksessa on täsmennettävä, että Chisson 26.3.1999 päivätty kirje ei voi muuttaa komission päätelmää, jonka mukaan Chisso on ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta, riippumatta siitä, oliko tämä päätelmä perusteltu vai ei. Chisson 26.3.1999 päivätyssä kirjeessä selitetään Chisson viivästymistä sen toimittaessa ”tosiseikkojen kuvausta”. Tämä ei voi heikentää sitä, että komission mukaan 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa Chisso esitti suullisen kuvauksen kartellin toiminnasta sekä kirjallisia todisteita. Myöskään se, että komissio on voinut myöntää Chissolle ylimääräisiä määräaikoja lisätietojen toimittamiseen 13.11.1998 pidetyn kokouksen jälkeen, ei voi vaikuttaa siihen, että Chisso oli ensimmäinen yhteistyötä tehnyt yritys, koska tämä päätelmä perustuu yksinomaan kyseisessä kokouksessa esitettyihin todisteisiin.

162 Edellä esitetyn perusteella Hoechstin esittämä kanneperuste on hylättävä Chisson 17.12.2002 päivätyn kirjeen ja sen liitteiden osalta.

Sisäiset asiakirjat, jotka koskevat komission ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja

163 Aluksi on todettava, että Hoechst on pyytänyt saada tutustua hallinnollisen menettelyn aikana ainoastaan sisäisiin asiakirjoihin, jotka koskevat komission ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja. Tämä ilmenee erityisesti Hoechstin kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle 22.1.2003 osoittamasta kirjeestä, ja tämä on vahvistettu istunnossa.

164 Tämän jälkeen on huomautettava, että oikeus saada tutustua asiakirjavihkoon merkitsee sitä, että komission on annettava asianomaiselle yritykselle mahdollisuus tutkia kaikki tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä sen puolustuksen kannalta, muiden muassa komission sisäisiä asiakirjoja lukuun ottamatta (ks. vastaavasti edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 68 kohta).

165 Rajoitusta sisäisiin asiakirjoihin tutustumista koskevaan oikeuteen voidaan perustella tarpeella varmistaa komission asianmukainen toiminta määrättäessä seuraamuksia perustamissopimuksen kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi. Komission sisäiset asiakirjat voidaan asettaa saataville ainoastaan, jos poikkeukselliset seikat kyseisessä tapauksessa sitä edellyttävät sellaisten painavien syiden vuoksi, jotka asianomaisen osapuolen on näytettävä toteen (ks. edellä 153 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 420 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok. 2004, s. II-1181, 40 kohta).

166 Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechstin hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista koskevat väitteet on hylätty edellä 128–144 kohdassa esitetyistä syistä muilta osin kuin Chissolle 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa annetun sen vakuutuksen osalta, että sitä varoitettaisiin, jos joku muu yritys yrittäisi ehtiä sen edelle vuoden 1996 yhteistyötiedonannon yhteydessä.

167 Kuten edellä 143 kohdassa todetaan, tältä osin todettu lainvastaisuus ei voi vaikuttaa päätöksen pätevyyteen yhtäältä kilpailusääntöjen rikkomisen toteamisen osalta ja toisaalta yhteistyötä ensimmäisenä tehneen yrityksen määrittämisen ja näin ollen sakoista vapauttamisen osalta.

168 Näin ollen on katsottava, ettei ole olemassa edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitettua painavaa syytä, jolla oikeutettaisiin se, että Hoechst saisi tutustua kyseessä oleviin sisäisiin asiakirjoihin. Tällä perusteella on hylättävä Hoechstin kanneperuste siltä osin kuin sen mukaan sen oikeutta tutustua sisäisiin asiakirjoihin, jotka koskevat komission ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja, on loukattu.

169 Ylimääräisenä toimenpiteenä ja totuuden selvittämiseksi, kun otetaan huomioon edellä todettu hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen, komissio velvoitettiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 65 artiklan b alakohdan ja 67 artiklan 3 kohdan toisen alakohdan perusteella toimittamaan kyseessä olevat sisäiset asiakirjat, jotta ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi tutkia niitä. Työjärjestyksen 67 artiklan 3 kohdan toisen alakohdan mukaisesti komission toimittamia asiakirjoja ei annettu tiedoksi kantajalle siinä vaiheessa, kun ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki niiden luottamuksellisuutta ja tarpeellisuutta riidan ratkaisemisessa.

170 Tämän tutkimisen yhteydessä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että kyseessä olevat sisäiset asiakirjat eivät ilmeisesti sisällä riita-asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä todisteita. Tämän vuoksi ja ottaen huomioon tämäntyyppisiin asiakirjoihin normaalisti liittyvän luottamuksellisuuden ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin päätti poistaa ne asiakirjavihosta ja palauttaa ne komissiolle (ks. vastaavasti asia T-5/02, Tetra Laval v. komissio, tuomio 25.10.2002, Kok. 2002, s. II-4381, 78 kohta ja analogisesti yhdistetyt asiat T-134/94, T-136/94–T-138/94, T-141/94, T-145/94, T-147/94, T-148/94, T-151/94, T-156/94 ja T-157/94, NMH Stahlwerke ym. v. komissio, määräys 10.12.1997, Kok. 1997, s. II-2293, 40, 44 ja 45 kohta).

171 Edellä esitetyistä syistä ja ilman, että on tarpeen toteuttaa Hoechstin vaatimia ylimääräisiä prosessinjohto- tai tutkintatoimia, koska ensimmäisen oikeusasteen

tuomioistuin katsoo saaneensa riittävän selvityksen asiakirjavihon sisältämistä asiakirjoista, ensimmäinen kanneperuste on hylättävä.

B *Neljäs kanneperuste, jonka mukaan kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomus on puutteellinen*

1. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

172 Hoechst huomauttaa esittäneensä kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle arvostelua hallinnollisen menettelyn kulusta ja erityisesti siitä, että ensinnäkään sen ei annettu tehdä yhteistyötä suullisten todistajanlausuntojen avulla, vaikka tämä yhteistyömuoto hyväksyttiin Chisson kohdalla, toiseksi sen ei annettu pitää uusia kokouksia komission virkamiesten kanssa, vaikka tällaisia tapaamisia ehdotettiin Chissolle, ja kolmanneksi Chissolle luvattiin lainvastaisesti, että sitä varoitettaisiin, jos muut asianosaiset yrittäisivät ”ehtiä sen edelle” yhteistyön osalta.

173 Koska Hoechstin mukaan näihin arvosteluihin ei otettu kantaa kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomuksessa, päätöksen tehnyt komission jäsenten kollegio ei saanut asianmukaisesti tietoa Hoechstin puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta.

174 Hoechstin mukaan kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja on katsonut virheellisesti – ja ilman erityisiä perusteita – ettei sillä, oliko aiemmin esitetty arvostelu perusteltua vai ei, ollut merkitystä. Hoechst viittaa edellä 75 kohdassa mainitussa asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annettuun tuomioon (104

kohta) ja korostaa, että on mahdollista, ettei objektiivisuuden puute hallinnollisessa menettelyssä vaikuta päätöksen laillisuuteen merkittävästi ja puolustautumisoikeuksien vastaisesti, jos tämä objektiivisuuden puute on seurausta ainoastaan komission virkamiehen ”puolueellisesta suhtautumisesta”. Hoechst puolestaan katsoo, että asiaa on arvioitava oikeudellisesti toisella tavalla silloin, kun – kuten käsiteltävänä olevassa asiassa – tämä vaikuttaa siten, että menettelylliset toimet suosivat yksipuolisesti toista asianosaista.

175 Hoechst päättelee tämän perusteella, että kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan olisi pitänyt tutkia nämä seikat ja esittää ne loppukertomuksessaan voidakseen välittää päätöksen tekemisestä vastaaville komission jäsenille oikean kuvan menettelyn kulusta.

b) Komission väitteet

176 Komission mukaan kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomuksen tehtävänä on täydentää komission jäsenille esitettyä päätösluonnosta.

177 Komissio viittaa tietyissä kilpailuasioita koskevissa menettelyissä kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan toimivaltuuksista 23.5.2001 tehdyn komission päätöksen 2001/462/EY, EHTY (EYVL L 162, s. 21; jäljempänä toimivaltuuksista tehty päätös) 15 artiklan ensimmäiseen kohtaan ja katsoo, että käsiteltävänä olevassa asiassa kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomus täyttää tehtävänsä täysimääräisesti. Komission mukaan se osoittaa, ettei asianosaisten oikeutta tulla kuulluksi ole loukattu miltään osin. Lisäksi komissio viittaa edellä 165 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Tokai Carbon ym. vastaan komissio 29.4.2004 annettuun tuomioon (53 kohta) ja katsoo, ettei kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan tarvinnut loppukertomuksessa käsitellä menettelyä koskevia väitteitä yksityiskohtaisesti.

178 Komission mukaan kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja ylitti loppukertomuksessa vähimmäisvaatimukset, kun hän mainitsi kyseiset väitteet ja totesi, miksi ne eivät ole ratkaisevia. Loppukertomuksessa mainittiin, että komission on väitetty tehneen ”menettelyvirheitä”, ja erityisesti, että väitteen mukaan ”komissio oli

kohdellut [Hoechstia ja Nutrinovaa] Chissoa epäsuotuisammin monin tavoin, jotka liittyivät niiden tekemään yhteistyöhön komission kanssa". Lisäksi kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja totesi, että tämän arvostelun vuoksi hän on "tutkinut tarkkaan" komission tältä osin päätösluonnoksessa esittämät päätelmät. Komission mukaan olisi ollut tarpeetonta esittää enemmän yksityiskohtia loppukertomuksessa, varsinkin, kun myös päätöksessä itsessään käsiteltiin kyseistä arvostelua.

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

179 Toimivaltuuksista tehdyn päätöksen 1 artiklan nojalla komissio nimittää yhden tai useamman kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan, "joka varmistaa, että oikeus tulla kuulluksi toteutuu tehokkaasti – – kilpailuasioita koskevissa menettelyissä komissiossa".

180 Toimivaltuuksista tehdyn päätöksen 13 artiklan 1 kohdassa todetaan seuraavaa:

"Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja antaa toimivaltaiselle komission jäsenelle kertomuksen kuulemisesta ja sen perusteella tekemistään päätelmistä siltä osin, onko oikeus tulla kuulluksi toteutunut. Kertomuksessa esitetään huomautuksia, jotka koskevat menettelykysymyksiä, kuten asiakirjojen julkistamista ja oikeutta tutustua niihin, väitetiedoksiantoon vastaamisen määräaikoja ja suullisen kuulemisen asianmukaista toimittamista."

181 Toimivaltuuksista tehdyn päätöksen 15 artiklan ensimmäisessä kohdassa todetaan seuraavaa:

"Kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja laatii kyseistä asiaa koskevan, neuvoaantavalle komitealle toimitettavan päätösluonnoksen perusteella kirjallisen loppukertomuksen 13 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun kuulemisvelvollisuuden toteutumisesta. Kertomuksessa tarkastellaan myös sitä, käsitelläänkö päätösluonnoksessa ainoastaan sellaiset väitteet, joiden osalta osapuolille on varattu tilaisuus esittää huomautuksensa, ja tarvittaessa 14 artiklassa tarkoitettujen tiedustelujen objektiivisuutta."

182 Toimivaltuuksista tehdyn päätöksen 16 artiklan 1 kohdan mukaan ”kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomus liitetään komissiolle esitettävään päätösluonnokseen sen varmistamiseksi, että komissiolla on käytössään kaikki menettelyn kulkua ja oikeutta tulla kuulluksi koskeva merkityksellinen tieto, kun se tekee yksittäistä asiaa koskevan päätöksen”.

183 Käsiteltävänä olevassa asiassa on riittävää todeta, että Hoechstin kanneperusteensa tueksi esittämien perustelujen, jotka ovat samat kuin jo oikeutta tutustua asiakirjavihkoon koskevan ensimmäisen kanneperusteen yhteydessä esitetyt perustelut, perusteella ei voida katsoa, ettei Hoechstin oikeutta tulla kuulluksi olisi kunnioitettu komission toteuttamassa hallinnollisessa menettelyssä.

184 Edellä 137 kohdassa todetun hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamisen osalta on korostettava, ettei kyseinen loukkaaminen koske Hoechstin oikeutta tulla kuulluksi toimivaltuuksista tehdyssä päätöksessä tarkoitetulla tavalla.

185 Lisäksi kuulemismenettelystä vastaava neuvonantaja toteaa loppukertomuksessaan, että ”komission yksiköiden toimet osapuoliin nähden eivät ole vaikuttaneet tämän tapauksen lopputulokseen [sakkojen määräämättä jättämisen tai lieventämisen osalta]”. Samaan päätyi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ensimmäisen kanneperusteen tutkinnan yhteydessä esittämässään päätelmässä, jonka mukaan edellä 137 kohdassa todettu lainvastaisuus ei voi vaikuttaa päätöksen pätevyyteen erityisesti sen määrittämisen osalta, mikä yritys teki ensimmäisenä yhteistyötä.

186 Lisäksi on todettava, että komissio mainitsee päätöksen 453 perustelukappaleessa Hoechstin esittämät menettelyyn liittyvät väitteet ja vastaa niihin erityisesti 458 perustelukappaleessa. Näissä olosuhteissa ei voida perustellusti väittää, kuten Hoechst tekee, ettei komission jäsenten kollegio olisi saanut asianmukaisesti tietoa.

187 Edellä esitetyillä perusteilla neljäs kanneperuste on hylättävä.

II *Kolmastoista kanneperuste, jolla pyritään päätöksen 2 artiklan kumoamiseen siltä osin kuin se koskee Hoechstia*

A *Asianosaisten lausumat*

1. Hoechstin väitteet

188 Hoechst väittää, että komission päätöksen 298 perustelukappaleessa esittämien toteamusten vuoksi, joiden mukaan kartelli lakkautettiin viimeistään marraskuussa 1996, päätöksen 2 artiklan sisältämä määräys ei perustu tosiasioihin.

189 Jos komissio haluaisi seitsemän vuotta kartellin lakkauttamisen jälkeen vielä määrätä, että rikkominen on lopetettava, kilpailusääntöjen rikkomisen jatkumisesta olisi oltava riittäviä aihetodisteita. Muuten toimenpide perustuisi Hoechstin mukaan pelkkään epäilyyn, mikä on asetuksen N:o 17 3 artiklan vastaista. Tämä paitsi vahingoittaisi päätöksen adressaatin mainetta, myös voisi aiheuttaa sille vaikeuksia sellaisten siviilikanteiden muodossa, joita kolmannet voisivat nostaa sitä vastaan.

190 Hoechstin mukaan päätöksen 2 artiklan lainvastaisuus on ilmeinen, sillä se luovutti vuonna 1996 sorbaattialan toimintonsa ja vuonna 1997 myi ne kokonaisuudessaan täysin konsernin ulkopuoliselle kolmannelle yhtiölle, Celanese AG:lle.

191 Hoechst päättelee tämän perusteella, että päätöksen 2 artikla on kumottava sitä koskevilta osin.

2. Komission väitteet

192 Komissio toteaa, että samoin kuin on edellä 153 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio, päätöksen 2 artikla sisältää nimenomaisen varauman ”mikäli näin ei ole vielä tapahtunut”. Komissio huomauttaa, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisessä asiassa, että ”Hoechstin esittämän kanneperusteen osalta – – riitt[i], kun todetaan, että Päätöksen 2 artikla o[li] nimenomaisesti osoitettu yrityksille, ’jotka vielä toimivat PVC-alalla’” ja että ”näin ollen tämän vaatimuksen tueksi esitetty perustelu o[li] selvästi täysin perusteeton” (tuomion 1247 kohta).

193 Komissio väittää käsiteltävänä olevassa asiassa, ettei sen tarvinnut osoittaa lopullisesti, jatkettiinko tietyllä ajanjaksolla toteutettua kilpailusääntöjen rikkomista vielä silloin, kun päätös tehtiin, vai oliko se jo lopetettu. Komissio korostaa lisäksi, että asianosaiset olivat onnistuneet toimimaan täysin salassa lähes kaksi vuosikymmentä (päätöksen 306 perustelukappale) ja että päätöksen 2 artiklassa määrättiin rikkomisen lopettamisesta ennalta ehkäisevästi (päätöksen 307 perustelukappale). Se, että Hoechst oli lopettanut toiminnan sorbaattimarkkinoilla, ei komission mukaan estänyt sitä antamasta määräystä, jonka mukaan velvollisuus lopettaa kilpailusääntöjen rikkominen koski yritystä ainoastaan, ”mikäli näin ei ole vielä tapahtunut”.

B *Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta*

194 Aluksi on todettava, että kanteesta ilmenee selvästi, että Hoechst vaatii kolmannellatoista kanneperusteellaan päätöksen 2 artiklan kumoamista sitä koskevin osin.

195 Aineellisen kysymyksen osalta on todettava, että päätöksen 2 artikla sisältää itse asiassa kaksi määräystä.

196 Ensinnäkin tässä määräyksessä edellytetään, että kyseessä olevien yritysten on lopetettava heti päätöksen 1 artiklassa mainittu kilpailusääntöjen rikkominen, mikäli näin ei ole vielä tapahtunut. Koska Hoechst ei enää toiminut sorbaattialalla päätöstä tehtäessä, tätä artiklaa kohtaan esitetyt väitteet ovat tältä osin selvästi perusteettomia, koska kyseessä oleva määräys ei tosiasiallisesti koskenut Hoechstia, vaikka se onkin yksi päätöksen 1 artiklassa luetelluista yrityksistä (ks. vastaavasti edellä 153 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 1247 kohta). Tämän vuoksi myös Hoechstin väitteet, joiden mukaan sen maine on vahingoittunut ja kolmannet voivat nostaa sitä vastaan siviilikanteita, ovat vaikutuksettomia.

197 Toiseksi päätöksen 2 artiklassa edellytetään, että lueteltujen yritysten on pidätyttävä vastedes harjoittamasta 1 artiklassa kuvattua toimintaa ja toteuttamasta toimenpiteitä, joilla on vastaavia tavoitteita tai vaikutuksia.

198 Tältä osin on huomautettava, että sovellettaessa asetuksen N:o 17 3 artiklan 1 kohtaa yritystä voidaan kieltää jatkamasta tiettyjä lainvastaisiksi todettuja toimintoja, menettelytapoja tai tilanteita mutta myös kieltää toimimasta samalla tavalla myöhemmin. Yrityksille asetetut velvoitteet eivät kuitenkaan saa ylittää sitä, mikä on asianmukaista ja tarpeellista tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi (ks. edellä 153 kohdassa mainittu sementtitapaus, tuomion 4704 ja 4705 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Komission on käytettävä määräysten antamista koskevaa toimivaltaa rikkomisen luonteen mukaan (yhdistetyt asiat 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomio 6.3.1974, Kok. 1974, s. 223, Kok. Ep. II, s. 229, 45 kohta; asia T-228/97, Irish Sugar v. komissio, tuomio 7.10.1999, Kok. 1999, s. II-2969, 298 kohta ja asia T-128/98, Aéroports de Paris v. komissio, tuomio 12.12.2000, Kok. 2000, s. II-3929, 82 kohta).

199 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio totesi päätöksen päätösosan 1 artiklassa, että Hoechst oli rikkonut muiden yritysten kanssa EY 81 artiklan 1 kohtaa ja 1.1.1994 alkaen ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa, kun ne osallistuivat jäljempänä mainitulla ajanjaksolla monitahoiseen, yhtenäiseen ja jatkuvaan sopimukseen ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin sorbaattimarkkinoilla, joiden puitteissa ne sopivat

tavoitehinnoista, jakoivat määrällisiä kiintiöitä, määrittivät tietojenvaihto- ja valvontajärjestelmän ja päättivät olla toimittamatta teknologiaa markkinoille mahdollisesti pyrkiville yrityksille. Hoechst ei riitauta päätöstä tältä osin. Kun komissio on näissä olosuhteissa määrännyt, että kyseessä olevien yritysten on pidätyttävä vastedes toteuttamasta sorbaattimarkkinoilla toimenpiteitä, joilla on vastaavia tavoitteita tai vaikutuksia, se ei ole käyttänyt väärin sille asetuksen N:o 17 3 artiklan 1 kohdassa myönnettyä toimivaltaa.

200 Se, että Hoechst ei enää toiminut sorbaattimarkkinoilla päätöstä tehtäessä tai että komissio toteaa päätöksen 298 perustelukappaleessa, että kartelli lakkautettiin viimeistään marraskuussa 1996, ei kyseenalaista tätä päätelmää. Käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevan määräyksen kaltainen määräys on luonteeltaan ennalta ehkäisevä eikä riipu kyseessä olevien yritysten tilanteesta päätöstä tehtäessä.

201 Edellä esitetyistä syistä kolmastoista kanneperuste on hylättävä.

III *Kanneperusteet, joilla pyritään Hoechstille määrätyn sakon alentamiseen*

202 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että kanneperusteita, joilla pyritään Hoechstille määrätyn sakon alentamiseen, on tutkittava eri järjestyksessä kuin ne on esitetty kanteessa. Tietyt kanneperusteet on myös koottu yhteen analyysiä varten, koska ne koskevat samaa aineellista kysymystä.

A *Kahdestoista kanneperuste, jonka mukaan menettely kesti liian kauan*

1. Tiivistelmä hallinnollisesta menettelystä

203 Päätöksen sisältämistä tosiseikoista, joita Hoechst ei ole kiistänyt, ilmenee, että komissio osoitti 26.5.1999 ensimmäisen asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaisen tietojensaantipyynnön Daicelille, Nippon Syntheticille ja Uenolle (päätöksen kuudes perustelukappale).

204 Tämän jälkeen komissio lähetti muita asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaisia tietojensaantipyyntöjä erityisesti vuoden 2002 toukokuun ja marraskuun välisenä aikana (päätöksen 12–18 perustelukappale).

205 Komissio osoitti 20.12.2002 päätöksen adressaatteina oleville yrityksille väitetiedoksiannon (päätöksen 22 perustelukappale).

206 Päätöksen adressaatteina olevat yritykset osallistuivat 24.4.2003 kuulemistilaisuuteen komissiossa (päätöksen 29 perustelukappale).

207 Komissio teki päätöksen 1.10.2003.

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

208 Hoechst väittää, että komissio on loukannut menettelyn kohtuullista kestoa koskevaa periaatetta. Komissio viittaa yhteisöjen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio, 15.10.2002 antamaan tuomioon (Kok. 2002, s. I-8375, 170 kohta) ja korostaa, että tämä periaate on yhteisön oikeuden yleisperiaate ja perustuu (EU 6 artiklan 2 kohdan välityksellä) ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohtaan.

209 Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechst täsmentää, että Daicelille, Nippon Syntheticille ja Uenolle 26.5.1999 osoitetun ensimmäisen tietojensaantipyynnön ja 20.12.2002 päivätyn väitetiedoksiannon välillä kului yli 42 kuukautta. Hoechstin mukaan tänä aikana komissio oli täysin passiivinen lähes 31 kuukauden ajan, eli 25.10.1999 päivätyn tietojensaantipyynnön ja 14.5.2002 päivätyn tietojensaantipyynnön välisen ajan, tai joka tapauksessa Daicelin kanssa 21.2.2002 järjestettyyn tapaamiseen saakka.

210 Kun otetaan huomioon sakon rangaistusluonne, ainoastaan poikkeukselliset olosuhteet voivat olla hyväksyttävä peruste sille, että asian selvittäminen ja päätösharkinta ovat kestäneet näin kauan. Hoechst katsoo kuitenkin, etteivät käsiteltävänä olevan asian olosuhteet ole tällaiset.

211 Hoechst päättelee tämän perusteella, että hallinnollinen menettely on kestänyt kohtuuttoman kauan. Hoechst viittaa tässä tilanteessa yhteisöjen tuomioistuimen asiassa C-185/95 P, Baustahlgewebe vastaan komissio, 17.12.1998 antamaan tuomioon (Kok. 1998, s. I-8417, 48 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja katsoo, että prosessiekonomiset syyt edellyttävät, että menettelyn liian pitkää kestoa koskeva kanneperuste johtaa päätöksen kumoamiseen sakon suuruuden määrittämisen osalta.

212 Hoechst lisää, että vanhentumisajoista liikennettä ja kilpailua koskeviin Euroopan talousyhteisön sääntöihin liittyvissä menettelyissä ja niiden nojalla määrättyjen seuraamusten täytäntöönpanossa 26.11.1974 annetussa neuvoston asetuksessa (ETY) N:o 2988/74 (EYVL L 319, s. 1) säädetyn vanhentumisjärjestelmän vastaista ei ole esittää kanneperustetta menettelyn liian pitkästä kestosta. Hoechst korostaa tältä osin, etteivät vanhentumissäännöt suojele yritystä menettelyn liian pitkältä kestolta, sillä tutkinnan aloittaminen keskeyttää vanhentumisen (asetuksen N:o 2988/74 2 artikla).

b) Komission väitteet

213 Komissio toteaa aluksi, että Hoechstin esittämä kanneperuste ei voi menestyä jo pelkästään sillä perusteella, että se koskee sakon määrää eikä päätöstä kokonaisuudessaan. Komissio toteaa tältä osin, että yksinomaan asetuksen N:o 2988/74 vanhentumissääntö on ratkaiseva.

214 Vaikka kohtuullisen käsittelyajan ylittäminen voi ainakin asianomaisten puolustautumisoikeuksien loukkaamiseen johtaessaan olla kumoamisperusteena päätökselle, jossa todetaan kilpailusääntöjä rikotun, näin ei ole kuitenkaan siinä tapauksessa, että komission tässä päätöksessä määräämien sakkojen määrä on riitautettu, sillä komission oikeutta määrätä sakkoja säännellään asetuksella N:o 2988/74, jossa on tältä osin säädetty vanhentumisajasta.

215 Komissio viittaa yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 48/69, ICI vastaan komissio, 14.7.1972 antamaan tuomioon (Kok. 1972, s. 619, 46–49 kohta); asiassa 52/69, Geigy vastaan komissio, 14.7.1972 antamaan tuomioon (Kok. 1972, s. 787, 20–22 kohta) ja yhdistetyissä asioissa C-74/00 P ja C-75/00 P, Falck ja Acciaierie di Bolzano vastaan komissio, 24.9.2002 antamaan tuomioon (Kok. 2002, s. I-7869, 139–141 kohta) ja korostaa, että asetuksen N:o 2988/74 yhteydessä kaikki perustelut, jotka liittyvät komission velvollisuuteen käyttää toimivaltaansa määrätä sakkoja kohtuullisessa ajassa, on hylättävä.

216 Komissio toteaa tämän jälkeen täydellisyyden vuoksi, että kohtuullisen ajan ylittyminen, jos näin todistettaisiin tapahtuneen, voi oikeuttaa päätöksen kumoamisen ainoastaan, jos tätä periaatetta loukkaamalla on vaarannettu kyseessä olevien yritysten puolustautumisoikeudet (yhdistetyt asiat T-5/00 ja T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomio 16.12.2003, Kok. 2003, s. II-5761, 74 kohta). Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechst ei kuitenkaan komission mukaan ole selittänyt, miten se, että komissio on väitteen mukaan käsitellyt asiaa hitaasti, on haitannut sen puolustautumista.

217 Komissio lisää, ettei hallinnollisen menettelyn tämän vaiheen liian pitkä kesto ole sellaisenaan omiaan vaarantamaan puolustautumisoikeuksia, sillä asianosaisia ei moitita virallisesti kilpailusääntöjen rikkomisesta ennen väitetiedoksiannon vastaanottamista, joten niillä ei ole myöskään tarvetta puolustautua (edellä 216 kohdassa mainittu asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 78 kohta).

218 Lopuksi komissio katsoo, että menettelyn ”kokonaiskesto” ei ollut kohtuuton (asia T-67/01, JCB Service v. komissio, tuomio 13.1.2004, Kok. 2004, s. II-49, 43 kohta).

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

219 Aluksi on todettava, kuten komissio korostaa, että käsiteltävänä olevalla kanneperusteella pyritään kanteen sanamuodon mukaan ”päätöksen kumoamiseen sakon suuruuden määrittämisen osalta”. Tällä kanneperusteella pyritään näin ollen Hoechstille määrätyn sakon kumoamiseen tai ainakin alentamiseen.

220 Vaikka kohtuullisen käsittelyajan ylittäminen voi tietyillä edellytyksillä olla kumoamisperusteena päätökselle, jossa todetaan kilpailusääntöjä rikotun, näin ei ole kuitenkaan siinä tapauksessa, että tässä päätöksessä määrättyjen sakkojen määrä

on riitautettu, sillä komission oikeutta määrätä sakkoja säännellään asetuksella N:o 2988/74, jossa on tältä osin säädetty vanhentumisajasta (asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok. 2003, s. II-913, 321 kohta).

221 Asetuksen N:o 2988/74 toisesta perustelukappaleesta ilmenee, että vanhentumisaikoja koskevalla periaatteella on haluttu taata oikeusvarmuus. Saman perustelukappaleen mukaan ”sääntelyn täydellisyyden turvaamiseksi on tarpeen säätää, ettei vanhentuminen koske ainoastaan oikeutta määrätä sakkoja tai seuraamusmaksuja vaan myös sellaisten päätösten täytäntöönpanoa, joilla on määrätty sakkoja, seuraamusmaksuja tai uhkasakkoja; tällaisissa säännöksissä olisi täsmennettävä vanhentumisaikojen pituus, ajankohdat, joista ne alkavat kulua, ja seikat, jotka keskeyttävät vanhentumisen tai pysäyttävät sen; tällöin olisi otettava huomioon yhtäältä yritysten ja yritysten yhteenliittymien edut ja toisaalta hallintokäytännön asettamat vaatimukset”. Asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 1 kohdan b alakohdassa säädetään, että komission toimivalta määrätä sakkoja vanhenee viidessä vuodessa, kun kyse on yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisista (edellä 220 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 322 ja 323 kohta).

222 Vanhentumisaika alkaa kyseisen asetuksen 1 artiklan 2 kohdan nojalla kulua rikkomisen tekopäivästä tai jatkettujen tai uusittujen rikkomisten osalta siitä päivästä, jona rikkominen on lakannut. Vanhentumisaika voidaan kuitenkin keskeyttää asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan mukaisesti tai pysäyttää kyseisen asetuksen 3 artiklan mukaisesti. Toimenpiteitä, jotka keskeyttävät vanhentumisajan kulumisen asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti, ovat erityisesti komission kirjalliset tietojensaantipyynnöt, komission menettelyn aloittaminen ja väitetiedoksianto. Vanhentumisaika keskeytyy päivänä, jona toimenpide annetaan tiedoksi ainakin yhdelle rikkomukseen osalliselle yritykselle tai yritysten yhteenliittymälle. Asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdan nojalla vanhentumisaika alkaa kulua uudelleen kustakin keskeytymisestä mutta päättyy kuitenkin viimeistään sinä päivänä, jona pituudeltaan kahta vanhentumisaikaa vastaava määräaika on kulunut komission määräämättä sakkoa tai seuraamusmaksua. Menettelyyn sovellettava vanhentumisaika pysähtyy ajaksi, jonka komission päätöstä koskeva oikeudenkäynti on vireillä Euroopan yhteisöjen tuomioistuimessa.

223 Tästä seuraa, että asetuksella N:o 2988/74 on otettu käyttöön täydellinen sääntely, joka kattaa yksityiskohtaisesti määräajat, joissa komissio voi oikeusvarmuuden perustavanlaatuista vaatimusta sivuuttamatta määrätä sakkoja yhteisön kilpailusääntöjen mukaisten menettelyjen kohteina oleville yrityksille. Tältä osin on korostettava, että yhteisön kilpailusääntöjen soveltamisen yhteydessä määrättävien sakkojen osalta asetuksen N:o 2988/74 2 artiklan 3 kohdassa säädetään, että vanhentumisaika päättyy joka tapauksessa, paitsi jos se on pysäytetty, kymmenen vuoden kuluttua siitä, kun vanhentumisaika on keskeytynyt tämän asetuksen 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti, joten komissio ei voi loputtomiin viivyttää sakkoja koskevan päätöksen tekemistä, sillä muutoin sen oikeus tehdä päätös voi vanhentua (edellä 220 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 324 kohta).

224 Tämän sääntelyn vuoksi kaikki perustelut, jotka liittyvät komission velvollisuuteen käyttää toimivaltaansa määrätä sakkoja kohtuullisessa ajassa, on hylättävä (edellä 220 kohdassa mainittu asia CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 324 kohta; ks. vastaavasti myös edellä 215 kohdassa mainitut asiat ICI v. komissio, tuomio 14.7.1972, 46–49 kohta ja Geigy v. komissio, tuomio 14.7.1972, 20–22 kohta).

225 Käsiteltävänä olevassa asiassa on kiistatonta, että kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen oli jatkuvaa. Lisäksi komissio katsoi ilman, että Hoechst olisi kiistänyt tätä, että todetut kilpailusääntöjen rikkomiset olivat päättyneet viimeistään vuoden 1996 lokakuun lopussa. Näin ollen kun otetaan huomioon myöhemmin toteutetut vanhentumisen keskeyttävät toimet, erityisesti asetuksen N:o 17 11 artiklan nojalla esitetyt tietojensaantopyynnöt ja väitetiedoksianto, ja se, että vuoden 1996 lokakuun lopun ja 1.10.2003 tapahtuneen päätöksen tekemisen välillä ei ole kaiken kaikkiaan kulunut yli kymmentä vuotta, komission tehdessä päätöstä sen oikeus tehdä päätös ei ollut vanhentunut, mitä Hoechst ei ole millään tavalla kiistänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa (ks. vastaavasti edellä 216 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 90 kohta).

226 Näillä perusteilla Hoechstin esittämä kanneperuste, jolla pyritään ”päätöksen kumoamiseen sakon suuruuden määrittämisen osalta”, on hylättävä.

227 Joka tapauksessa on huomautettava, että kohtuullisen ajan ylittyminen, jos näin todistettaisiin tapahtuneen, ei välttämättä oikeuta päätöksen kumoamista. Kilpailusääntöjä sovellettaessa kohtuullisen ajan ylittyminen voi olla kumoamisperuste vain silloin, kun on kyseessä päätös, jossa nämä kilpailusääntöjen rikkomiset on todettu, jos on näytetty toteen, että tätä periaatetta loukkaamalla on vaarannettu kyseisten yritysten puolustautumisoikeudet. Tätä erityistapausta lukuun ottamatta ratkaisun tekemistä kohtuullisessa ajassa koskevan velvoitteen noudattamatta jättäminen ei vaikuta asetuksen N:o 17 mukaisen hallinnollisen menettelyn pätevyyteen (ks. edellä 153 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 122 kohta; asia T-62/99, Sodima v. komissio, tuomio 14.2.2001, Kok. 2001, s. II-655, 94 kohta; edellä 216 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 74 kohta; ks. vastaavasti myös asia C-105/04 P, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok. 2006, s. I-8725, 42–44 kohta).

228 Hoechst ei ole kuitenkaan väittänyt, että käsiteltävänä olevassa asiassa kohtuullisen ajan ylittyminen olisi vaarantanut sen puolustautumisoikeudet. Lisäksi vaikka oletettaisiin, että Hoechstin kannetta voitaisiin tulkita tällä tavoin, tältä osin esitettyjä perusteluja olisi pidettävä yleisinä, eikä niillä voida osoittaa puolustautumisoikeuksien tosiasiallista loukkaamista, jota on tarkasteltava kunkin yksittäistapauksen erityisolosuhteiden perusteella (ks. vastaavasti edellä 227 kohdassa mainittu asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied v. komissio, tuomion 59 kohta).

229 Edellä esitetyn perusteella kahdestoista kanneperuste on hylättävä.

B *Kolmastoista kanneperuste, jonka mukaan päätöksen tiettyjä perusteluja on poistettu virheellisesti*

1. Päätöksen tiivistelmä

230 Päätöksen 37 perustelukappaleessa komissio toteaa seuraavaa:

”– – Chisson maailmanlaajuinen kokonaisliikevaihto vuonna 2002 oli 117,711 miljardia [Japanin jeniä] (973,4 miljoonaa euroa).”

231 Päätöksen 42 perustelukappaleessa komissio toteaa seuraavaa:

”– – Daicelin maailmanlaajuinen kokonaisliikevaihto vuonna 2002 oli 271,341 miljardia [Japanin jeniä] (2,2439 miljardia euroa).”

232 Päätöksen 50 perustelukappaleessa komissio toteaa seuraavaa:

”– – Nippon [Syntheticin] maailmanlaajuinen kokonaisliikevaihto vuonna 2002 oli 38,872 miljardia [Japanin jeniä] (321,5 miljoonaa euroa).”

233 Päätöksen 55 perustelukappaleessa komissio toteaa seuraavaa:

”– – Uenon maailmanlaajuinen kokonaisliikevaihto vuonna 2002 oli 25,034 miljardia [Japanin jeniä] (199,5 miljoonaa euroa).”

234 Päätöksen taulukko I on seuraavanlainen:

Koko ja suhteellinen merkitys sorbaattimarkkinoilla

Yritys	Liikevaihto (miljoonaa euroa) ja arvioitu markkinaosuus maailmanlaajuisilla sorbaatti-markkinoilla vuonna 1995	Liikevaihto (miljoonaa euroa) ja arvioitu markkinaosuus ETA:n laajuisilla sorbaatti-markkinoilla vuonna 1995
Chisso	– – (yli 9,5 prosenttia ja alle 15 prosenttia)	– – (yli 4 prosenttia ja alle 15 prosenttia)
Daicel	– – (yli 9,5 prosenttia ja alle 15 prosenttia)	– – (yli 4 prosenttia ja alle 15 prosenttia)
Hoechst	42,4 (23,6 prosenttia)	21,6 (48 prosenttia)
Nippon Synthetic	– – (yli 9,5 prosenttia ja alle 15 prosenttia)	– – (yli 4 prosenttia ja alle 15 prosenttia)
Ueno	– – (yli 9,5 prosenttia ja alle 15 prosenttia)	– – (yli 4 prosenttia ja alle 15 prosenttia)
Cheminova, Eastman Chemical ja muut	– – (alle 30 prosenttia)	– – (alle 16 prosenttia)
Yhteensä	180 (100 %)	45 (100 %)

235 Päätöksen 352 perustelukappaleen sanamuoto on seuraava:

”[Päätöksen] taulukko I osoittaa, että Hoechst oli 23,6 prosentin markkinaosuudellaan (ETA-alueella 48 prosenttia) selvästi suurin sorbaattien tuottaja maailmanlaajuisilla markkinoilla vuonna 1995. Se sijoittuu sen vuoksi ensimmäiseen ryhmään. Daicelin, Chisson, Nippon [Syntheticin] ja Uenon markkinaosuudet vaihtelevat 9,5 prosentista 15 prosenttiin (ETA-alueella 4 prosentista 15 prosenttiin). Ne kuuluvat näin ollen toiseen ryhmään.”

236 Päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappaleessa ja taulukossa I esiintyvä merkintä ”– –” vastaa päätöksessä esitettyjen selitysten mukaan komission luottamuksellisuussyistä peittämää kohtaa.

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

237 Hoechst väittää, että lopullisessa päätöksessä, jossa määrätään sakko, ja viimeistään sen tiedoksiannetussa versiossa, ei saa olla enää peitettyjä kohtia, jotka sisältävät todisteita taikka tosiseikkojen tai oikeudellisten seikkojen arviointia. Hoechstin mukaan muutoin loukataan puolustautumisoikeuksia. Hoechst täsmentää, että velvollisuus antaa tiedoksi päätöksen perustelut palvelee tämän päätöksen adressaattia. Tilanne on täysin toinen sen yleisen edun osalta, joka menettelyn osapuolilla voi olla säilyttää tietojen luottamuksellisuus kolmansiin nähden.

238 Käsiteltävänä olevassa asiassa päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappale sisältävät peitettyjä kohtia. Erityisesti päätöksen taulukossa I merkityksellisen vuoden (1995) markkinaosuudet on Hoechstin mukaan peitetty siten, että se saattoi saada selville ainoastaan oman markkinaosuutensa eikä markkinaolosuhteita muiden kyseessä

olevien yritysten osalta. Koska päätöksen 352 perustelukappaleessa sakon laskentapohja määritettiin yritysten koon ja päätöksen taulukossa I esitettyjen markkinaolosuhteiden perusteella, Hoechst ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin eivät Hoechstin mukaan voi ymmärtää riittävästi erästä päätöksen olennaista kohtaa. Lisäksi vuoteen 1995 liittyvät tiedot ovat vanhoja tietoja, jotka Hoechstin mukaan eivät enää voi olla luottamuksellisia edes Euroopan unionin virallisessa lehdessä ilmestyvässä päätöksen julkisessa versiossa. Hoechstin mukaan se, että luottamuksellista käsittelyä on pyydetty ja se on myönnetty hallinnollisen menettelyn aikana, ei vaikuta siihen, ovatko kyseessä olevat peitetyt kohdat vielä perusteltuja tehdyssä ja tiedoksiannetussa päätöksessä, kuten komissio näyttää katsovan 30.10.2003 päivätyssä kirjeessään. Hoechst pohtii, onko tällaisten tietojen pitäminen luottamuksellisina perusteltua nimenomaan Hoechstin suhteen, kun se on luovuttanut toimintonsa sorbaattialalla kauan aikaa sitten ja poistunut kyseisiltä markkinoilta.

239 Vaikka komissiolla ei ole velvollisuutta laskea sakon määrää aritmeettisesti, tämä ei merkitse sitä, ettei komissio saisi näin tehdä. Sen sijaan jos komissio toteuttaa aritmeettisia laskelmia, sen on annettava ne tiedoksi päätöksen adressaateille.

240 Lisäksi Hoechst viittaa erityisesti edellä 165 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Tokai Carbon ym. vastaan komissio 29.4.2004 annettuun tuomioon (219 ja 227 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja katsoo, että sellaisen päätöksen, jossa määrätään sakko, adressaatilla on oikeus syrjimättömään kohteluun, jossa noudatetaan yhdenvertaisen kohtelun periaatetta laskettaessa sakkoja markkinaosuuksien perusteella toteutettuun luokitteluun nojautuen. Hoechstin mukaan on ilmiselvää, että tässä prosessissa tapahtuvat virheet kiinnostavat, paitsi toiseen luokkaan luokiteltuja yrityksiä, jotka on määrätty maksamaan liian suuria sakkoja, myös ensimmäiseen luokkaan luokiteltuja yrityksiä, joille on kenties määrätty liian suuria sakkoja. Laskentapohjien suhteettomuus sellaisten yritysten osalta, jotka on luokiteltu ensimmäiseen sakkoluokkaan, voi seurata välittömästi toisessa luokassa käytettyjen laskentapohjien suhteellisen alhaisesta tasosta ja päinvastoin.

241 Hoechst korostaa lisäksi, ettei mitään peitetyistä kohdista ole korvattu tiivistelmillä tai riittävän täsmällisillä sanakäänteillä, joiden perusteella se olisi voinut ymmärtää täysin päätöksen perustelut.

242 Hoechst toteaa myös kuulemismenettelystä vastaavalle neuvonantajalle ja komissiolle osoitetussa 10.10.2003 päivätyssä kirjeessä riitauttaneensa sen, että päätöksen mainitut kohdat on peitetty virheellisesti. Hoechstin mukaan komissio reagoi tähän hylkäävällä kirjeellä, jonka Hoechst vastaanotti 10.11.2003. Hoechst vastasi tähän 11.11.2003 päivätyllä kirjeellä, ja komissio ilmoitti 17.11.2003 päivätyllä kirjeellä Hoechstille, että tiedoksi annettu päätös oli täydellinen. Jos komissio väittäisi tehneensä yksinomaan Hoechstille osoitetun päätöksen, Hoechstin mukaan olisi pyydettävä 1.10.2003 pidetyn komission kokouksen pöytäkirjat tuona päivänä tässä asiassa tehtyjen päätösten lukumäärän ja muodon selvittämiseksi. Hoechst mainitsee tämän erityisesti siksi, että komissio on sen mukaan poikennut tavanomaisesta käytännöstään samankaltaisissa menettelyissä, mikä vaikuttaa päätöksen muodolliseen säännöstenmukaisuuteen. Hoechstin mukaan edellä mainittujen perustelukappaleiden poistaminen ei kuitenkaan tässäkään tapauksessa ole perusteltua.

243 Hoechst päättelee tämän perusteella, että päätöstä rasittaa vakava perusteluvelvollisuuden laiminlyöminen, mikä vaarantaa myös puolustautumisoikeudet sille määrätyn sakon laskennan yhteydessä, koska ei ollut mahdollista hahmottaa niitä lähtökohtana olleita tosiseikkoja, joihin komissio perusti päätöksensä. Hoechst korostaa tältä osin, että edellä 165 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Tokai Carbon ym. vastaan komissio 29.4.2004 antamassaan tuomiossa ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin tutki tarkkaan komission luokittelun ja korjasi useita laskuvirheitä. Tällöin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoi, että erilainen kohtelu, kun markkinaosuuksissa oli kahden prosentin ero, muodosti riittävän perusteen kumota komission alkuperäiset päätökset luokittelusta ja sakon laskentapohjasta. Hoechstin mukaan komissiota sitovat näin ollen tiukasti hallinnollisen menettelyn aikana käytetyt sakkojen suuruuden määrittämisperusteet, joiden syrjimätöntä käyttöä tuomioistuin valvoo yksittäistapauksissa täysimääräisesti.

b) Komission väitteet

244 Komission mukaan kyseessä olevien yritysten oikeutettua intressiä siihen, että niiden liikesalaisuuksia suojataan, ei ole otettava huomioon yksinomaan hallinnollisen menettelyn aikana ja julkaistaessa päätöstä asetuksen N:o 17 21 artiklan 2 kohdan mukaisesti, vaan myös päätöstä tiedoksiannettaessa. Tiedoksiantaminen ei muodosta poikkeusta.

245 Päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappaleen ja taulukon I poistetut kohdat sisältävät komission mukaan tietoja menettelyn osapuolina olleista yrityksistä, jotka olivat pyytäneet luottamuksellista käsittelyä, minkä komissio hyväksyi hallinnollisen menettelyn aikana. Se, että päätös oli osoitettu Hoechstille, ei poista muilta päätöksen adressaateilta niiden oikeutettua intressiä luottamuksellisuuden säilyttämiseen. Komissio korostaa, että Hoechst itse pyysi 16.12.2003 päivätyllä kirjeellä sitä koskevan liikevaihdon ja markkinaosuuksien poistamista päätöksen julkaistavasta versiosta ja tarpeen mukaan niiden korvaamista riittävän laajalla liikevaihtohaarukalla.

246 Komission mukaan merkitystä ei ole sillä, olisiko komissio voinut kyseenalaistaa tämän kannan päätöstä valmistellessaan sillä perusteella, etteivät kyseiset tiedot olleet enää liikesalaisuuksia. Komission mukaan tehty ja Hoechstille tiedoksi annettu päätös oli EY 253 artiklan perusteluja koskevien edellytysten mukainen.

247 Aluksi komissio viittaa edellä 208 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio 15.10.2002 annettuun tuomioon (463 ja 464 kohta) ja edellä 70 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Atlantic Container Line ym. vastaan komission annettuun tuomioon (1 558 kohta) ja korostaa, että päätöksen, jossa määrätään sakosta, perusteluvelvollisuutta noudatetaan, kun komissio esittää ne arviointiperusteet, joiden perusteella se on voinut arvioida kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja kestoa. Komission mukaan päätöksessä ei tarvitse mainita edes näiden arviointiperusteiden soveltamiseksi toteutettuja laskelmia.

248 Vaikka tällaisia täsmennyksiä olisi esitettävä, komissio on omien sanojensa mukaan joka tapauksessa täyttänyt tämän vaatimuksen täysimääräisesti. Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio esitti ensin yleisiä toteamuksia rikkomisen vakavuudesta ja esitteli kartellin, joka muodostaa erittäin vakavan rikkomisen (päätöksen 344 perustelukappale), jonka osalta sakko on vähintään 20 miljoonaa euroa (päätöksen 354 perustelukappale), erityispiirteitä. Tämän jälkeen komissio korosti huomattavia eroja yritysten markkina-asemassa ja selitti, että sakon määrää on mukautettava sen mukaan, mikä on kyseessä olevien yritysten suhteellinen painoarvo ja näin ollen niiden mahdollisuus vahingoittaa kilpailua merkittävästi (päätöksen 345 ja 346 perustelukappale). Seikat, jotka komissio on ottanut huomioon tätä mukautusta

tehdessään ja erityisesti jakaessaan yritykset kahteen ryhmään, mainitaan komission mukaan päätöksen 349–353 perustelukappaleessa.

249 Kun otetaan huomioon päätöksen taulukossa I esitetyt tiedot, tästä seuraa komission mukaan, että Hoechstin markkinaosuus on selvästi suurempi kuin menettelyn muiden osapuolten markkinaosuudet. Tämä ero johti Hoechstin luokitteluun ensimmäiseen ryhmään. Tältä osin päätöksen 352 perustelukappaleesta ja sitä seuraavista perustelukappaleista ilmenee komission mukaan, että Hoechstin markkina-aseman vuoksi komissio aloitti Hoechstista laskiessaan sakon laskentapohjaa kunkin yrityksen osalta. Tämän jälkeen vahvistettiin sakon laskentapohja muiden yritysten osalta. Se on komission mukaan pienempi, sillä näillä yrityksillä on heikompi markkina-asema kuin Hoechstilla. Koska Hoechst ei kiistä olleensa markkinoiden selvästi suurin yritys, tarkat tiedot muiden yritysten markkinaosuuksista eivät komission mukaan vaikuta Hoechstille määrätyn sakon laskentapohjan perusteluihin. Niillä voi olla merkitystä yksinomaan muiden yritysten kannalta, sillä ne voisivat niiden perusteella tietää tarkasti asemansa suhteessa Hoechstiin.

250 Lisäksi Hoechst voi komission mukaan varsin hyvin määrittää itse oman asemansa ja toisen ryhmän yritysten aseman välisen eron, kun otetaan huomioon päätöksen taulukossa I esitetyt tiedot. Toisen ryhmän yritysten täsmälliset markkinaosuudet kiinnostavat komission mielestä yksinomaan toisen luokan sisällä tehtävän lisäjaottelun kannalta, mistä kuitenkin päätettiin luopua, kuten päätöksen 353 perustelukappaleessa selvitetään. Komissio toteaa, ettei tämä ole Hoechstille vastainen seikka.

251 Viittauksesta edellä 165 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Tokai Carbon ym. vastaan komissio 29.4.2004 annettuun tuomioon komissio katsoo, että Hoechst pyrkii päättelemään toiseen ryhmään luokiteltujen yritysten kohtelussa mahdollisesti tapahtuneen virheen perusteella, että sitä on kohdeltu syrjivästi. Komissio korostaa tältä osin, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi kyseisessä asiassa, että yksi yritys on luokiteltava eri ryhmään, ja ainoastaan luokitteli sen eri tavalla säilyttäen komission päätöksessä käytetyn luokittelun. Virhe yhden yrityksen luokittelussa tiettyyn ryhmään aiheutti näin ollen tämän yrityksen luokittelun uudelleen toiseen ryhmään eikä kaikkien yritysten luokittelun kumoamista.

252 Komissio väittää näin ollen, ettei mahdollinen syrjintä toisen ryhmän sisällä voi merkitä Hoechstin syrjintää ensimmäiseen ryhmään kuuluvana yrityksenä.

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

253 Kun otetaan huomioon Hoechstin kirjelmissään käyttämät sanamuodot, on aluksi katsottava, että tällä kanneperusteella pyritään sen toteamiseen, että perusteluvelvollisuutta on laiminlyöty päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappaleen ja taulukon I osalta. Hoechst toteaa, että päätöksen kohtien peittäminen merkitsee sitä, että komissio on laiminlyönyt velvollisuutensa esittää päätöksissään riittävät perustelut. Tämän vuoksi Hoechst ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin eivät voi ymmärtää riittävästi erästä päätöksen olennaista kohtaa. Hoechstin mukaan tätä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä on arvioitava päätöksen 352 perustelukappaleen valossa, joka koskee kyseessä olevien yritysten luokittelua eri ryhmiin sakon laskentapohjan määrittämiseksi. Tämän seurauksena Hoechst väittää, että aiemmin todettu perusteluvelvollisuuden laiminlyöminen on aiheuttanut puolustautumisoikeuksien loukkaamisen.

254 Lisäksi on korostettava, että koska Hoechstin väittämä perusteluvelvollisuuden laiminlyöminen koskee seikkoja, joiden perusteella komissio on voinut arvioida kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta, käsiteltävänä olevalla kanneperusteella pyritään määrätyn sakon alentamiseen.

255 Aluksi on todettava, että asetuksen N:o 17 21 artiklassa, jossa säädetään tiettyjen päätösten julkaisemisesta, asetetaan komissiolle velvollisuus ottaa huomioon yritysten oikeutettu intressi siihen, että niiden liikesalaisuuksia ei paljasteta.

256 Tämän jälkeen on huomautettava, että yksittäispäätöksen perusteluissa on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmaistava yhteisön toimielimen toimenpiteen perustelut, siten että henkilöille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja siten että toimivaltainen

tuomioistuin voi valvoa toimenpiteen laillisuutta. Perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja, koska sitä, ovatko päätöksen perustelut EY 253 artiklan mukaisia, tutkitaan paitsi päätöksen sanamuodon myös sen asiayhteyden suhteen, jossa kyseinen toimi on toteutettu (asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok. 1998, s. I-1719, 63 kohta).

257 Olennaiset menettelymääräykset, joihin perusteluvelvollisuus kuuluu, täyttyvät, jos komissio ilmoittaa päätöksessään arviointiperusteet, joiden perusteella se on voinut määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston (asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9991, 73 kohta ja edellä 208 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, 463 kohta).

258 Ilman, että käsiteltävänä olevassa asiassa olisi tarpeen määrittää, sisälsivätkö peitetyt kohdat liikesalaisuuksia vai eivät, on todettava, että päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappale ja taulukko I, joita luetaan päätöksen 352 perustelukappaleen valossa, täyttävät komissiolle asetetun perusteluvelvollisuuden.

259 Ensiksi on todettava, että päätöksen 352 perustelukappale sisältää arviointiperusteet, joiden perusteella komissio on voinut luokitella kyseessä olevat yritykset kahteen ryhmään määrittäessään sakkojen laskentapohjan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden perusteella.

260 Päätöksen 352 perustelukappaleessa komissio toteaa, että Hoechst oli selvästi suurin sorbaattien tuottaja maailmanlaajuisilla markkinoilla. Komissio mainitsee myös Hoechstin aseman ETA:n sorbaattimarkkinoilla. Tämän perusteella komissio päätteli, että Hoechst oli luokiteltava ensimmäiseen yritysryhmään.

261 Tätä päätelmää komissio perusteli päätöksen taulukossa I todetuilla vuoden 1995 maailmanlaajuisilla markkinaosuuksilla, jotka perustuvat tietoihin kyseisen tuotteen maailmanlaajuisesta liikevaihdosta (päätöksen 351 perustelukappale).

262 Hoechst on riitauttanut päätöksen taulukon I peitetyt kohdat.

263 Päätöksen taulukko I sisältää riittävän ymmärrettävällä tavalla arviointiperusteet, joiden perusteella komissio on tehnyt päätöksen 352 perustelukappaleessa esitetyn päätelmän.

264 On huomautettava, että päätöksen 352 perustelukappaleen päätelmä perustuu, kuten aiemmin on todettu, kyseisen tuotteen maailmanlaajuisiin markkinaosuuksiin vuonna 1995.

265 Tältä osin päätöksen taulukko I sisältää vuotta 1995 koskevat markkinaosuushaarukat, joiden perusteella komissio saattoi erottaa toisistaan kaksi yritystyyppiä: ensinnäkin japanilaiset yritykset, joiden markkinaosuudet vuonna 1995 olivat 9,5 prosentista 15 prosenttiin, ja toiseksi Hoechst, jonka markkinaosuus oli yli 20 prosenttia. Nämä arviointiperusteet luettuna komission päätöksen 352 perustelukappaleessa esittämän toteamuksen valossa ovat riittävän ymmärrettäviä.

266 Vaikka kyseessä olevien yritysten liikevaihdot on peitetty päätöksen taulukossa I, näiden suuruusluokka on mahdollista päätellä kyseisen taulukon sisältämien markkinaosuushaarukoiden perusteella. Päätöksen taulukko I sisältää rivin, jonka otsikkona on ”Yhteensä” ja joka sisältää kyseessä olevien yritysten yhteenlasketut liikevaihdot ja markkinaosuudet. Tämän perusteella voidaan laskea kunkin kyseessä olevan yrityksen liikevaihtohaarukka.

267 Näillä perusteilla ottamatta kantaa siihen, onko komissio tehnyt tältä osin virhettä, on todettava, että päätöksen taulukko I ja 352 perustelukappale sisältävät arviointiperusteet, joiden perusteella komissio on voinut määrittää kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden.

268 Päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappaleen osalta on todettava, että niitä ei mainita päätöksen 352 perustelukappaleessa, joka on ainoa perustelukappale, johon Hoechst on vedonnut ja joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja kyseessä olevien yritysten luokittelemista useaan ryhmään.

269 Lisäksi on todettava, ettei Hoechst ole maininnut, millä tavoin nämä perustelukappaleet sisältäisivät arviointiperusteita, joiden perusteella komissio on arvioinut kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta tai kestoa. Hoechst on ainoastaan maininnut, että päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappale sisältävät peitettyjä tietoja.

270 Näissä olosuhteissa minkään seikan perusteella ei voida ajatella, että päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappaleen peitettyjen tietojen perusteella olisi katsottava, että komissio olisi käsiteltävänä olevassa asiassa laiminlyönyt edellä mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetun perusteluvelvollisuutensa.

271 Joka tapauksessa päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappaleen peitetyt tiedot kattavat osittain samat tiedot kuin ne, jotka on esitetty päätöksen taulukossa I. Päätöksen 37, 42, 50 ja 55 perustelukappale sisältävät tietoja, jotka liittyvät Chissoon, Daiceliin, Nippon Syntheticiin ja Uenoon ja vastaavat päätöksen 46 perustelukappaletta Hoechstin osalta. Päätöksen versiossa, joka on annettu tiedoksi Hoechstille ja jota käsiteltävänä oleva kanne koskee, 46 perustelukappale sisältää Hoechstin osalta sorbaattimarkkinoilla vuonna 1995 toteutetusta maailmanlaajuisesta ja ETA:n laajuisesta liikevaihdosta tiedot, jotka vastaavat päätöksen taulukossa I esitettyjä tietoja. Näin ollen tältä osin ei voida todeta perusteluvelvollisuuden laiminlyömistä edellä 263–267 kohdassa esitetyistä syistä.

272 Lisäksi on todettava, että perusteluja sille, että Hoechst on luokiteltu ensimmäiseen ryhmään, eivät rasita virheet, koska Hoechst ei kiistä sitä, että sillä oli vuonna 1995 suurempi markkinaosuus kuin muilla kyseessä olevilla yrityksillä. Näin ollen mahdollinen virhe muiden yritysten luokittelussa toiseen ryhmään on vaikutukseton.

273 Näiden seikkojen valossa Hoechstin väite päätöksen perusteluvelvollisuuden laiminlyömisestä on hylättävä. Tästä seuraa myös, että väitettä tästä väitetystä perusteluvelvollisuuden laiminlyömisestä seuraavasta puolustautumisoikeuksien loukkaamisesta ei voida hyväksyä.

274 Hoechstin väitteistä, joiden mukaan komissio on antanut kyseessä oleville yrityksille tiedoksi päätöksen, joka oli muodoltaan erilainen, on riittävää todeta, että nämä muodolliset eroavaisuudet liittyvät kyseessä olevien yritysten liikesalaisuuksien suojaamiseen. Sen perusteella, että päätöksen tietoja on peitetty luottamuksellisuussyistä annettaessa päätöstä lopullisesti tiedoksi kyseessä oleville yrityksille, ei voida kuitenkaan katsoa, että päätöstä tehtäessä olisi tältä osin tapahtunut säännönvastaisuuksia. Hoechst ei ole missään tapauksessa esittänyt mitään yksityiskohtaista seikkaa, jonka perusteella olisi voitu katsoa, että kyseessä oleville yrityksille tiedoksi annettu päätös sisältäisi erilaisia perusteluja. Näissä olosuhteissa ei ole syytä hyväksyä Hoechstin pyyntöä komission jäsenten kollegion 1.10.2003 pitämän kokouksen pöytäkirjojen toimittamisesta.

275 Edellä esitetyn perusteella kolmas kanneperuste on hylättävä.

C *Viides kanneperuste, jonka mukaan sakon perusmäärää määritettäessä on tehty oikeudellinen virhe*

1. Päätöksen tiivistelmä

276 Päätöksen 321 perustelukappaleessa komissio katsoo, että sakon perusmäärä määritetään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella.

277 Ensiksi kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden määrittämiseksi komissio tukeutuu rikkomisen luonteeseen (päätöksen 323–326 perustelukappale), rikkomisen todellisiin vaikutuksiin ETA:n sorbaattimarkkinoilla (päätöksen 327–342 perustelukappale) ja merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden kokoon (päätöksen 343 perustelukappale).

278 Kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen osalta komissio katsoo, että kyseessä oleva rikkominen muodostui pääasiassa hintojen vahvistamisesta ja markkinoiden jakamisesta. Komissio korostaa lisäksi, että olennaisilta osiltaan salaisia sopimuksia loivat, ohjasivat ja kannustivat osallistujayritysten ylimmät johtajat ja ne pantiin täytäntöön ainoastaan osallistujina olevien tuottajien eduksi ja niiden asiakkaiden ja viime kädessä suuren yleisön vahingoksi (päätöksen 323 perustelukappale).

279 Kilpailusääntöjen rikkomisen todellisista vaikutuksista ETA:n sorbaattimarkkinoilla komissio toteaa erityisesti, että sopimuksen konkreettisten vaikutusten huomioon ottamisella ei ole merkitystä, kun sen tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla. Komissio toteaa kuitenkin, että käsiteltävänä olevassa asiassa kilpailusääntöjen rikkominen on vaikuttanut tosiasiallisesti ETA-alueen sorbaattimarkkinoihin (päätöksen 327 perustelukappale).

280 Komissio toteaa, että käsiteltävänä olevassa asiassa rikkomista voidaan pitää erittäin vakavana (päätöksen 344 perustelukappale).

281 Tämän jälkeen komissio kohtelee yrityksiä eri tavoin riippuen niiden asemasta sorbaattimarkkinoilla vuonna 1995 (päätöksen 345–355 perustelukappale). Komissio toteaa, että vuonna 1995 Hoechst oli yli 20 prosentin markkinaosuudellaan (ETA-alueella yli 45 prosenttia) selvästi suurin sorbaattien tuottaja maailmanlaajuisilla markkinoilla. Tällä perusteella se sijoitettiin ensimmäiseen ryhmään. Daicelin, Chisson, Nippon [Syntheticin] ja Uenon markkinaosuudet vaihtelivat 9,5 prosentista 15 prosenttiin (ETA-alueella 4 prosentista 15 prosenttiin). Ne sijoitettiin toiseen ryhmään (päätöksen 352 perustelukappale).

282 Päätöksen 354 perustelukappaleessa komissio toteaa, että erittäin vakaville kilpailusääntöjen rikkomisille voidaan määrätä yli 20 miljoonan euron sakko.

283 Näissä olosuhteissa komissio vahvistaa päätöksen 355 perustelukappaleessa sakon laskentapohjaksi ensimmäisen ryhmän yritysten (Hoechst) osalta 20 miljoonaa euroa ja toisen ryhmän yritysten (Daicel, Chisso, Nippon Synthetic et Ueno) osalta 6,66 miljoonaa euroa.

284 Komissio muuttaa vielä sakon laskentapohjaa Hoechstin osalta, jotta sakolla olisi riittävän varoittava vaikutus suuriin yrityksiin ja jotta voidaan asianmukaisesti ottaa huomioon suuryritysten käytössä oleva lainopillinen ja taloudellinen tietämys sekä infrastruktuuri, joiden ansiosta näillä yrityksillä on paremmat mahdollisuudet tunnistaa toimintansa sääntöjenvastaisuus ja tiedostaa siitä kilpailuoikeuden kannalta aiheutuvat seuraukset. Päätöksen 357 perustelukappaleessa komissio toteaa tältä osin, että suhteelliseen painoarvoon asianomaisilla markkinoilla pohjautuvaa sakon laskentapohjaa on korotettava, jotta ”yrityksen koko ja yleiset voimavarat” tulisivat asianmukaisesti huomioon otetuiksi. Näissä olosuhteissa Hoechstin osalta sakon laskentapohjaa korotetaan 100 prosentilla 40 miljoonaan euroon.

285 Toiseksi kilpailusääntöjen rikkomisen keston osalta komissio toteaa, että Chisso, Daicel, Hoechst ja Ueno rikkoivat EY 81 artiklan 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisenä aikana. Ne syyllistyivät pitkäaikaiseen, 17 vuotta ja 10 kuukautta jatkuneeseen kilpailusääntöjen rikkomiseen. Tämän perusteella komissio toteaa, että sakon laskentapohjaa on korotettava 175 prosentilla (päätöksen 359 perustelukappale).

286 Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ja kesto huomioon ottaen sakon perusmääräksi vahvistetaan Hoechstin osalta 110 miljoonaa euroa (päätöksen 361 perustelukappale).

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

287 Viidennessä kanneperusteessaan Hoechst kiistää kilpailusääntöjen rikkomisen luonteen ja keston, jotka komissio on käsiteltävänä olevassa asiassa ottanut huomioon sakon suuruutta määrittäessään.

288 Hoechst toteaa aluksi, että sakon määrä ennen sen yhteistyön huomioon ottamista, eli 198 miljoonaa euroa, on lähes viisinkertainen vuoden 1995 ETA:n laajuisten markkinoiden kokonaisliikevaihtoon nähden, joka päätöksen taulukon I mukaan on 44,6 miljoonaa euroa. Tällainen sakko on Hoechstin mukaan täysin kohtuuton.

289 Lisäksi Hoechst korostaa, että komissiolla on harkintavaltaa vahvistaessaan sakon määrää asetuksen N:o 17 puitteissa, mutta tämän harkintavallan käyttäminen ei ole täysin vapaata yhteisön oikeuden yleisten periaatteiden sekä suuntaviivojen vuoksi, joita komission on noudatettava sakkoa laskiessaan (Hoechst viittaa erityisesti asiassa

T-230/00, Daesang ja Sewon Europe v. komissio, 9.7.2003 annettuun tuomioon, Kok. 2003, s. II-2733, 38 kohta).

Kilpailusääntöjen rikkomisen luonne

290 Aluksi Hoechst viittaa erityisesti suuntaviivojen 1 A kohtaan ja edellä 289 kohdassa mainitussa asiassa Daesang ja Sewon Europe vastaan komissio annettuun tuomioon (38 kohta) ja toteaa, että sakon perusmäärä määritetään rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella. Rikkomisen vakavuus määritetään suuntaviivoissa kuvattujen arviointiperusteiden mukaan. Näihin arviointiperusteisiin kuuluvat rikkomisen luonne, sen konkreettiset vaikutukset markkinoihin ja markkinoiden maantieteellinen laajuus sekä yritysten todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa vakavaa vahinkoa kilpailijoille ja kuluttajille.

291 Aineellisen kysymyksen osalta Hoechst esittää neljä väitettä sitä päätöksessä esitettyä luonnehdintaa vastaan, että rikkominen on erittäin vakava. Ensinnäkin Hoechst katsoo, että rikkomisen vakavuuden arviointi aiheuttaa sille vahinkoa väärin perustein. Toiseksi se katsoo, ettei yksikään sen ylimmistä johtajista osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen. Kolmanneksi Hoechst väittää komission tehneen oikeudellisen virheen, kun se jakoi yritykset eri ryhmiin. Neljänneksi se arvostelee komission käyttämää kerrointa, jonka tarkoituksena on varoittavan vaikutuksen aikaansaaminen.

– Kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset

292 Hoechst toteaa komission olettavan, että kartelli vahingoitti kuluttajia. Tämä oletettama oli olennainen peruste määrätä raskas seuraamus osallistujayrityksille. Hoechst

viittaa tältä osin päätöksen 333–336, 340 ja 341 perustelukappaleeseen sekä 1.10.2003 päivättyyn komission lehdistötiedotteeseen.

293 Erityisesti Hoechst katsoo, että kyseessä olevan kartellin väitetyt vahingolliset vaikutukset on otettu huomioon yhtenä kolmesta seikasta (rikkomisen luonne, kartellin vaikutukset ja laajuus koko ETA:ssa), joiden perusteella rikkomisen vakavuus on määritetty (päätöksen 344 perustelukappale). Koska näitä seikkoja ei ole painotettu päätöksessä millään tavalla, Hoechst päättelee, että kolmannes sakon kokonaismäärästä on vahvistettu kyseessä olevan kartellin väitettyjen vahingollisten vaikutusten perusteella. Hoechstin mukaan komissio ei kuitenkaan kyennyt osoittamaan rikkomisella olleen käsiteltävänä olevassa asiassa negatiivisia vaikutuksia.

294 Päätöksen 105, 109, 333–337 ja 342 perustelukappale eivät Hoechstin mukaan sisällä lainkaan todisteita rikkomisen negatiivisista vaikutuksista.

295 Päätöksen 105 perustelukappaleen osalta Hoechst katsoo, että sitä, että tavoitehintoja ei saavutettu pitkinä ajanjaksoina, on pikemminkin pidettävä aihetodisteena tai todisteena siitä, etteivät hintasopimukset toimineet. Tämä ilmenee erityisesti päätöksen 163–188 perustelukappaleesta. Lisäksi Hoechst viittaa päätöksen 210, 217, 224 ja 228 perustelukappaleen sisältämiin seikkoihin ja korostaa, että viitenä peräkkäisenä vuonna tavoitehinnat eivät nousseet.

296 Päätöksen 109 perustelukappale perustuu Hoechstin mukaan yksinomaan Chisson arvioon.

297 Päätöksen 333 ja 334 perustelukappaleen osalta Hoechst korostaa, että komissio myöntää, ettei kartellin vaikutuksia tässä asiassa merkityksellisiin markkinoihin voida mitata tarkkaan. Komissio toteaa kuitenkin myös, että kyseessä olevalla sopimuksella on epäilemättä ollut konkreettisia vaikutuksia ETA:n sorbaattimarkkinoilla. Komission tältä osin antamat selitykset eivät Hoechstin mukaan ole lainkaan todistusvoimaisia. Erityisesti Hoechst ei ymmärrä, miten hintojen yhdenmukaistettu

alentaminen, johon komissio viittaa, voisi vaikuttaa haitallisesti kilpailuun, ja vielä vähemmän, miten tämä voisi todistaa kolmansille aiheutuneen vahingon. Hoechst korostaa lisäksi, että todellinen vaikutus voidaan todeta ainoastaan, jos ensiksi on osoitettu, että tavoitehinnat olivat markkinoiden hypoteettisia hintoja korkeammat, ja jos toiseksi nämä tavoitehinnat on saavutettu ainakin osittain. Käsiteltävänä olevassa asiassa näin ei kuitenkaan ole.

298 Päätöksen 335 perustelukappaleen osalta Hoechst väittää, että se, että päätöksen 112 perustelukappaleen sisältämään taulukkoon (taulukko II) kirjatut myyntimäärät ovat samat kuin sovitut kiintiöt, voisi olla aihetodiste sopimusten tehokkuudesta, ellei olemassa olisi ”harmaita määriä” eli myytyjä määriä, joista ei ollut ilmoitettu kartellin jäsenille. Käsiteltävänä olevassa asiassa tällaisia ”harmaita määriä” oli Hoechstin mukaan ollut olemassa muun muassa sillä itsellään. Lisäksi Hoechst katsoo, että komission olisi pitänyt lisäksi todistaa, että myyntimäärien vastaavuudet aiheuttivat tarjonnan keinotekoisen vähenemisen ja siten ostajien kannalta kohtuuttomat hinnat.

299 Päätöksen 336 perustelukappaleen osalta on Hoechstin mukaan virheellistä olettaa, että sorbaattien tuottajat kykenivät valvomaan paitsi sorbaattimarkkinoita, myös suurta osaa säilöntäaineiden markkinoista. Hoechst toteaa tältä osin, että yhtenäisiä säilöntäaineiden markkinoita ei nimenomaan ole olemassa.

300 Lopuksi päätöksen 337 ja 342 perustelukappaleen osalta on Hoechstin mukaan ristiriitaista todeta yhtäältä, että kyseessä olevat sopimukset on pantu täytäntöön rikkomisajanjaksolla, ja toisaalta, että sellaisten ulkoisten tekijöiden, jotka voivat myös vaikuttaa tuotteen hintakehitykseen, vuoksi on vaikeaa tehdä päätelmiä kaikkien mahdollisten syiden suhteellisesta merkityksestä. Päätöksen 341 perustelukappaleessa tehty päätelmä, jonka mukaan sopimuksen harkitulla täytäntöönpanemisella oli konkreettisia vaikutuksia sorbaattimarkkinoilla, on Hoechstin mukaan näissä olosuhteissa virheellinen.

– Ylimpien johtajien osallistuminen kilpailua rajoittaviin sopimuksiin

301 Komissio katsoo, että kilpailua rajoittavia sopimuksia loivat, ohjasivat ja kannustivat osallistujayritysten ylimmät johtajat (päätöksen 323 perustelukappale).

302 Hoechstin mukaan tämän toteamuksen osalta komissio laiminlyö sille EY 253 artiklassa asetettua perusteluvelvollisuutta. Komission olisi erityisesti pitänyt vahvistaa, mihin seikkoihin sen toteamus perustuu (asia T-15/99, Brugg Rohrsysteme v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1613, 210 kohta).

303 Hoechstin mukaan ainakaan sen osalta paikkaansa ei myöskään pidä toteamus, jonka mukaan kartelliin osallistuneet henkilöt olivat ylimpiä johtajia. Hoechst viittaa edellä 75 kohdassa mainitussa asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annetun tuomion (33–38 kohta) perusteluihin ja korostaa, että päätöksen 96 perustelukappaleessa mainitut sen työntekijät, jotka ovat hierarkkisesti ylimmällä tasolla, toimivat myyntijohtajina yhdellä Hoechstin liiketoiminta-aloista, joita sillä oli kahdeksasta kahteentoista. Kumpikin heistä toimi sektorijohtajan ja kyseessä olevan liiketoimintasektorin myyntijohtajan alaisuudessa ja kuului johtoportaan alemmalle tasolle. Muut päätöksessä nimetyt työntekijät olivat hierarkiassa alemmalla tasolla olevia johtajia tai eivät toimineet lainkaan johtotehtävissä.

304 Vaikka muiden osallistujayritysten työtekijöiden olisi katsottava olevan ylimpiä johtajia, tämä ei voi aiheuttaa sakon perusmäärän korottamista Hoechstin osalta. Hoechstin toteuttaman kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ei voi riippua muiden rikkomiseen osallistuneiden yritysten työntekijöiden asemasta.

– Yritysten jakaminen ryhmiin

305 Hoechst toteaa aluksi, että sakon laskentapohjien, joiden määräksi vahvistettiin 20 miljoonaa euroa Hoechstin osalta ja 6,6 miljoonaa euroa kaikkien muiden osallistujayritysten osalta, eriyttäminen ei ole hyväksyttävää, kun otetaan huomioon rikkomisen luonne, joka on sama kaikkien yritysten osalta.

306 Hoechst viittaa edellä 220 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa CMA CGM ym. vastaan komissio annettuun tuomioon (405 kohta ja sitä seuraavat kohdat) ja korostaa, että jaettaessa yrityksiä ryhmiin sakon laskentapohjan laskemisen yhteydessä on ennen kaikkea noudatettava yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

307 Hoechstin mukaan käsiteltävänä olevassa asiassa komissio toteutti yritysten sakon laskentapohjien porrastamisen sen perusteella, mikä on niiden oletettu kapasiteetti aiheuttaa vakavaa vahinkoa kilpailulle ja miten paljon ne väitteen mukaan aiheuttivat vahinkoa kilpailulle (päätöksen 349 perustelukappale). Se valitsi mittaperusteeksi kunkin yrityksen markkinaosuuden sorbaattien maailmanlaajuisilla markkinoilla (päätöksen 350 perustelukappale).

308 Tältä osin Hoechst toteaa ensin, että neljällä japanilaisella tuottajalla oli kullakin korkeintaan 15 prosentin markkinaosuus, jotka yhteenlaskettuina voisivat muodostaa maailmanlaajuisen markkinaosuuden, joka on yli kaksinkertainen Hoechstin markkinaosuuteen nähden. Kun otetaan huomioon vientiä harjoittavien japanilaisten tuottajien yhteistoiminnan tiiviys ja niiden aina täysin yhteensovitettu käyttäytyminen kartellin kokouksissa, Hoechstilla oli omien sanojensa mukaan maailmanlaajuisten markkinoiden kehityksen kannalta toissijainen merkitys. Hoechst tukeutuu japanilaisten tuottajien markkinaosuushaarukkaan ja katsoo, että sakon perusmäärän olisi pitänyt olla näiden tuottajien osalta 1,61–2,54-kertainen Hoechstin sakon perusmäärään nähden. Japanilaisille tuottajille (mukaan lukien Chisso) määrättävien asianmukaisten sakkojen osalta tämä olisi vastannut 10,4–16,65 miljoonan euron suuruista sakon perusmäärää ja näin ollen – kaikkien muiden tekijöiden pysyessä ennallaan – Hoechstin sakon alentamista 16,58–47,52 miljoonalla eurolla.

309 Toiseksi joka tapauksessa ja vaikka kunkin japanilaisen tuottajan markkinaosuutta tarkasteltaisiin erikseen, sakon määrä yhtä markkinaosuusprosenttia kohti vastaa Hoechstin mukaan laskentapohjaa, joka on 0,44–0,7 miljoonaa euroa. Hoechstia oli sen omien sanojen mukaan kohdeltu syrjivästi, sillä jos komissio olisi soveltanut siihen samoja arviointiperusteita, laskentapohjan olisi pitänyt olla 10,38–16,52 miljoonaa euroa. Kaikkien muiden tekijöiden pysyessä ennallaan sakko oli Hoechstin mukaan näin ollen 17,3–47,62 miljoonaa euroa liian suuri.

310 Kolmanneksi vertailu muihin viimeaikaisiin päätöksiin osoittaa Hoechstin mukaan, että käsiteltävänä olevassa asiassa komissio ei noudattanut periaatteitaan, jotka liittyvät sakkojen vahvistamiseen yritysryhmittäin. Hoechst viittaa tältä osin EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä SGL Carbon AG:tä, Le Carbone-Lorraine SA:ta, Ibiden Co., Ltd:ä, Tokai Carbon Co., Ltd:ä, Toyo Tanso Co., Ltd:ä, GrafTech International, Ltd:ä, NSCC Techno Carbon Co., Ltd:ä, Nippon Steel Chemical Co., Ltd:ä, Intech EDM BV:tä ja Intech EDM AG:tä vastaan (Asia COMP/E-2/37.667 – Erikoisgrafiitti) 17.12.2002 tehtyyn komission päätökseen 2006/460/EY, johon liittyy ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen edellä 118 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa T-71/03, Tokai Carbon ym. vastaan komissio, 15.6.2005 antama tuomio. Kyseisessä päätöksessä komissio vahvisti sakon laskentapohjaksi 20 miljoonaa euroa sellaisen yrityksen osalta, jonka markkinaosuus oli 30–40 prosenttia, ja 14 miljoonaa euroa sellaisen yrityksen osalta, jonka markkinaosuus oli 21–27 prosenttia. Samassa päätöksessä määrättiin lisäksi toisen, puristettua erikoisgrafiittia koskevan kartellin vuoksi kahdelle sakotetulle yritykselle, joiden markkinaosuudet olivat 25–35 prosenttia, sakko, jonka laskentapohja oli kummankin osalta 15 miljoonaa euroa. Hoechst esittää todisteena tämän päätöksen version, joka ei sisällä luottamuksellisia tietoja (julkaisemisen jälkeen), sekä komission virkamiehen todistajanlausunnon. Ottaen huomioon nämä periaatteet Hoechst arvioi, että sen osalta käsiteltävänä olevassa asiassa käytetyn sakon perusmäärän olisi pitänyt olla paljon alempi (24,75 tai 29,7 miljoonaa euroa riippuen siitä, onko laskentapohja 14 vai 15 miljoonaa euroa, kun kaikki muut tekijät pysyvät ennallaan).

– Korotuskerroin Hoechstin koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi

311 Hoechstin mukaan se kärsi komission syrjivästä kohtelusta, kun komissio sovelsi sen 20 miljoonan euron suuruiseen laskentapohjaan yritysryhmää koskevaa kerrointa

kaksi. Muut päätöksessä tarkoitetut yritykset olivat ja ovat edelleen suuria kansainvälisiä yrityksiä. Kilpailusääntöjen rikkomisen jälkeen tapahtunut Hoechstin koon huomattava pieneneminen, minkä jälkeen yritysryhmän liikevaihto viitevuonna 2002 oli noin 9 miljardia euroa, sekä sen toiminnan rajoittaminen holdingtoimintaan ja sen sorbaattialan toimintojen myyminen kolmannelle, mitätöivät Hoechstin mukaan perustelut sakon huomattavalle korottamiselle. Missään tapauksessa kertoimena ei Hoechstin mukaan olisi pitänyt käyttää kahta.

Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto

312 Hoechst katsoo, että komission päättämä 175 prosentin korotus kilpailusääntöjen rikkomisen keston vuoksi on huikea ja kohtuuton.

313 Ensinnäkin kilpailusääntöjen rikkomisen keston vuoksi tehdyt korotukset, jotka ylittävät 100 prosenttia, ovat Hoechstin mukaan lähtökohtaisesti komission suuntaviivoissa esittämän sakkojen laskentamenetelmän vastaisia. Hoechst huomauttaa, että rikkomisen vakavuuteen liittyvien tekijöiden perusteella on mahdollista vahvistaa perusmäärä, jota toisessa vaiheessa mukautetaan rikkomisen keston perusteella. Viimeksi mainitun seikan osalta suuntaviivojen 1 kohdan B alakohdassa määrätään kuitenkin ainoastaan perusmäärän ”huomattavasta lisäyksestä” eikä sellaisen täysin uuden määrän vahvistamisesta, jonka suuruusluokka on täysin eri kuin perusmäärän suuruusluokka.

314 Toiseksi kilpailusääntöjen rikkomisen keston vuoksi tehdyssä korotuksessa otetaan Hoechstin mukaan toisen kerran huomioon rikkomisen vakavuus. Hoechst korostaa tältä osin, että kartellit, joissa päätetään hinnoista ja määristä, ovat tyypillisesti pitkäkestoisia. Tämän vuoksi jos komissio luokittelee nämä kartellit ylimpään ”erittäin vakavien rikkomusten” ryhmään, se ei Hoechstin mukaan voi ottaa huomioon toista kertaa tätä rikkomisen vakavaa luonnetta arvioidessaan rikkomisen kestoa.

315 Kolmanneksi Hoechst kyseenalaistaa täysin sen, että suorassa suhteessa kestoon olevaa korotusta, joka nousee staattisesti 10 prosenttia vuodessa, voitaisiin soveltaa pitkään ajanjaksoon seuraamuksen määräämiseksi kartellin vuoksi. Hoechst korostaa tältä osin, että yhtenä kilpailusääntöjen rikkomisena pidettävien pitkäkestoisten rikkomisten yhteydessä kaikissa seuraamusjärjestelmissä määrätään rangaistuksen korotuskertoimista, joiden taso alenee eksponentiaalisesti keston pidentyessä. Tämä lähestymistapa olisi myös suhteellisuusperiaatteen mukainen. Jos on oikeutettua, että kauan sitten tapahtuneet rikkomukset vanhenevat tiettynä ajankohtana, seuraamuksen osalta tätä samaa periaatetta ei Hoechstin mukaan voida jättää huomiotta. Hoechst lisää, että vaikka asetuksen N:o 2988/74 1 artiklan 2 kohdassa mainittua ”jatkuvuusperiaatetta” sovelletaan yhä yhteisön oikeudessa, se ei voi johtaa määrättävien sakkojen loputtomiin korotuksiin.

316 Lopuksi Hoechst katsoo, että sovellettu korotus on kohtuuton komission aiempaan käytäntöön verrattuna.

317 Hoechst viittaa EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (Asia IV/35.733 – VW) 28.1.1998 tehtyyn komission päätökseen 98/273/EY (EYVL L 124, s. 60), jossa komissio päätti, että 10 prosentin korotus kultakin rikkomisvuodelta on asianmukainen ainoastaan, jos rikkomisen vakavuus pysyy ennallaan rikkomisen koko keston ajan. Käsiteltävänä olevassa asiassa ei Hoechstin mukaan ole esitetty mitään toteamusta, joka todistaisi tai näyttäisi toteen tällaisen seikan, mikä merkitsee komissiolle asetetun perusteluvelvollisuuden laiminlyömistä.

318 Hoechst viittaa tämän jälkeen useisiin päätöksiin, joissa komissio on korottanut sakon perusmäärää ainoastaan toisesta vuodesta lähtien, koska suuntaviivoissa määrätään korotuksesta ainoastaan sellaisten rikkomisajanjaksojen osalta, jotka ylittävät ”keskipitkänä” pidetyn ajan. Erityisesti Hoechst viittaa Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelyssä (Asia IV/35.691/E-4 – Esieristettyjen kaukolämmitysputkien alan kartelli) 21.10.1998 tehdyssä komission päätöksessä 1999/60/EY (EYVL 1999, L 24, s. 1) tehtyyn korotukseen ja myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-220/00, Cheil Jedang Corporation, 9.7.2003 antamaan tuomion (Kok. 2003, s. II-2473, 137 kohta). Hoechst päättelee niiden perusteella, että käsiteltävänä olevassa asiassa korkeintaan 165 prosentin korotus olisi ollut mahdollinen.

b) Komission väitteet

319 Aluksi vastauksena Hoechstin viidennen kanneperusteensa johdannossa esittämiin väitteisiin komissio korostaa, että sakon ja ETA:n sorbaattimarkkinoiden vuoden 1995 kokonaisliikevaihdon vertailu ei ole pätevä. Tiettynä vuonna markkinoilla toteutettu liikevaihto ei paljasta niitä kielteisiä vaikutuksia, joita yli 17 vuotta kestäneellä kartellilla on saattanut olla. Lisäksi sakon määrä ennen Hoechstin yhteistyön huomioon ottamista selittyy käsiteltävänä olevassa asiassa useilla tekijöillä. Komission mukaan 20 miljoonaa euroa vastaa suuntaviivoissa erittäin vakavien rikkomisten osalta määritettyä laskentapohjan vähimmäismäärää. Tämä määrä vastaa myös komission päätöskäytäntöä. Komissio korostaa lopuksi, että tietty laskentapohja on vain välitulos, jota sen jälkeen mukautetaan suuntaviivoilla määritettyä menetelmää soveltaen kilpailusääntöjen rikkomisen keston ja todettujen raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden perusteella (edellä 318 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang Corporation v. komissio, tuomion 95 kohta).

Kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset

320 Komissio saattoi omien sanojensa mukaan pitää kiistattomana sitä, että kartellin määräämät hinnat olivat lähtökohtaisesti vähintään markkinahintoja korkeammat ainakin Hoechstin osalta. Komissio korostaa tältä osin, että Hoechstilla oli mahdollisuus esittää huomautuksensa päätöksen 105, 109 ja 288 perustelukappaleessa, jotka vastaavat väitetiedoksiannon 78, 82 ja 265 kohtaa, esitetyistä toteamuksista. Komissio totesi väitetiedoksiannossa myös ottavansa huomioon ”vaikutukset markkinoihin” suuntaviivojen mukaisesti (291 ja 295 kohta). Komission mukaan vastauksessaan väitetiedoksiantoon Hoechst ilmoitti ainoastaan, ettei näillä vaikutuksilla ollut merkitystä kilpailusääntöjen rikkomisen toteennäyttämisen kannalta. Komission mukaan Hoechst myös ilmoitti vastauksessaan nimenomaisesti, ettei se kiistänyt komission väitetiedoksiannossa kuvattuja sorbaattikartellia koskevia olennaisia tosiseikkoja (päätöksen 29 ja 451 perustelukappale).

321 Komissio korostaa tämän jälkeen, että käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevat yritykset olivat vahvistaneet tavoitehintoja, joita niiden asiakkaiden oli maksettava (päätöksen 102 perustelukappale). Yksikään kartellin jäsen ei määrittänyt näitä hintoja vapaasti. Komission mukaan Hoechst ei myöskään kiistä vakavasti sitä, että tavoitehinnat on kokonaisuutena tarkasteltuna voitu saavuttaa luotujen valvontamekanismien avulla tai ainakin että osapuolet ovat pyrkineet aktiivisesti saavuttamaan ne (päätöksen 331 ja 334 perustelukappale). Komission mukaan tavoitehintoja piti systemaattisesti käyttää neuvottelun pohjana (päätöksen 104 perustelukappale). Joissakin tapauksissa osapuolet totesivat nimenomaisesti, että tavoitehintoja oli noudatettu (päätöksen 205 perustelukappale).

322 Komissio ei kuitenkaan ottanut kantaa kartellin määräämien hintojen ja sellaisten hintojen, jotka olisivat olleet odotettavissa normaalissa kilpailutilanteessa, väliseen eroon (päätöksen 333 ja 340–342 perustelukappale). Komission mukaan päätöksessä ei mainita, että hinnat olisivat nousseet jatkuvasti, vaan yksinomaan, että tavoitehinnat oli vahvistettu siten, että voitiin odottaa markkinahintoja korkeampia hintoja. Komission mukaan tämä saattoi sisältää hintojen laskua, jonka vaikutuksena oli kuitenkin ainoastaan lieventää markkinahintojen laskun seurauksia kartellin jäseniin nähden (päätöksen 224 perustelukappale).

323 Sen osalta, miten kartelli vaikutti myyntimääriin, Hoechst ei komission mukaan konkreettisesti kyseenalaista päätöksen taulukossa II esitettyjä tietoja. Hoechstin väite (joka on päätöksen 419 perustelukappaleen vastainen), jonka mukaan muiden tuottajien osalta esiintyi suurempia ”harmaita määriä” kuin Uenon osalta, ja näin erityisesti Hoechstin osalta, on täysin täsmentämätön. Lisäksi harmaiden määrien ongelma tuli esiin vasta vuoden 1992 lopussa eli lähellä kartellin lakkauttamista (päätöksen 112 ja 193 perustelukappale). Komissio huomauttaa myös, että käsiteltävänä olevassa asiassa tarjonta sovitettiin kysyntään, ja viittaa päätöksen 108 ja 109 perustelukappaleeseen.

324 Hoechstin merkityksellisiä markkinoita koskevista huomautuksista komissio toteaa, että päätöksen 336 perustelukappaleessa se pelkästään huomautti, että sorbaatit ovat käytetyimpiä säilöntäaineita eikä mikään muu säilöntäaine voi korvata niitä täydellisesti. Näin ollen komission mukaan oli oikeutettua todeta, että sorbaattien valmistajat saattoivat hallita ”laajamittaisesti” myös säilöntäainesektoria. Komissio lisää,

ettei se vahvistanut lopullisesti, olivatko erilliset sorbaattimarkkinat olemassa. Vaikka näin olisi, komission toteamus pitäisi edelleen paikkansa.

325 Kun on kyse kilpailusääntöjen rikkomisen vahingollisten vaikutusten merkityksestä sakon suuruuden määrittämisen kannalta, Hoechstin olettama, jonka mukaan näiden vaikutusten merkitys on täsmälleen yksi kolmasosa, on komission mukaan täysin perusteeton. Komission lehdistötiedote, johon Hoechst vetoaa, sisältää komission mukaan ainoastaan päätöksen lyhyen esittelyn, eikä sen pidä ymmärtää merkitsevän sitä, että kyseessä olevat vaikutukset olisivat olleet ratkaisevassa roolissa sakkoja laskettaessa. Tätä seikkaa ei edes mainita lehdistötiedotteen osassa, jonka otsikkona on ”Sakkojen laskenta”. Komission mukaan menettelytavan tarkoitukseen liittyviä seikkoja on pidettävä tärkeämpinä kuin sen vaikutuksiin liittyviä seikkoja, varsinkin kun ne koskevat sellaisinaan vakavia kilpailusääntöjen rikkomisia, kuten hintojen vahvistamista ja markkinoiden jakamista (asia T-141/94, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok. 1999, s. II-347, 636 kohta).

Ylimpien johtajien osallistuminen kilpailua rajoittaviin sopimuksiin

326 Komissio korostaa päätöksen perustelujen osalta, että Hoechst on nähtävästi ymmärtänyt, mitä ilmaisu ”ylimmät johtajat” kattaa, ja että väitetiedoksiannossa täsmennettiin, että sopimuksia loivat, ohjasivat ja kannustivat osallistujayritysten ylimmät johtajat. Komission mukaan Hoechst ei riitauttanut näitä toteamuksia eikä tältä osin ollut tarpeen esittää täsmennyksiä.

327 Aineellisen kysymyksen osalta komissio katsoo, ettei edellä 75 kohdassa mainitussa asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annetusta tuomiosta voida johtaa kaikkiin tilanteisiin sovellettavaa käsitteen ”ylimmät johtajat” määritelmää, jonka ulkopuolelle jäisivät henkilöt, jotka suorittavat alemmantasoisia tehtäviä kuin sellaisia, joista oli kyse kyseisessä asiassa. Päätöksen 323 perustelukappaleessa komissio pyrkii omien sanojensa mukaan osoittamaan, etteivät kartellia organisoineet alemmantasoiset työntekijät vaan henkilöt, jotka sijoittuvat sellaiselle hierarkkiselle tasolle, joka voi antaa kartellille auktoriteettia ja pysyvyyttä. Hoechstin kyseessä olevan osaston myyntijohtajat täyttävät komission mukaan nämä edellytykset.

Yritysten jakaminen ryhmiin

328 Hoechst ei komission mukaan ota huomioon sitä, että suuntaviivat käyttävät perusteena kunkin yrityksen erityistä painoarvoa (suuntaviivojen 1 A kohdan neljäs, kuudes ja seitsemäs alakohta). Se, että japanilaiset valmistajat tapasivat säännöllisesti ennen yhteisiä kokouksia ja tavanomaisesti myös näiden kokousten jälkeen, ei merkitse väistämättä sitä, että ne muodostaisivat yhden ja saman yrityksen.

329 Lisäksi komissio huomauttaa, että jakaessaan yrityksiä ryhmiin se aloitti Hoechstista, jolle se määräsi erittäin vakavien rikkomisten osalta suositellun vähimmäissakon. Hoechstin väitettä, jonka mukaan toisen ryhmän yritysten osalta asetettu sakon laskentapohja, joka on suuruudeltaan kolmasosa sille asetetusta laskentapohjasta, on liian alhainen, ei voida hyväksyä, koska kukaan ei voi edukseen vedota lainvastaisuuteen, joka hyödyttää jotakuta toista (asia T-16/99, Lögstör Rör v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1633, 350 kohta). Lisäksi komissiolla on kunkin sakon määrää vahvistaessaan harkintavaltaa, eikä se ole tätä tehdessään velvollinen soveltamaan tarkkaa matemaattista kaavaa (edellä 220 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 252 ja 383 kohta). Merkitystä ei siis ole sillä, että toisen ryhmän yrityksiin sovellettua sakon lastentapohjaa ei ollut tarkkaan suhteutettu asianomaisten yritysten markkinaosuuksiin.

330 Hoechstin mainitseman päätöskäytännön osalta komissio väittää, ettei päätöskäytäntö itsessään muodosta sakkojen määräämistä kilpailuoikeuden alalla koskevaa oikeudellista kehystä, joka määritetään yksinomaan asetuksessa N:o 17, ja että vertailtavat seikat voivat olla vain viitteellisiä, kun kilpailuasioiden olosuhteet kuten markkinat, tuotteet, maat, yritykset ja asianomaiset ajanjaksot eivät ole identtisiä. Komissio viittaa näiltä osin edellä 218 kohdassa mainitussa asiassa JCB Service vastaan komissio annettuun tuomioon (187 ja 188 kohta). Näin ollen Hoechstin tekemällä vertailulla ei komission mukaan ole merkitystä.

Korotuskerroin Hoechstin koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi

331 Komissio väittää, että sellaisen kertoimen vahvistaminen, jonka tarkoituksena on varoittavan vaikutuksen aikaansaaminen, on oikeuskäytännön ja päätöskäytännön mukaista. Komissio viittaa erityisesti edellä 75 kohdassa mainitussa asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annettuun tuomioon (162 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

332 Tässä kertoimessa otetaan komission mukaan huomioon kyseessä olevan yrityksen koko ja resurssit, jotka kulkevat käsi kädessä yrityksen merkityksen kanssa. Vuonna 2002 Hoechstin merkitys oli komission mukaan vähintään nelinkertainen Daiceliin nähden, joka oli liikevaihdoltaan Hoechstista seuraava. Sen sijaan Hoechstin toiminnan luonteella päätöstä tehtäessä ei ole merkitystä. Komission mukaan se, että Hoechst oli luovuttanut sorbaattialan toimintonsa kolmannelle, oli jo otettu huomioon kyseessä olevien yritysten koon merkityksellisen vertailun yhteydessä.

Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto

333 Niiden Hoechstin väitteiden osalta, jotka liittyvät suuntaviivoissa esitettyyn menetelmään, komissio toteaa, että 10 prosentin korotus vuotta kohti mainitaan suuntaviivojen 1 B kohdassa todellisten seuraamusten määräämiseksi rajoituksista, jotka ovat aiheuttaneet jatkuvia haitallisia vaikutuksia kuluttajille. Yhteisöjen tuomioistuimella on komission mukaan ollut mahdollisuus korostaa vähän aikaa sitten, että kilpailunvastaisten menettelytapojen ja sopimusten välttäminen, niiden paljastaminen ja seuraamusten määrääminen niistä on yleisen edun mukaista (edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 54 kohta).

334 Komissio korostaa lisäksi, ettei rikkomisen keston vuoksi tehtävälle korotukselle ole määrätty ehdotonta enimmäismäärää (kuten 100 prosenttia, jonka Hoechst esittää), ja viittaa tältä osin päätöskäytäntöönsä useissa asioissa.

335 Lisäksi rikkomisen vakavuutta ja kestoa koskevat arviointiperusteet ovat toisistaan riippumattomia. Ne molemmat otetaan huomioon sakon perusmäärää määritettäessä. Se, että rikkomisen keston vuoksi tehtävä korotus määritettäisiin vakavuutta koskevan arviointiperusteen mukaisesti, olisi komission mukaan ristiriidassa näiden kahden arviointiperusteen riippumattomuuden kanssa ja näin ollen epäasianmukaista.

336 Lisäksi toisin kuin Hoechst katsoo, erittäin vakavien rikkomusten luokka ei komission mukaan missään tapauksessa koske yksinomaan pitkäkestoisia horisontaalisia kilpailunrajoituksia. Näin ollen kilpailusääntöjen rikkomisen todellinen kesto on syytä ottaa huomioon täysimääräisesti.

337 Vanhentumista koskevilla toteamuksilla ei myöskään ole merkitystä. Jatkuvien tai jatkettujen rikkomisten osalta vanhentumisaika alkaa kulua vasta sinä päivänä, jona kilpailusääntöjen rikkominen lopetetaan.

338 Väitteeseen, jonka mukaan joka tapauksessa ainoastaan 165 prosentin korotus olisi mahdollinen sillä perusteella, että ensimmäistä kilpailusääntöjen rikkomisen vuotta ei pidä ottaa huomioon, komissio vastaa, että korottaminen 10 prosentilla vuotta kohden on täysin suuntaviivoissa esitettyjen periaatteiden mukaista. Tältä osin määrätään komission mukaan ainoastaan siitä, että lyhytaikaisiin, yleensä alle vuoden pituisiin kilpailusääntöjen rikkomisiin ei sovelleta lisäystä (edellä 318 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang Corporation v. komissio, tuomion 133 kohta). Suuntaviivojen 1 B kohdan toisen ja kolmannen luetelmakohdan sanamuodon vertailu osoittaa komission mukaan, että yli vuoden kestäneen kilpailusääntöjen rikkomisen osalta korotusta on tarkoitus soveltaa rikkomisen kutakin ”vuotta kohden”, eli ensimmäinen vuosi mukaan lukien.

339 Hoechstin mainitseman päätöskäytännön osalta, jossa sen mukaan oli määrätty alle 10 prosentin korotuksesta vuotta kohden, komissio toteaa, että edellä 318 kohdassa mainitussa asiassa Cheil Jedang Corporation vastaan komissio oli se erityispiirre, että keston vuoksi tehty korotus oli 10 prosenttia tiettyjen yritysten osalta ja alle 10 prosenttia toisten yritysten osalta, joten päätös ei ollut johdonmukainen (tuomion 139 kohta). Komissio lisää, että vaikka se olisikin aikaisemmin soveltanut tiettyä kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon perustuvaa sakon määrän korotusprosenttia, tämä ei merkitse sitä, ettei se voisi nostaa tätä sakkojen tasoa asetuksessa N:o 17 ja suuntaviivoissa ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä on tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan

toteuttamiseksi (asia T-203/01, Michelin v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok. 2003, s. II-4071, 277 kohta).

340 Lisäksi viimeisissä Hoechstin mainitsemissa päätöksissä komissio korotti kiistatta sakkoa rikkomisen keston perusteella 10 prosentilla vuotta kohti. Tältä osin komission mukaan on hylättävä Hoechstin väite, jonka mukaan 10 prosentin korotus vuotta kohti on joka tapauksessa epäasianmukainen, koska rikkomisen intensiteetti on vaihdellut. Komissio toteaa ensinnäkin, että päätöksen sen kohdan, johon Hoechst viittaa osoittaakseen tämän rikkomisen intensiteetin vaihtelun, perusteella ei voida tehdä mitään tämänsuuntaista päätelmää. Toiseksi sen mukaan korotus 10 prosentilla rikkomisvuotta kohti on perusteltu, vaikka rikkomisen intensiteetti olisi vaihdellut kyseisellä ajanjaksolla, koska seuraamus määrätään erittäin vakavasta kilpailusääntöjen rikkomisesta (edellä 339 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 278 kohta).

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

341 Aluksi on todettava, että Hoechstin esittämä viides kanneperuste jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisen osan otsikkona on ”Kilpailusääntöjen rikkomisen luonne”. Toisen osan otsikkona on ”Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto”. Ensimmäinen osa koskee kuitenkin tosiasiallisesti rikkomisen ”vakavuuden” määrittäviä seikkoja, jotka sisältävät rikkomisen luonteen. Näin ollen on ymmärrettävä, että ensimmäisessä osassa Hoechst kiistää itse asiassa seikat, jotka komissio on ottanut huomioon rikkomisen vakavuuden osalta.

342 Tämän jälkeen on hylättävä Hoechstin yleinen väite, jonka mukaan sen sakon määrä ennen vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamista oli kohtuuton, koska se oli lähes viisinkertainen päätöksen taulukossa I todettuun vuoden 1995 ETA:n laajuisten markkinoiden kokonaisliikevaihtoon nähden. Tältä osin on huomautettava, että komissiolla on harkintavaltaa vahvistaessaan kunkin sakon määrää (asia C-283/98 P, Mo och Domsjö v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9855, 47 kohta ja asia T-303/02, Westfalen Gassen Nederland v. komissio, tuomio 5.12.2006, Kok. 2006, s. II-4567, 151 kohta). Lisäksi asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan nojalla

sakon määrä määritetään kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella. Sakon määrä on lopputulos useista laskelmista, jotka komissio on tehnyt suuntaviivojen mukaisesti. Sakon määrän määrittäminen riippuu muun muassa kyseessä olevan yrityksen omaan käyttäytymiseen liittyvistä seikoista, kuten raskauttavien tai lieventävien olosuhteiden olemassaolosta (asia T-304/02, Hoek Loos v. komissio, tuomio 4.7.2006, Kok. 2006, s. II-1887, 82 ja 85 kohta). Tästä oikeudellisesta kehyksestä ei voida päätellä, että komission pitäisi taata näin lasketun sakon määrän olevan suhteessa kyseessä olevan tuotteen ETA:n laajuisten markkinoiden kokonaisliikevaihtoon tiettynä rikkomisvuonna (käsiteltävänä olevassa asiassa vuonna 1995), vaikka kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen on kestänyt yli 17 vuotta ja vaikka sakon määrä riippuu myös muista yrityksen omaan käyttäytymiseen liittyvistä seikoista. Tästä seuraa, että Hoechstin tätä koskeva yleinen väite on hylättävä.

a) Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus

343 On huomautettava, että suuntaviivoissa todetaan muun muassa, että kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon rikkomisen luonne, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Kilpailusääntöjen rikkomiset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomisiin (1 A kohdan ensimmäinen ja toinen alakohta).

344 On myös huomautettava, että kilpailusääntöjen rikkomisten vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen, kuten erityisesti asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen varoittavan vaikutuksen perusteella, vaikka huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 208 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, 465 kohta ja yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok. 2005, s. I-5425, 241 kohta).

Kartellin vaikutukset ETA:n sorbaattimarkkinoilla

345 Aluksi on korostettava, että edellä 343 kohdassa mainituilla kolmella rikkomisen vakavuuden arvioinnissa huomioon otettavalla seikalla ei ole samaa painoarvoa kokonaistarkastelun yhteydessä. Kilpailusääntöjen rikkomisen luonteella on ensisijainen rooli erityisesti luonnehdittaessa rikkomisia ”erittäin vakaviksi”. Tältä osin suuntaviivoissa esitetystä erittäin vakavien rikkomisten kuvauksesta ilmenee, että sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelyt, joilla pyritään, kuten käsiteltävänä olevassa tapauksessa, tavoitehintojen vahvistamiseen tai määrällisten myyntikiintiöiden jakamiseen, voidaan jo luonteensa perusteella määritellä ”erittäin vakaviksi” rikkomisiksi, ilman että olisi tarpeellista todeta, että tällaisella toiminnalla on erityisiä vaikutuksia (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-49/02–T-51/02, Brasserie nationale ym. v. komissio, tuomio 27.7.2005, Kok. 2005, s. II-3033, 178 kohta).

346 Käsiteltävänä olevassa asiassa on ensiksi todettava, ettei Hoechst kiistä kartellin kilpailusääntöjen vastaista tarkoitusta eli tavoitehintojen vahvistamista, määrällisten myyntikiintiöiden jakamista, tietojenvaihto- ja valvontajärjestelmän luomista ja teknologian toimittamatta jättämistä markkinoille pyrkiville uusille yrityksille.

347 Toiseksi on todettava, että komissio otti päätöksessä huomioon kartellin konkreettiset vaikutukset markkinoihin arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta. Vaikka komissio toteaa päätöksen 327 perustelukappaleessa, ettei konkreettisia vaikutuksia ole tarpeen ottaa huomioon, kun kartellin kilpailua rajoittava tarkoitus on todettu, se kuitenkin toteaa päätöksen 333–336 perustelukappaleessa, että käsiteltävänä olevassa asiassa on olemassa tällaisia vaikutuksia, vaikka se toteaakin 333 perustelukappaleessa, ettei niitä ole mahdollista mitata tarkasti. Nämä vaikutukset johtuvat komission mukaan erityisesti kyseessä olevien sopimusten täyttämisestä. Komissio huomauttaa tältä osin päätöksen 330–332 perustelukappaleessa viitaten päätöksen osaan I, että kyseessä olevat sopimukset on täytetty huolellisesti. Myös päätöksen 334 ja 336 perustelukappaleessa, jotka koskevat kartellin konkreettisia vaikutuksia markkinoihin, viitataan kyseessä olevien sopimusten täyttämiseen. Päätöksen 337 perustelukappaleessa, jossa esitetään kartellin konkreettisia vaikutuksia koskeviin perusteluihin liittyvä päätelmä, komissio toteaa, että tämä sopimusten ”pysyvä täyttäminen on vaikuttanut sorbaattimarkkinoihin”.

348 Hoechst ei ole kuitenkaan riitauttanut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa komission päätelmää kartellin täytäntöönpanosta. Tältä osin on korostettava, että erityisesti hintakartellin osalta komissio voi oikeutetusti päätellä, että rikkomisella on ollut vaikutuksia, koska kartellin jäsenet ovat toteuttaneet toimenpiteitä sovittujen hintojen soveltamiseksi. Sen sijaan kun kartellin täytäntöönpano on todettu, komissiota ei voida vaatia osoittamaan systemaattisesti, että kyseessä olevat yritykset ovat tosiasiallisesti voineet sopimusten avulla saavuttaa liiketoimissaan hintatason, joka on korkeampi kuin se, joka olisi vallinnut ilman kartellia (ks. vastaavasti edellä 153 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 743–745 kohta). Näin ollen Hoechstin väitteet eivät voi kyseenalaistaa komission toteamusta kartellin vaikutuksista, jotka johtuvat kyseessä olevien sopimusten täyttämisestä.

349 Lisäksi on todettava, että kartellin tavoitteena oli muun muassa tavoitehintojen vahvistaminen. Tältä osin on huomautettava, että hinnan, vaikka vain viitehinnankin, vahvistaminen vaikuttaa kilpailuun sen vuoksi, että sen avulla kaikilla kartelliin osallisilla on mahdollisuus ennustaa muiden kilpailijoiden harjoittama hintapolitiikka kohtuullisella varmuudella. Yleisemmällä tasolla tällaisilla kartelleilla puututaan suoraan kyseisten markkinoiden oleellisiin kilpailutekijöihin. Kun tuottajat ovat näin ilmaisseet yhteisen tahtonsa noudattaa tiukasti tuotteidensa tiettyä hintatasoa, ne eivät ole päättäneet itsenäisesti siitä politiikasta, jota ne aikoivat markkinoilla noudattaa, joten ne ovat rikkoneet kilpailua koskevien perustamissopimuksen määräysten perusajatusta (asia T-64/02, Heubach v. komissio, tuomio 29.11.2005, Kok. 2005, s. II-5137, 81 kohta). Tästä seuraa, että kyseessä oleva kartelli on tavoitehintoja vahvistaessaan väistämättä vaikuttanut kilpailuun.

350 Lisäksi päätöksen taulukko II osoittaa, että kartellin osapuolten välillä sovitut myyntikiintiöt on täytetty, kuten komissio toteaa päätöksen 335 perustelukappaleessa. Hoechst ei kiistä tämän taulukon sisältämiä lukuja vaan ainoastaan toteaa, että ”harmaat määrät” – eli myydyt määrät, joita ei ole ilmoitettu kartellin jäsenille – saavat aikaan epäilyksiä kyseessä olevien sopimusten toimivuudesta. Päätöksen 112 ja 193 perustelukappaleesta kuitenkin ilmenee, että kartellin osapuolten keskustelut mahdollisista ”harmaista määristä” koskivat japanilaisten tuottajien myyntimääriä, joita ei ole sisällytetty ”virallisiin tilastoihin” eli kyseisten tuottajien vientiä koskeviin julkaistuihin tietoihin. Erityisesti päätöksen 335 perustelukappaleessa komissio toteaa, että tällaisia ”harmaita määriä” voidaan todeta Uenon osalta. Näin ollen jos

oletetaan, että ”harmaat määrät” olisivat vaikuttaneet Uenon tai muiden japanilaisten tuottajien myyntilukuihin, jotka esitetään päätöksen taulukossa II, ne eivät olisi vaikuttaneet Hoechstin myyntilukuihin. Näissä olosuhteissa kartellin seurauksena olisi ollut vähintään ETA:n markkinoilla toimivan kilpailijan toimintamahdollisuuksien rajoittaminen tai valvominen. Hoechstin niiden väitteiden osalta, joiden mukaan myös se myi kyseisen tuotteen osalta ”harmaita määriä”, on riittävää todeta, ettei niiden tueksi ole esitetty mitään objektiivisia tietoja, eikä niitä ainakaan ole esitetty komissiolle riittävän ajoissa.

351 Edellä esitetyn perusteella on hylättävä Hoechstin väitteet, jotka koskevat kartellin vaikutuksia ETA:n sorbaattimarkkinoilla.

Hoechstin ylimpien johtajien osallistuminen kartelliin

352 Aluksi on todettava, että komission toteamus, jonka mukaan olennaisilta osiltaan kyseessä olevia salaisia sopimuksia loivat, ohjasivat ja kannustivat osallistujayritysten ylimmät johtajat, esitetään kyseessä olevien rikkomisten luonteen arvioinnin yhteydessä.

353 Millään perusteella ei kuitenkaan voida katsoa, että tämä toteamus, jos se osoittautuisi virheelliseksi Hoechstin osalta, voisi yksinään kyseenalaistaa komission toteamuksen, jonka mukaan kyseessä olevat kilpailusääntöjen rikkomiset, jotka sisältävät muun muassa tavoitehintojen vahvistamisen ja määrällisten myyntikiintiöiden jakamisen, ovat luonteeltaan erittäin vakavia.

354 Joka tapauksessa on riittävää todeta, että komission toteamus perustuu ilmiselvästi kokouksiin osallistuneista osallistujayritysten työntekijöistä tehtyihin luetteloihin, jotka esitetään 88, 91 ja 96–98 perustelukappaleessa. Hoechstin osalta komissio täsmentää päätöksen 96 perustelukappaleessa, että sitä yhteisissä kokouksissa edustaneet henkilöt olivat erityisesti kyseessä olevan tuotteen myyntijohtajia tai myyntipäälliköitä. Perusteluvelvollisuuden laiminlyömistä, johon Hoechst vetoaa, ei näin ollen ole tapahtunut tältä osin.

355 On myös todettava, että päätöksen 96 perustelukappaleen sisältämä luettelo Hoechstin työntekijöistä esitettiin jo väitetiedoksiannon 62 kohdassa. Lisäksi väitetiedoksiannon 295 kohdassa komissio mainitsi selvästi ottavansa huomioon sen, että salaisia sopimuksia loivat, ohjasivat ja kannustivat osallistujayritysten ylimmät johtajat.

356 Hoechst ei ole kiistänyt näitä tosiseikkoja hallinnollisen menettelyn aikana.

357 Millään perusteella ei voida katsoa, että komissio olisi tehnyt ilmeisen arviointivirheen, kun se totesi, että ”myyntijohtajat” kuuluvat osallistujayritysten organisaatiossa ”ylimpiin johtajiin”. Erityisesti Hoechst ainoastaan riitauttaa tämän toteamuksen esittämällä, että myyntijohtajat ovat muiden johtajien alaisia, esittämättä tämän väitteen tueksi konkreettisia seikkoja, eikä niitä ole ainakaan toimitettu komissiolle riittävän ajoissa. Myöskään se, että myyntijohtajat ovat muiden johtajien alaisia, ei välttämättä sellaisenaan merkitse sitä, että he eivät olisi ”ylimpiä johtajia”.

358 Hoechstin viittauksesta edellä 75 kohdassa mainitussa asiassa ABB Asea Brown Boveri vastaan komissio annettuun tuomioon (33–38 kohta) on riittävää todeta, että kyseisessä asiassa komissio puhui kyseessä olevan yrityksen ”konsernijohdon” roolista, mikä erottaa kyseisen asian käsiteltävänä olevasta asiasta.

359 Näiden seikkojen perusteella on hylättävä Hoechstin väitteet, jotka koskevat sen ylimpien johtajien osallistumista kartelliin.

Kyseessä olevien yritysten jakaminen ryhmiin

360 Aluksi on huomautettava, että sorbaattimarkkinoiden kartellin osalta erottelu toteutettiin suuntaviivojen 1 A kohdan kolmannen, neljännen ja kuudennen alakohdan mukaisesti määrittämällä kunkin yrityksen todellisen taloudellisen kapasiteetin perusteella sen myötävaikutus kartellin menestymiseen sen luokittelemiseksi asianmukaiseen ryhmään (ks. vastaavasti edellä 118 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 225 kohta).

361 Komissio toteaa tältä osin päätöksen 349 perustelukappaleessa, että valitun menetelmän avulla on mahdollista arvioida kunkin yrityksen suhteellinen kapasiteetti, sen myötävaikutus ETA:n kilpailulle aiheutettuun kokonaisvahinkoon ja sen myötävaikutus kartellin tehokkuuteen kokonaisuudessaan.

362 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio arvioi kyseessä olevien yritysten yksilöllisen myötävaikutuksen tukeutumalla kunkin yrityksen markkinaosuuteen vuonna 1995 kyseessä olevan tuotteen maailmanmarkkinoilla.

363 Hoechst ei riitauta sitä, että komissio on jakanut kyseessä olevat yritykset ryhmiin, eikä tältä osin käytettyä menetelmää. Hoechst vetoaa pääasiallisesti epäyhdenvertaiseen kohteluun japanilaisiin yrityksiin nähden ryhmittäin huomioon otettujen laskentapohjien osalta.

364 Tältä osin on huomautettava, että kun komissio jakaa yrityksiä ryhmiin, sen on noudatettava yhdenvertaisuusperiaatetta, jonka mukaan toisiinsa rinnastettavia tapauksia on kiellettyä kohdella eri tavalla ja erilaisia tapauksia on kiellettyä kohdella samalla tavalla, ellei tällainen kohtelu ole objektiivisesti perusteltua (edellä 220 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat CMA CGM ym. v. komissio, tuomion 406 kohta ja edellä 165 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, 219 kohta).

365 Ensinnäkin päätöksestä ilmenee selvästi, että komissio on ensin todennut kyseessä olevan kilpailusääntöjen rikkomisen olevan ”erittäin vakava” (päätöksen 344 perustelukappale), minkä jälkeen se katsoi, että Hoechst oli suurin sorbaattien tuottaja maailmanlaajuisilla markkinoilla vuonna 1995, ja sijoitti Hoechstin ensimmäiseen yritysryhmään (päätöksen 352 perustelukappale). Hoechst ei kiistä toteamusta, jonka mukaan se oli suurin sorbaattien tuottaja vuonna 1995, minkä vahvistavat päätöksen taulukossa I esitetyt tiedot. Hoechstin väitteestä, jonka mukaan sitä olisi pitänyt verrata neljään japanilaiseen tuottajaan yhdessä tarkasteltuina, on huomautettava, että vaikka päätös on laadittu yhden ainoan päätöksen muotoon, sitä on tarkasteltava joukkona yksittäisiä päätöksiä, joissa todetaan niiden yritysten, joille se on osoitettu, osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen ja määrätään niille tarvittaessa sakkoja, mikä vahvistetaan muun muassa päätöksen perusteluosassa ja sen 1 ja 3 artiklassa (edellä 31 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, määräyksen 16 kohta). Näissä olosuhteissa komissiota ei voida arvostella siitä, että se on analysoinut kunkin kyseessä olevan japanilaisen tuottajan tilannetta erikseen.

366 Toiseksi komissio täsmentää päätöksen 354 perustelukappaleessa, että erittäin vakavista rikkomisista määrättävän sakon määrä on yli 20 miljoonaa euroa.

367 Kolmanneksi komissio vahvistaa päätöksen 355 perustelukappaleessa sakkojen laskentapohjaksi 20 miljoonaa euroa ensimmäisen ryhmän yrityksille (Hoechst) ja 6,66 miljoonaa euroa toisen ryhmän yrityksille (Daicel, Chisso, Nippon Synthetic ja Ueno).

368 Tästä seuraa, että toteuttaakseen osallistujayritysten eriytetyn kohtelun komissio vahvisti ensin ensimmäisen ryhmän yritysten osalta (eli Hoechstin osalta, joka oli päätöksen mukaan suurin sorbaattien tuottaja vuonna 1995) suuntaviivoissa mainitun 20 miljoonan euron määrän. Tämän jälkeen komissio määritti tämän pohjalta toisen ryhmän yritysten osalta huomioon otettavan määrän.

369 Päätöksessä ei ole esitetty mitään, jonka perusteella voitaisiin päätellä, että ensimmäisen ryhmän yritysten osalta huomioon otettu määrä olisi vahvistettu toisen ryhmän yritysten osalta huomioon otetun määrän perusteella. Päätöksessä ei ole myöskään esitetty mitään, jonka perusteella voitaisiin katsoa, että ensimmäisen ryhmän yritysten osalta huomioon otettu 20 miljoonan euron määrä olisi laskettu matemaattisella kaavalla, jonka mukaan sakon määrä vastaa liikevaihtoa, toisin kuin Hoechst esittää.

370 Näissä olosuhteissa, vaikka oletettaisiin, että toisen ryhmän yritysten osalta huomioon otettu 6,66 miljoonan euron määrä olisi liian alhainen tai että tietyt tähän toiseen ryhmään luokitellut yritykset olisi pitänyt luokitella ensimmäiseen ryhmään, kyse olisi lainvastaisuudesta, joka hyödyttää toisen ryhmän yrityksiä.

371 On kuitenkin korostettava, että yhdenvertaisuusperiaate on sovitettava yhteen laillisuusperiaatteen kanssa, jonka mukaan kukaan ei voi edukseen vedota lainvastaisuuteen, joka hyödyttää jotakuta toista (asia T-327/94, SCA Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1373, 160 kohta ja edellä 329 kohdassa mainittu asia Lögstör Rör v. komissio, tuomion 350 kohta).

372 Komission aiemmin noudattaman päätöskäytännön osalta, johon Hoechst viittaa, on huomautettava, että se ei itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla, koska tällainen kehys on määritetty ainoastaan asetuksessa N:o 17 ja suuntaviivoissa (ks. edellä 339 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 292 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen), ja että talouden toimijat eivät voi perustaa perusteltua luottamusta sellaiseen vallitsevaan tilanteeseen, jota komissio voi harkintavaltansa puitteissa muuttaa (asia C-350/88, Delacre ym. v. komissio, tuomio 14.2.1990, Kok. 1990, s. I-395, 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 344 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 171 kohta).

373 Näissä olosuhteissa ja ilman, että olisi hyväksyttävä Hoechstin pyyntöä nimetä todistajia, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo saaneensa riittävän

selvityksen asiakirjojen perusteella, on hylättävä Hoechstin väitteet, jotka koskevat kyseessä olevien yritysten jakamista ryhmiin.

Korotuskerroin Hoechstin koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi

374 Hoechstin osalta sakon laskentapohjaa korotettiin 100 prosentilla 40 miljoonaan euroon, jotta ”yrityksen koko ja yleiset voimavarat” tulisivat huomioon otetuiksi (päätöksen 357 perustelukappale).

375 Tämän korotuksen tavoitteena on päätöksen 356 perustelukappaleen mukaan se, että sakolla olisi riittävän varoittava vaikutus suuriin yrityksiin nähden ja että voidaan ottaa huomioon niiden käytössä oleva lainopillinen ja taloudellinen tietämys sekä infrastruktuuri, joiden ansiosta näillä yrityksillä on paremmat mahdollisuudet tunnistaa toimintansa sääntöjenvastaisuus ja tiedostaa siitä kilpailuoikeuden kannalta aiheutuvat seuraukset.

376 Tältä osin suuntaviivoissa todetaan, että rikkomisen luonteen, sen todellisten markkinavaikutusten ja maantieteellisten markkinoiden koon lisäksi on tarpeen ottaa huomioon yritysten todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa vakavaa vahinkoa muille talouden toimijoille ja erityisesti kuluttajille ja määrittää sakon määrä tasolle, joka on riittävän varoittava (1 A kohdan neljäs alakohta).

377 Yleensä voidaan myös ottaa huomioon se, että suurilla yrityksillä on useimmiten oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat niille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia (1 A kohdan viides alakohta).

378 Vaikka käsiteltävänä olevassa asiassa päätöksen 356 ja 357 perustelukappale kuuluvat otsikon ”Riittävän varoittava vaikutus” alle, päätöksen 356 perustelukappaleesta ilmenee, että komissio on ottanut huomioon yhtäältä suuntaviivojen 1 A kohdan neljännessä alakohdassa tarkoitetun tarpeen taata sakon riittävän varoittava vaikutus ja toisaalta sen, että Hoechstin kaltaisilla suurilla yrityksillä on mahdollisuus arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä rikkomuksia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia suuntaviivojen 1 A kohdan viidennessä alakohdassa tarkoitetulla tavalla, kun se on korottanut sakon laskentapohjaa 100 prosentilla.

379 Ensimmäinen seikka eli tarve taata sakon riittävän varoittava vaikutus edellyttää, että sakon määrää muokataan sen huomioon ottamiseksi, minkälaista vaikutusta yritys, jolle sakko määrätään, on tavoitellut, jotta sakko ei olisi merkityksetön tai päinvastoin kohtuuton erityisesti kyseisen yrityksen taloudelliseen kapasiteettiin nähden niiden vaatimusten mukaisesti, jotka johtuvat yhtäältä tarpeesta taata sakon tehokkuus ja toisaalta suhteellisuusperiaatteen noudattamisesta. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on jo todennut edellä 165 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Tokai Carbon ym. vastaan komissio 29.4.2004 antamassaan tuomiossa, että yksi kyseisessä asiassa kyseessä olleista yrityksistä hankki valtavan kokonaisliikevaihtonsa avulla muihin kartellin jäseniin nähden helpommin sakkonsa maksamisen kannalta välttämättömät varat, mikä oikeutti soveltamaan kerrointa sakon riittävän varoittavan vaikutuksen aikaansaamiseksi (241 kohta). Tässä yhteydessä yrityksen taloudelliset resurssit on arvioitava sakon määräämispäivänä, jotta saavutetaan asianmukaisesti varoittava tavoite, ja tämä on tehtävä suhteellisuusperiaatetta noudattaen. Tämän osalta on samoista syistä todettava, että asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan puitteissa sakon yläraja, joksi on vahvistettu 10 prosenttia kyseisen yrityksen liikevaihdosta, määritetään sen liikevaihdon mukaan, joka on saatu päätöstä edeltävän tilikauden aikana (asia C-291/98 P, Sarrió v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok. 2000, s. I-9991, 85 kohta).

380 Tältä osin on todettava, ettei komissio täsmennä päätöksessä, mitä tietoja se käytti sen toteamuksensa tukena, joka koskee tarvetta taata Hoechstille määrättävän sakon riittävän varoittava vaikutus.

381 Komissio mainitsee päätöksessä kuitenkin kyseessä olevien yritysten kokonaisliikevaihdon vuodelta 2002 (37, 42, 46, 50 ja 55 perustelukappale), joka on päätöksen

tekemistä edeltävä tilikausi. Komissio viittaa vuoteen 2002 myös ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimille osoittamissaan kirjelmissä. Tuona vuonna kokonaisliikevaihto oli 9,2 miljardia euroa Hoechstin osalta, 2,243 miljardia euroa Daicelin osalta, 973,4 miljoonaa euroa Chisson osalta, 321,5 miljoonaa euroa Nippon Syntheticin osalta ja 199,5 miljoonaa euroa Uenon osalta. Hoechst oli näin ollen vuonna 2002 todellakin päätöksessä kyseessä olevista yrityksistä selvästi suurin. Erityisesti sen kokonaisliikevaihto oli vähintään nelinkertainen toiseksi suurimman yrityksen eli Daicelin kokonaisliikevaihtoon nähden. Näissä olosuhteissa komissio saattoi oikeutetusti pyrkiä takaamaan Hoechstille määrättävän sakon riittävän varoittavan vaikutuksen.

382 Komission sakon laskentapohjaa korottaessaan huomioon ottaman sen toisen seikan osalta, jonka muodostaa yritysten käytössä oleva lainopillinen ja taloudellinen infrastruktuuri, jonka ansiosta niillä on paremmat mahdollisuudet tunnistaa toimintansa sääntöjenvastaisuus, on korostettava, toisin kuin edellä on esitetty, että sen tarkoituksena on rangaista ankarammin suuria yrityksiä, joilla oletetaan olevan riittävä tietämys ja rakenteelliset keinot, jotta ne voivat tunnistaa toimintansa sääntöjenvastaisuuden ja arvioida siitä mahdollisesti aiheutuvan hyödyn. On kuitenkin katsottava, että tässä tapauksessa liikevaihdon, jonka perusteella komissio määrittää kyseessä olevien yritysten koon ja näin ollen niiden kyvyn määrittää toimintansa luonteen ja seuraukset, on liityttävä niiden tilanteeseen kilpailusääntöjen rikkomishetkellä.

383 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio ei täsmennä päätöksessä, mitä tietoja on käytetty sen toteamuksen tueksi, jonka mukaan Hoechstilla oli paremmat mahdollisuudet tunnistaa toimintansa sääntöjenvastaisuus ja tiedostaa siitä kilpailuoikeuden kannalta aiheutuvat seuraukset.

384 On kuitenkin kiistatonta, että Hoechstin maailmanlaajuinen liikevaihto oli 28,181 miljardia euroa vuonna 1995 eli viimeisenä kokonaisena vuonna ennen kilpailusääntöjen rikkomisen lopettamista (päätöksen 46 perustelukappale). Ei kuitenkaan voida väittää, että tällä perusteella Hoechstilla ei olisi ollut suurten yritysten käytössä olevaa lainopillista ja taloudellista infrastruktuuria, mitä Hoechst ei edes väitä. Se, että myös muut kyseessä olevat yritykset ovat vuonna 1995 voineet olla suuria yrityksiä, ei voi vaikuttaa komission arviointiin tältä osin.

385 Edellä esitetyn perusteella komissio ei ole tehnyt virhettä, kun se on päättänyt soveltaa käsiteltävänä olevassa asiassa korotuskerrointa.

386 Muut Hoechstin esittämät väitteet eivät voi kyseenalaistaa tätä toteamusta. Erityisesti se, että Hoechst on pienentynyt huomattavasti ja sen liikevaihto on ollut 9 miljardia euroa vuonna 2002, tai se, että Hoechst on luovuttanut sorbaattialan toimintonsa ennen päätöksen tekemistä, ei voi vaikuttaa korotuskertoimen soveltamisen laillisuuteen käsiteltävänä olevassa asiassa. Yhtäältä Hoechstin pienentyminen ei kyseenalaista sitä, että sen liikevaihto oli 28,181 miljardia euroa vuonna 1995 eli viimeisenä kokonaisena rikkomisvuonna. Toisaalta sorbaattialan toimintojen luovutus ei kyseenalaista sitä, että vuonna 2002, joka on päätöksen tekemistä edeltävä tilikausi, Hoechst oli kyseessä olevista yrityksistä suurin.

387 Hoechstin väite, jonka mukaan käsiteltävänä olevassa asiassa ei olisi pitänyt soveltaa 100 prosentin kerrointa, ei perustu mihinkään täsmälliseen seikkaan. Missään tapauksessa ei ensinnäkään voida katsoa, että komission tekemä korotus ylittäisi asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja suuntaviivoissa asetetut rajat. Toiseksi on huomautettava, että Hoechstin maailmanlaajuinen liikevaihto vuonna 2002 oli vähintään nelinkertainen toiseksi suurimman yrityksen eli Daicelin liikevaihtoon nähden. Komission käyttämä kerroin heijastaa tältä osin Hoechstin ja muiden kyseessä olevien yritysten maailmanlaajuisten liikevaihtojen eroja vuonna 2002. Lisäksi kun kyse on siitä, että Hoechstilla oli vuonna 1995 oikeudellista ja taloudellista tietoa sekä infrastruktuureja, jotka antavat sille mahdollisuuden arvioida paremmin toimintaansa mahdollisesti liittyviä kilpailusääntöjen rikkomisia ja niistä aiheutuvia kilpailuoikeudellisia seurauksia, ja jos oletetaan myös muiden kyseessä olevien yritysten olleen vuonna 1995 suuria yrityksiä, tässä suhteessa ei ole syytä kohdella eri tavoin kahta yritystä, joiden liikevaihdon perusteella niitä voidaan joka tapauksessa pitää sellaisina suurina yrityksinä, joilla on tällaisia infrastruktuureja. Näiden seikkojen perusteella komission soveltamaa 100 prosentin kerrointa ei käsiteltävänä olevassa asiassa voida pitää kohtuuttomana.

388 Näiden seikkojen perusteella on hylättävä Hoechstin väitteet, joissa riitautettiin 100 prosentin korotuskertoimen soveltaminen yrityksen koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi.

389 Tämän vuoksi viidennen kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

b) Rikkomisen kesto

390 Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on yksi niistä seikoista, jotka on otettava huomioon määritettäessä kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneille yrityksille määrättävän sakon suuruutta.

391 Kilpailusääntöjen rikkomisen kestoon liittyvän tekijän osalta suuntaviivoissa erotetaan toisistaan lyhytaikaiset rikkomiset (yleensä alle yksi vuosi), joiden osalta rikkomisen vakavuuden perusteella todettua laskentapohjaa ei pidä korottaa, keskipitkän ajan kestävät rikkomiset (yleensä yhdestä viiteen vuotta), joiden osalta tätä määrää voidaan korottaa 50 prosentilla, ja pitkäaikaiset rikkomiset (yleensä yli viisi vuotta), joiden osalta tätä määrää voidaan korottaa 10 prosentilla vuotta kohden (1 B kohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäinen, toinen ja kolmas luetelmakohta).

392 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio toteaa päätöksen 359 perustelukappaleessa, että Chisso, Daicel, Hoechst ja Ueno rikkoivat EY 81 artiklan 1 kohtaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa 31.12.1978 ja 31.10.1996 välisenä aikana. Hoechst ei kiistä tätä eikä sitä, että komissio luonnehti kyseessä olevaa kilpailusääntöjen rikkomista ”pitkäaikaiseksi”.

393 Kuten komissio oikeutetusti toteaa päätöksessä, kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen on siis kestänyt 17 vuotta ja 10 kuukautta.

394 Näin ollen Hoechstin osalta toteutettu korottaminen 175 prosentilla ei ole sellaisenaan suuntaviivojen vastaista (ks. vastaavasti edellä 318 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang Corporation v. komissio, tuomion 137 kohta).

395 Sen Hoechstin väitteen osalta, jonka mukaan suuntaviivoissa määrätään ainoastaan perusmäärän ”huomattavasta lisäyksestä” eikä täysin uuden määrän vahvistamisesta, on todettava, ettei minkään seikan perusteella voida katsoa, että komissio tekemä korotus ylittäisi asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja suuntaviivoissa asetetut rajat. Ilmaisun ”huomattava lisäys” käyttämisen perusteella ei voida päätellä, kuten Hoechst väittää, että yli 100 prosentin korotukset olisivat suuntaviivoissa määrätyn laskentamenetelmän vastaisia. Tältä osin on korostettava, että komissiolle asetuksella N:o 17 annettujen toimivaltuuksien tarkoituksena on se, että se voi niiden avulla täyttää EY 81 artiklassa sille uskotun tehtävän eli huolehtimisen siitä, että yhteismarkkinoilla noudatetaan kilpailusääntöjä. Tässä yhteydessä kilpailunvastaisten menettelytapojen ja sopimusten välttäminen, niiden paljastaminen ja seuraamusten määrääminen niistä on yleisen edun mukaista (edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 54 kohta).

396 Lisäksi on todettava, että vaikka suuntaviivojen 1 B kohdan kolmannessa luetelmakohdassa ei määrätä automaattisesta 10 prosentin lisäyksestä vuotta kohden pitkäaikaisten kilpailusääntöjen rikkomisten osalta, siinä jätetään tältä osin komissiolle harkintavaltaa (ks. vastaavasti edellä 318 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang Corporation v. komissio, tuomion 134 kohta). Hoechstin kanneperusteensa tueksi esittämillä väitteillä ei kuitenkaan pyritä osoittamaan, että komissio olisi tehnyt tältä osin ilmeisen arviointivirheen. Lisäksi on korostettava, että koska suuntaviivoissa määrätään, että yli viisi vuotta kestäviä rikkomisia pidetään pitkäaikaisina ja että tällaisiin rikkomisiin on oikeutettua soveltaa 10 prosentin lisäystä rikkomisen vakavuuden perusteella määrättyyn määrään kultakin vuodelta, suhteellisuusperiaatetta ei voida todeta loukatun, kun on määritetty sen rikkomisen kestoa, johon Hoechst osallistui (ks. vastaavasti asia T-65/99, Strintzis Lines Shipping v. komissio, tuomio 11.12.2003, Kok. 2003, s. II-5433, 194 kohta).

397 Sen Hoechstin väitteen osalta, että hintaa ja määriä koskevat kartellit ovat tyypillisesti pitkäaikaisia rikkomisia ja että näin ollen kilpailusääntöjen rikkomisen keston vuoksi tehtävässä korotuksessa otetaan huomioon toisen kerran rikkomisen vakavuus, on huomautettava, että vaikka tiettyjen kartellityyppien oletetaan lähtökohtaisesti tarkoitetun pitkäaikaisiksi, toisistaan on aina erotettava asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan mukaisesti niiden tosiasiallinen kesto ja niiden luonteesta johtuva vakavuus (edellä 118 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 275 kohta). Näin ollen kilpailusääntöjen rikkomisen keston vuoksi tehtävässä korotuksessa ei oteta huomioon toista kertaa rikkomisen vakavuutta.

398 Väitteestä, jonka mukaan kauan aikaa sitten tapahtuneet tosiseikat vanhentuvat tietyllä hetkellä ja näin ollen korotuksen tason pitäisi laskea eksponentiaalisesti ajan kuluessa, on riittävää huomauttaa, että komission tekemä korotus ei ylitä asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja suuntaviivoissa asetettuja rajoja ja että käsiteltävänä olevassa asiassa komission toimi ei ollut vanhentunut asetuksen N:o 2988/74 valossa (ks. edellä 225 kohta).

399 Komission aiemmasta päätöskäytännöstä ja erityisesti siitä, että tietyissä tapauksissa se oli korottanut sakon laskentapohjaa vasta toisesta rikkomisvuodesta lähtien, on huomautettava, että tämä päätöskäytäntö ei itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla, koska tällainen kehys on määritetty ainoastaan asetuksessa N:o 17 ja suuntaviivoissa (ks. edellä 339 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 292 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen), ja että talouden toimijat eivät voi perustaa perusteltua luottamusta sellaiseen vallitsevaan tilanteeseen, jota komissio voi harkintavaltansa puitteissa muuttaa (ks. edellä 372 kohdassa mainittu asia Delacre ym. v. komissio, tuomion 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 344 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 171 kohta). Lisäksi suuntaviivoissa määrätään ainoastaan siitä, että lyhytaikaisiin (yleensä alle vuoden) kilpailusääntöjen rikkomisiin ei sovelleta lisäystä. Sitä vastoin pitkäaikaisten kilpailusääntöjen rikkomisten osalta suuntaviivoissa sallitaan 10 prosentin korotus ”vuotta kohden”. Kun otetaan huomioon suuntaviivojen sanamuoto tältä osin, ei ole mitään syytä katsoa, että kilpailusääntöjen rikkomisen ensimmäinen vuosi olisi systemaattisesti jätettävä pois komission laskelmasta (ks. vastaavasti keskipitkän ajan kestävien rikkomisten osalta edellä 318 kohdassa mainittu asia Cheil Jedang Corporation v. komissio, tuomion 133 kohta).

400 Edellä esitetyistä syistä viidennen kanneperusteen toinen osa on hylättävä ja näin ollen viides kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

D *Toinen ja kuudes kanneperuste, jotka koskevat väitettä johtajan asemasta, jota on päätöksessä pidetty raskauttavana olosuhteena*

401 Toisessa kanneperusteessaan Hoechst vetoaa siihen, että sen oikeutta tulla kuulluksi on loukattu sen väitteen suhteen, jonka mukaan sillä on ollut johtajan asema, jota on päätöksessä pidetty raskauttavana olosuhteena. Kuudennessa kanneperusteessaan Hoechst katsoo, että johtajan asemaan perustuva korotus on perusteeton.

402 Aluksi on tarkasteltava toista kanneperustetta.

1. Päätöksen tiivistelmä

403 Päätöksen 363–367 perustelukappaleessa, luettuna yhdessä 92–95 perustelukappaleen kanssa, komissio toteaa, että Hoechstin osalta rikkomisen vakavuutta lisää sen rooli kartellin johtajana.

404 Tarkemmin ottaen komissio toteaa päätöksessä, että Hoechst oli Daicelin kanssa tärkeä kartellin alulle paneva tekijä ja yksi kartellin aktiivisimmista jäsenistä, kun otetaan huomioon erityisesti sen asema markkinoilla. Komission mukaan Hoechst kykeni siten hyötymään kartellista eniten ja saamaan japanilaiset tuottajat hyväksymään sen ehdotukset esimerkiksi vuonna 1992, jolloin se ehdotti sorbiinihapon ja kaliumsorbaatin hintojen erottamista toisistaan, jota ehdotusta japanilaiset tuottajat noudattivat vuonna 1994.

405 Lisäksi komissio toteaa päätöksessä, että Hoechstin, kuten Daicelin, tehtävänä on ollut yhteisten kokousten suunnittelu ja johtaminen. Se isännöi Euroopassa järjestettyjä kokouksia, jotka se järjesti ja rahoitti. Komission mukaan Hoechst järjesti myös tiettyjä kokouksia yhteisön ulkopuolella. Se piti säännöllisesti yhteyttä Daiceliin vaihtaakseen tietoja. Lisäksi Hoechst teki useita aloitteita määrällisten kiintiöiden

noudattamisen valvonnan tehokkuuden varmistamiseksi (esimerkiksi ehdottamalla sellaisen neutraalin elimen perustamista Sveitsiin, jonka tehtävänä on kerätä japanilaisten tuottajien myyntilukuja, tai lisäämällä yksipuolisesti 600 tonnia vuoden 1995 kiintiöönsä ”harmaiden määrien” vuoksi). Lisäksi Chemical Industrial Products Export Co-operative (CIPEC) -nimisen järjestön jäsenenä Hoechstilla oli mahdollisuus tutustua japanilaisten yritysten vientiä koskeviin tilastoihin.

406 Päätöksen mukaan Hoechst kykeni myös valvomaan kartellin eurooppalaista osaa erityisesti pitämällä säännöllisesti ja yksinoikeudella yhteyttä kyseisen alan ainoaan muuhun eurooppalaiseen yritykseen.

407 Komissio täsmentää päätöksessä myös, että marraskuussa 1996, kun viimeinen yhteinen kokous pidettiin, Hoechst yritti Daicelin kanssa vakuuttaa muut jäsenet jatkamaan kokouksia ja sopimuksia.

408 Näiden seikkojen perusteella ja Hoechstin johtajan aseman huomioon ottamiseksi komissio korotti sakon perusmäärää 30 prosentilla raskauttavien olosuhteiden vuoksi.

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

409 Hoechst väittää, että komissio otti huomioon sen väitetyn ”jaetun johtajan aseman” vahvistaessaan sen sakon määrää.

410 Hoechst arvostelee komissiota siitä, ettei komissio kuullut sitä siltä osin, miten komissio aikoi arvioida oikeudellisesti sen väitettyä toimintaa johtajana. Erityisesti Hoechst korostaa, ettei komissio osoittanut sille väitetiedoksiantoa tältä osin.

411 Ennen sellaisen päätöksen tekemistä, jossa määrätään sakosta, komission on annettava yrityksille mahdollisuus puolustautua riittävästi niitä vastaan esitettyjen väitteiden osalta. Tämä merkitsee Hoechstin mukaan sitä, että tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevat väitteet, jotka komissio aikoo esittää, on annettava päätöksen tuleville adressaateille tiedoksi väitetiedoksiannolla (Hoechst viittaa tältä osin edellä 70 kohdassa mainittuihin yhdistettyihin asioihin Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomion 193 ja 194 kohta).

412 Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechstin mukaan sille osoitetussa väitetiedoksiannossa mikään ei osoittanut, että komissio aikoi ottaa huomioon johtajan aseman raskauttavana olosuhteena. Komissio ei myöskään väitetiedoksiantonsa lähettämisen jälkeen ilmoittanut, että se aikoi laajentaa väitteitään Hoechstia vastaan pitäen sitä johtajana. Hoechst oli lisäksi omien sanojensa mukaan korostanut, että ilman tältä osin esitettyjä väitteitä se ei katsonut tarpeelliseksi esittää huomioitaan luokittelusta johtajaksi (Hoechst viittaa väitetiedoksiantoon antamaansa vastaukseen). Hoechst esitti samat huomiot 24.4.2003 pidetyssä kuulemistilaisuudessa.

413 Hoechstin mukaan tätä komission peiteltyä menettelyä ei voida ymmärtää varsinkaan, kun päätöksessä tältä osin esitetyt väitteet olisi voitu esittää väitetiedoksiannossa, sillä ne eivät perustu seikkoihin, jotka komissio olisi saanut tietoonsa vasta myöhemmin. Komissio loukkasi näin ollen paitsi Hoechstin puolustautumisoikeuksia, myös oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Menettelyllisen yhdenvertaisuuden periaate edellyttää Hoechstin mukaan, että myöhemmän päätöksen olennaiset osat toimitetaan samaan aikaan väitetiedoksiannon kanssa paitsi myöhemmin esitettyjen tosiseikkojen ja todisteiden osalta, myös niiden oikeudellisen arvioinnin osalta.

414 Hoechstin mukaan on ilmeistä, että jos se olisi ollut tietoinen tällaisesta sitä koskevasta väitteestä, se ei olisi odottanut oikeudenkäyntimenettelyä vaan olisi puolustautunut jo hallinnollisessa menettelyssä. Sen mukaan olisi lisäksi absurdia, että

asianosaiset esittäisivät huomautuksia pro domo (omassa asiassaan) ennalta ehkäisevästi siitä, etteivät tosiasiallisia olosuhteita koskevat vaatimukset täyty.

415 Hoechst päättelee tämän perusteella, ettei komission päätöksessä esittämää luonnehdintaa, jonka mukaan Hoechst toimi johtajana, voida hyväksyä. Tähän luonnehdintaan perustuva sakon korottaminen on näin ollen lainvastainen. Hoechstin mukaan sama koskee päätöksen perustelukappaleissa esitettyjä väitteitä, joiden mukaan tämän ”johtajan” aseman vuoksi vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston soveltaminen on oikeudellisesti poissuljettua.

b) Komission väitteet

416 Komissio korostaa, että puolustautumisoikeuksia kunnioitetaan, kun komissio ei pane asianosaisten syyksi eri rikkomisia kuin ne, jotka on mainittu väitteistä tehdyssä selvityksessä, ja ottaa huomioon ainoastaan ne tosiseikat, joista asianosaiset ovat voineet esittää selityksensä. Väitteistä tehty selvitys täyttää tämän vaatimuksen, kun siinä esitetään selvästi – vaikka vain tiivistelmän muodossa – olennaiset tosiseikat, joihin komissio tukeutuu (komissio viittaa yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, 15.7.1970 antamaan tuomioon, Kok. 1970, s. 661, Kok. Ep. I, s. 455, 26 ja 94 kohta ja edellä 70 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Atlantic Container Line ym. v. komissio antamaan tuomioon, 138 ja 191 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

417 Komission mukaan käsiteltävänä olevassa asiassa väitetiedoksianto sisälsi jo kuvauksen oikeudellisista ja tosiasiallisista olosuhteista, jotka on otettu huomioon päätöksessä sakkoa laskettaessa. Väitetiedoksiannon 296 kohdassa komissio totesi ottavansa huomioon muun muassa ”kunkin osallistujan roolin ja erityisesti tiettyjen yritysten johtajan roolin”. Väitetiedoksiannon 60 kohdassa Hoechstia moititaan nimenomaisesti siitä, että se toimi ”johtajana” yhteisissä kokouksissa yhdessä Daicelin kanssa (komissio viittaa myös väitetiedoksiannon 64 kohtaan). Väitetiedoksiannon 282 kohdassa Hoechst esitellään komission mukaan yhtenä kartellin ”pääosallistujista”.

418 Lisäksi Hoechstille ilmoitettiin komission mukaan etukäteen kaikista tosiseikoista, joiden perusteella sitä pidettiin kartellin johtajana, väitetiedoksiannolla (erityisesti väitetiedoksiannon 60, 77, 79, 94, 166, 178, 179 ja 210 kohta ja sitä seuraavat kohdat sekä 282 kohta). Komissio viittaa myös päätöksen 347–367 perustelukappaleeseen ja 92–95 perustelukappaleeseen.

419 Komissio päättelee tämän perusteella, että Hoechstilla oli mahdollisuus ottaa kantaa väitteeseen sen johtajan roolista ennen päätöksen tekemistä, minkä se myös teki sekä vastauksessaan väitetiedoksiantoon että kuulemistilaisuudessa. Se, ettei Hoechst hyväksynyt väitettä ja että se pyrki kumoamaan väitteen vastauksessaan väitetiedoksiantoon, ei muuta sitä tosiseikkaa, että tämä väite oli esitetty sille.

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

420 On huomautettava, että puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen kaikissa sellaisissa menettelyissä, joissa voidaan määrätä seuraamuksia, erityisesti sakkoja tai uhkasakkoja, on yhteisön oikeuden perusperiaate, jota on noudatettava myös luonteeltaan hallinnollisessa menettelyssä (asia 85/76, Hoffmann-Laroche v. komissio, tuomio 13.2.1979, Kok. 1979, s. 461, 9 kohta; asia C-176/99 P, Arbed v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok. 2003, s. I-10687, 19 kohta ja edellä 216 kohdassa mainittu asia Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 32 kohta).

421 Tämän periaatteen mukaan komission yritykselle, jolle se aikoo määrätä seuraamuksen kilpailusääntöjen rikkomisesta, osoittamaan väitetiedoksiantoon on sisällytettävä tätä yritystä vastaan esitetyt olennaiset seikat, kuten tosiseikat, joista yritystä moititaan, niiden oikeudellinen luonnehdinta ja todistusaineisto, johon komissio tukeutuu, jotta tämä yritys voisi esittää hyödyllisesti väitteensä ja perustelunsa sitä vastaan käydyssä hallinnollisessa menettelyssä (ks. edellä 420 kohdassa mainittu asia Arbed v. komissio, 20 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

422 Erityisesti sakon laskemisen osalta komissio täyttää velvoitteensa kunnioittaa yritysten oikeutta tulla kuulluksi silloin, kun se ilmoittaa väitetiedoksiannossa nimenomaisesti aikovansa tutkia, onko kyseessä oleville yrityksille määrättävä sakkoja, ja kun se ilmoittaa ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka voivat johtaa sakon määräämiseen, kuten oletetun rikkomisen vakavuuden ja keston sekä sen, että rikkomiseen on syyllistytty ”tahallaan tai tuottamuksesta”. Tällöin se antaa yrityksille tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta ne voivat puolustautua paitsi sitä vastaan, että niiden todetaan rikkoneen kilpailusääntöjä, myös sakkojen määräämistä vastaan (edellä 344 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 428 kohta; asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok. 2002, s. II-1705, 199 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; edellä 118 kohdassa mainittu asia Tokai Carbon v. komissio, tuomio 15.6.2005, tuomion 139 kohta; ks. vastaavasti myös yhdistetyt asiat 100/80–103/80, Musique diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok. 1983, s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 21 kohta).

423 On myös huomautettava, että yhden tai useamman yrityksen toiminta kartellin ”johtajina” on otettava huomioon sakon määrää laskettaessa, sillä tällaisessa asemassa olleilla yrityksillä on sen perusteella oltava erityinen vastuu muihin yrityksiin verrattuna (edellä 165 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, 301 kohta; edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 281 kohta; ks. vastaavasti myös asia T-347/94, Mayr-Melnhof v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok. 1998, s. II-1751, 291 kohta). Näiden periaatteiden mukaisesti suuntaviivojen 2 kohdassa esitetään otsikolla ”Raskauttavat olosuhteet” luettelo, joka ei ole tyhjentävä, olosuhteista, joilla voidaan perustella sakon perusmäärän korottamista ja joihin sisältyy muiden muassa ”toiminta rikkomusten johtajana tai yllyttäjänä” (kolmas luetelmakohta). Tässä yhteydessä jotta yritystä voidaan pitää johtajana, sen on pitänyt toimia huomattavana alulle panevana voimana kartellissa (ks. vastaavasti edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 374 kohta).

424 Käsiteltävänä olevassa asiassa on todettava ensiksi, että vaikka kaikki tosiseikat, jotka komissio on ottanut huomioon päätöksessä johtajan asemaa koskevan väitteen perusteena, oli esitetty väitetiedoksiannossa, nämä seikat ilmenivät väitetiedoksiannon eri kohdista ilman, että niitä olisi yhdistetty toisiinsa tai että komissio olisi luonnehtinut niitä mitenkään. Vasta päätöksessä nämä seikat koottiin yhteen ja Hoechstia vastaan esitetty johtajan asemaa koskeva väite ilmeni selvästi.

425 Tarkemmin ottaen niistä kohdista, jotka komissio mainitsee puolustuksensa tueksi, ainoastaan väitetiedoksiannon 60 kohdassa käytetään Hoechstin osalta termiä ”johtaja” (väitetiedoksiannon ranskankielisessä versiossa ”meneur”, englanninkielisessä versiossa ”leader” ja saksankielisessä versiossa ”führende Rolle”). Kyseessä oleva lause kuuluu kuitenkin kokonaisuudessaan seuraavasti: ”Hoechst toimi Daicelin kanssa johtajana yhteisissä kokouksissa, joita pidettiin neljän japanilaisen tuottajan kanssa.” Vastaava lause sisältyi väitetiedoksiannon 64 perustelukappaleeseen Daicelin osalta (”[Daicel] – – toimi johtajana yhteisissä kokouksissa Hoechstin kanssa”). Edellä mainittu väitetiedoksiannon 60 kohtaan sisältyvä lause voi kuitenkin merkitä sitä, että Hoechstilla oli ollut erityinen rooli yhteisten kokousten pitämisessä – minkä lisäksi osoittavat samassa perustelukappaleessa mainitut muut seikat, jotka liittyvät kyseisten kokousten käytännön organisointiin – antamatta kuitenkaan selvästi ymmärtää, että Hoechst oli suuntaviivoissa tarkoitettu ”rikkomisen johtaja”. Tätä tulkintaa tukee myös se, että komissio muutti käyttämäänsä terminologiaa päätöksen yhteydessä. Päätöksen 92 perustelukappaleessa komissio toteaa seuraavaa: ”Hoechstin tehtävänä oli Daicelin kanssa vahvistaa yhteisten kokousten ajankohdat ja toimia niiden puheenjohtajana.” Sama muutos on tehty Daicelin osalta, ja komissio toteaa päätöksessä seuraavaa: ”Daicelin tehtävänä oli Hoechstin kanssa vahvistaa yhteisten kokousten ajankohdat ja toimia niiden puheenjohtajana” (89 perustelukappale). Lisäksi päätöksessä komissio toteaa, että Hoechstin tehtävänä oli Daicelin kanssa ”vahvistaa” yhteisten kokousten ajankohdat, väitetiedoksiannossa tämän katsottiin olleen yksinomaan Daicelin tehtävänä, kuten ilmenee väitetiedoksiannon 64 kohdasta, jonka sanamuoto on seuraava: ”[Daicel] järjesti valmistelukokoukset, sen tehtävänä oli vahvistaa yhteisten kokousten ajankohdat, ja se toimi johtajana yhteisissä kokouksissa Hoechstin kanssa.”

426 Toiseksi sen väitetiedoksiannon 77 kohdassa esitetyn seikan osalta, että Hoechst ”normaalisti” ilmoitti ensimmäisenä uudesta hinnasta Euroopassa, minkä jälkeen tämän tekivät japanilaiset tuottajat, on korostettava, ettei pelkästään sitä, että kartellin jäsen ilmoitti ensimmäisenä uudesta hinnasta tai hinnankorotuksesta, voida pitää osoituksena sillä kartellissa olleesta johtajan roolista, kun asian olosuhteista ilmenee, että kyseisestä hinnasta tai korotuksesta on sovittu etukäteen yhteisellä sopimuksella kartellin muiden jäsenten kanssa ja että kartellin jäsenet ovat myös päättäneet, kuka niistä ilmoittaisi asiasta ensimmäisenä, sillä tällainen päätös osoittaa, että hinnan tai hinnankorotuksen ilmoittaminen ensimmäisenä on ainoastaan osoitus ennakkoon yhteisen tahdon mukaisesti määritetyn järjestelmän noudattamisesta tarkalleen eikä spontaani aloite, joka antaa alkusykäyksen kartellille (edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 427 kohta). Kuten käsiteltävänä olevassa asiassa ilmenee väitetiedoksiannon 150, 158 ja 190 kohdasta, tietyt hintoja koskevat ilmoitukset olivat kartellin jäsenten ohjelmoimia, ja kartellin jäsenet päättivät kussakin tapauksessa, mikä yritys ilmoittaisi hinnoista ensimmäisenä. Edellä mainitun väitetiedoksiannon 77 kohdan perusteella ei näin ollen voida

päätellä selvästi, kun otetaan huomioon muut kyseisen väitetiedoksiannon sisältämät seikat, että Hoechstin ilmoitukset hinnoista merkitsisivät spontaania aloitetta, joka antaa alkusykäyksen kartellille.

427 Kolmanneksi sen väitetiedoksiannon 94 kohdassa esitetyn seikan osalta, että Daicel ja Hoechst sopivat yhteisten kokousten esityslistasta, on todettava, kuten väitetiedoksiannon 207 kohdasta ilmenee, että japanilaiset tuottajat valmistelivat ensin yhteisten kokousten esityslistan valmistelevissa kokouksissa, minkä jälkeen ne ehdottivat esityslistaa Hoechstille. Näiden valmistelevien kokousten avulla japanilaiset tuottajat saattoivat myös, kuten väitetiedoksiannon 204 kohdasta ilmenee, sopia tavoitehinnoista ja määrällisistä kiintiöistä, joita tämän jälkeen ehdotettiin Hoechstille.

428 Neljänneksi sen väitetiedoksiannon 166 kohdassa todetun seikan osalta, että CIPEC:n jäsenenä Hoechstilla oli mahdollisuus tutustua japanilaisten yritysten vientiä koskeviin tilastoihin, kun taas japanilaiset tuottajat eivät voineet tutustua Saksan virallisiin tilastoihin, on todettava, ettei sen voida sellaisenaan tulkita merkitsevän sitä, että Hoechst olisi kartellin alulle paneva voima.

429 Viidenneksi väitetiedoksiannon 210 ja 211 kohdassa tarkoitetuista Hoechstin kahdenvälisistä suhteista japanilaisiin tuottajiin on todettava, että vaikka nämä suhteet oli suurimmaksi osaksi solmittu Daicelin kanssa, Hoechst hoiti suhteitaan myös Uenoon ja Nippon Syntheticiin, kuten väitetiedoksiannon 211 kohdasta ilmenee. Väitetiedoksiannon 212 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa tarkoitetuista muista kahdenvälisistä suhteista on todettava, että kuten muun muassa kyseisen väitetiedoksiannon 219 ja 220 kohdasta ilmenee, tietyt näistä suhteista olivat kaikkien kartellin jäsenten tai ainoastaan japanilaisten tuottajien tahdon mukaisia.

430 Kuudenneksi komission esiin tuoma väitetiedoksiannon 282 kohdan sisältämä lause, jonka mukaan Hoechst oli yksi kartellin pääasiallisista toimijoista, on asetettava asiayhteyteensä. Väitetiedoksiannon 281 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa ilmiselvästi pyritään täsmentämään yhtäältä Hoechstin ja toisaalta Nutrinovan velvoitteiden

laajuus siltä osin kuin Nutrinova osti Hoechstin sorbaattialan toiminnot syyskuusta 1997 lähtien. Tämän lauseen ei voida ymmärtää, ainakaan riittävän tarkasti, määrittävän Hoechstin johtajan roolin laajuutta.

431 Tietyt seikat, jotka on esitetty väitetiedoksiannossa, erityisesti sen 79 kohdassa (sorbiinihapon ja kaliumsorbaatin hintojen erottamista toisistaan koskeva ehdotus), 178 kohdassa (Hoechstin määrällisen kiintiön suurentamista koskeva ehdotus) ja 179 kohdassa (japanilaisten tuottajien myyntitietojen antamista puolueettomalle elimelle koskeva ehdotus), heijastavat Hoechstin satunnaisia aloitteita. Komission väitetiedoksiannossaan mainitsemat seikat, jotka tukevat sen päätöksessä esittämää päätelmää Hoechstin johtajan asemasta, eivät kuitenkaan kokonaisuutena tarkasteltuina olleet riittävän tarkkoja kohteensa ja luonnehdintojensa osalta.

432 Lisäksi vaikka komissio on voinut väitetiedoksiannon 295 kohdassa antaa ymmärtää, että se ottaa huomioon ”tiettyjen yritysten” johtajan roolin, tämä maininta ei ollut riittävä, kun otetaan huomioon väitetiedoksiannon muiden osien epätarkkuus, jotta Hoechst olisi voinut sen perusteella määrittää, koskiko mahdollinen johtajaksi luonnehtiminen sitä vai ei.

433 Kaikkien edellä esitettyjen syiden perusteella on katsottava, että vaikka seikat, joista Hoechstia moitittiin, mainittiin väitetiedoksiannossa, komissio ei luonnehtinut niitä riittävän täsmällisesti, jotta kantaja olisi voinut puolustautua hyödyllisesti.

434 Tältä osin on myös todettava, että vastauksessaan väitetiedoksiantoon Hoechst totesi seuraavaa:

”Hoechstilla/Nutrinovalla ei ollut määräävää roolia kartellissa. Väitetiedoksiannon 60 kohdassa käytetty termi ’johtaja’ ei ole tältä osin selkeä – – Väitetiedoksiannon 60

kohdassa tehty viittaus 'johtajaan' koskee yksinomaan Hoechstin/Nutrinovan roolia Euroopassa pidettyjen yhteisten kokousten isäntänä ja järjestäjänä."

435 Samoin 24.4.2003 pidetyssä kuulemistilaisuudessa Hoechstin ja Nutrinovan asianajajat ilmoittivat yrityksen täyttävän kaikki sakoista vapauttamisen edellytykset todeten seuraavaa:

"Hoechstin ja Nutrinovan roolista Euroopassa pidettyjen yhteisten kokousten isäntänä on korostettava, että koska asiakkaani on ainoa yhteisiin kokouksiin osallistunut eurooppalainen yritys, oli vain luonnollista, että ne vastasivat kokousten järjestämisestä Euroopassa. Tämä ei kuitenkaan merkitse minkäänlaista johtajan roolia kartellissa."

436 Tästä seuraa, että väitetiedoksiannon epätäsmällisyys Hoechstia koskevan johtajan luonnehdinnan suhteen aiheutti sen, että tämä yritys kiinnitti huomionsa yhteisten kokousten järjestämiseen, joka oli ainoa komission alun perin väitetiedoksiannon 60 kohdassa käsittelemä aihe. Epätäsmällisyyden vuoksi ja kun otetaan huomioon muiden tosiseikkojen hajanaisuus väitetiedoksiannossa, Hoechstilla ei ollut mahdollisuutta puolustautua hyödyllisesti tältä osin.

437 Lisäksi on huomautettava, että komissio oli tietoinen väitetiedoksiannon 60 kohdassa käytetyn termin "johtaja" epätäsmällisyydestä. Tämä ilmenee erityisesti siitä, että se muutti käytettyä terminologiaa päätöksen yhteydessä.

438 Näillä perusteilla toinen kanneperuste on hyväksyttävä. Näin ollen ilman, että on tarpeen tarkastella kuudetta kanneperustetta, päätöstä on muutettava siltä osin kuin siinä otetaan johtajan rooli huomioon raskauttavana olosuhteena Hoechstia vastaan.

439 Tämän muutoksen konkreettiset seuraukset määritetään myöhemmin.

E *Seitsemäs kanneperuste, jonka mukaan sakon korottaminen kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi oli perusteeton*

1. Päätöksen tiivistelmä

440 Päätöksen 363 perustelukappaleen sanamuoto on seuraava:

”Hoechstin osalta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta lisäävät seuraavat olosuhteet:

a) Hoechstilla oli johtajan rooli kartellissa (92–95 perustelukappale);

b) Hoechstin osalta on aiemmin tehty päätöksiä, joissa todetaan samantyyppinen kilpailusääntöjen rikkominen.”

441 Päätöksen 363 perustelukappaleeseen sisältyvä alaviite 211 on seuraavanlainen:

”Ks. komission päätökset 94/599/EY (PVC II) (EYVL L 239, 14.9.1994, s. 14), 89/191/ETY (PVC I) (EYVL L 74, 17.3.1989, s. 21), 86/398/ETY (Polypropyleeni) (EYVL L 230, 18.8.1986, s. 1) ja 69/243/ETY (Väriaineet) (EYVL L 195, 7.8.1969, s. 11).”

442 Päätöksen 368 perustelukappaleessa komissio toteaa seuraavaa:

”Sakon määrä on määritettävä siten, että sillä on riittävä varoittava vaikutus. Komissio huomauttaa, että Hoechstille osoitetuissa aiemmissa päätöksissä tämä määrättiin lopettamaan kilpailua rajoittavat menettelytapansa ja pidättymään uusimasta niitä (ks. 363 perustelukappale). Hoechstin olisi tämän vuoksi pitänyt kiinnittää erityistä huomiota yhteisön kilpailuoikeuden noudattamiseen ja pidätty[ä] tahallisista kilpailusääntöjen rikkomisista. Se, että Hoechst on uusinut samat menettelytavat, osoittaa, että aiemmin määrätyillä sakoilla ei ole ollut riittävää varoittavaa vaikutusta, jotta se olisi muuttanut menettelytapojaan.”

443 Komissio vastaa Hoechstin esittämiin väitteisiin toteamalla päätöksen 372 perustelukappaleessa seuraavaa:

”Sen osalta, että Hoechst on uusinut kilpailusääntöjen rikkomisen, komissio toteaa, että viimeisin päätös, jossa tämä yritys on määrätty lopettamaan kilpailua rajoittavat menettelytapansa ja pidättymään uusimasta niitä, on heinäkuulta 1994. Tämän päätöksen tekemisen jälkeen Hoechst on jatkanut tässä menettelyssä kyseessä olevaa kilpailusääntöjen rikkomista yli kahden vuoden ajan. Tämä osoittaa selvästi, ettei aiempi päätös saanut sitä olemaan jatkamatta samankaltaiseen kartelliin osallistumista.”

444 Näiden seikkojen perusteella ja sen huomioon ottamiseksi, että Hoechst on uusinut kilpailusääntöjen rikkomisen, komissio korottaa sakon perusmäärää 50 prosentilla raskauttavien olosuhteiden vuoksi (päätöksen 373 perustelukappale).

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

445 Hoechst toteaa, että komissio korotti kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi 50 prosentilla sen sakon perusmäärää, joka oli 110 miljoonaa euroa. Hoechst katsoo, että tämä korotus on kohtuuttoman suuri, eikä ymmärrä, miksi sille voidaan määrätä korotus menneisiin kilpailusääntöjen rikkomisiin liittyvän uusimisen vuoksi.

446 Ensiksi Hoechst korostaa, että päätöksen 363 perustelukappaleessa tarkoitetut aiemmat menettelyt (joissa on tehty EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (asia IV/31.865 – PVC) 27.7.1994 komission päätös 94/599/EY (EYVL L 239, s. 14; jäljempänä PVC II -päätös); EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (asia IV/31.866 – PEBD) 21.12.1988 komission päätös 89/191/ETY (EYVL 1989, L 74, s. 21; jäljempänä PVC I -päätös); EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (asia IV/31.149 – Polypropyleeni) 23.4.1986 komission päätös 86/398/ETY (EYVL L 230, s. 1) ja EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan mukaisesta menettelystä (asia IV/26.267 – Väriaineet) 24.7.1969 komission päätös 69/243/ETY (EYVL L 195, s. 11)) eivät liity mitenkään käsiteltävänä olevaan asiaan. Erityisesti PVC II -päätöksen osalta Hoechst katsoo, että tässä päätöksessä ainoastaan toistetaan PVC I -päätös, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi mitättömäksi ja yhteisöjen tuomioistuin kumosi. Lisäksi Hoechstin mukaan PVC I -päätös ja PVC II -päätös koskevat todella vanhoja tapahtumia, sillä nämä rikkomiset päättyivät vuonna 1984. Näin ollen komissio pyrkii päätöksen 372 perustelukappaleessa virheellisesti vahvistamaan yhteyden PVC II -päätöksen ja käsiteltävänä olevan asian välille. Hoechstin mukaan myöskään Hoechstin aiempi toiminta elintarvikkeiden lisäaineiden alalla ei liity mitenkään PVC-alan toimintaan. Hoechst toteaa myös, että komissio pyrki viime aikoina saamaan aikaan yritysryhmän kollektiivisen vastuun määräämällä 10 prosentin korotuksia vuotta kohden yhdessä asiassa annetun sakkopäätöksen ja toisessa asiassa kyseessä olevan rikkomisen päättymisen välisellä ajanjaksolla. Hoechst viittaa tältä osin EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisesta menettelystä seuraavien yritysten osalta: BPB PLC, Gebrüder Knauf Westdeutsche Gipswerke KG, Société Lafarge SA ja Gyproc Benelux NV (asia COMP/E-1/37.152 – kipsilevyt) 27.11.2002 tehtyyn komission päätökseen 2005/471/EY (EUVL 2005, L 166, s. 8). Tämä menettelytapa kuuluu Hoechstin mukaan uusien kilpailusääntöjen rikkomisten sarjaan, johon on syyllistynyt tahallisesti yksi ja sama

yritysryhmän johto huolimatta vastaavien menettelytapojen kieltämisestä. Hoechstin mukaan PVC II -päätöksen ja käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevan kilpailusääntöjen rikkomisen samanaikaisuus johtuu kuitenkin siitä, että komissio kykeni tekemään PVC II -päätöksen vasta yhdentoista vuoden kuluttua kyseisessä asiassa esillä olleen rikkomisen päättymisestä.

447 Toiseksi komission päätöksen 363 perustelukappaleessa mainitsemat asiat koskevat Hoechstin mukaan menettelytapoja, jotka päättyivät viimeistään vuonna 1984. Kyse on näin ollen vanhentuneista tapahtumista. Hoechst korostaa, että väriainepäätös on tullut lopulliseksi jo 30 vuotta sitten yhteisöjen tuomioistuimen tuomiolla. Se on Hoechstin mukaan siis liian vanha, jotta voitaisiin todeta kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen. Hoechst lisää, että polypropyleenipäätöksessä todetuista tosiseikoista annettiin tuomio vasta heinäkuussa 1999 ja PVC I -päätöksessä ja PVC II -päätöksessä todetuista tosiseikoista vasta lokakuussa 2002 eli kauan käsiteltävänä olevan asian tosiseikkojen päättymisen jälkeen.

448 Kolmanneksi vaikka loppujen lopuksi olisi todettava, että yritysryhmässä itsenäisesti toteutetut eri kilpailusääntöjen rikkomiset, joilla ei ole subjektiivista yhteyttä toisiinsa, muodostavat raskauttavan olosuhteen, korotus on Hoechstin mukaan kohtuuton. Erityisesti komissio oli jo ottanut kahteen kertaan huomioon sen, että Hoechst kuuluu yritysryhmään: ensimmäisen kerran vahvistaessaan sakon laskentapohjaksi 20 miljoonaa euroa ja toisen kerran korottaessaan tätä määrää 100 prosentilla Hoechst-konsernin koon vuoksi. Hoechstin mukaan ei voi olla kohtuullista tehdä vielä lisää korotuksia. Vertailun vuoksi Hoechst toteaa, että konsernirakenteensa vuoksi sen osalta käytetään laskentapohjaa, joka on käytännössä neljätoistakertainen Daicelin laskentapohjaan nähden, vaikka sen liikevaihto on ainoastaan nelinkertainen. Hoechst korostaa myös, että menettelyssä, jonka päätteeksi tehtiin kipsilevypäätös, 10 prosentin korotus vuotta kohti määrättiin aiemman sakkopäätöksen ja kyseessä olevaa tuotetta koskevan rikkomisen päättymisen väliseltä ajanjaksolta. Hoechstin mukaan käsiteltävänä olevassa asiassa sovellettu korotus on kuitenkin 22 prosenttia vuotta kohden.

449 Toissijaisesti Hoechst väittää, ettei korotus uusimisen vuoksi ole kohtuullinen, kun kyseessä oleva yritys tekee täydellistä yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana. Tätä korotusta ei voida perustella seuraamuksen tavoitteella.

b) Komission väitteet

450 Komissio viittaa edellä 325 kohdassa mainitussa asiassa Thyssen Stahl vastaan komissio annettuun tuomioon (617 kohta) ja edellä 339 kohdassa mainitussa asiassa Michelin vastaan komissio annettuun tuomioon (284 kohta) ja korostaa, että uusimisen käsite, sellaisena kuin se esiintyy joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä, edellyttää, että henkilö on syyllistynyt uusiin rikkomisiin sen jälkeen, kun hänelle on määrätty seuraamus vastaavanlaisista rikkomisista.

451 Käsiteltävänä olevassa asiassa menettelyissä, jotka johtivat päätöksessä mainittujen PVC I-, PVC II- ja väriainepäätöksen tekemiseen, oli kaikissa kyse hinta- tai kiintiökartelleista. Komission mukaan kyseessä olivat siis samankaltaiset rikkomiset kuin käsiteltävänä olevassa asiassa.

452 Komission mukaan tässä yhteydessä merkitystä ei ole sillä, että tietyt kilpailusääntöjen rikkomiset (kuten se, josta oli kysymys väriainepäätöksessä) ovat hyvin vanhoja. Uusimisen vuoksi tehtävällä korotuksella ei suurenneta jälkikäteen aiempia seuraamuksia vaan rangaistaan tehokkaasti uusimistapauksia. Komissio korostaa erityisesti, että sen on huolehdittava siitä, että sen toiminnalla on varoittava vaikutus (edellä 198 kohdassa mainittu asia Irish Sugar v. komissio, tuomion 245 kohta), ja että uusiminen on yksi sakon määrittämisen kannalta merkityksellisistä arviointiperusteista (edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 91 kohta). Komissio lisää, että päätöksen 363 perustelukappaleessa mainituissa päätöksissä kyseessä olevasta yrityksen jatkuvuudesta ei ole käsiteltävänä olevassa asiassa mitään epäilystä.

453 Toisin kuin Hoechst väittää, komissio katsoo, että korotus kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi voidaan tehdä, kun kyseessä oleva kilpailusääntöjen rikkominen on toteutettu, vaikka aiempi päätös, jossa määrätään seuraamus rikkomisesta, ei ole vielä saanut lainvoimaa. Varoitus annetaan, kun komission päätös annetaan tiedoksi, eikä vasta sitten, kun tämä päätös saa lainvoiman. Komission mukaan myöskään laskentapohjan korottaminen Hoechst-konsernin koon vuoksi ei estä sakon perusmäärän korottamista uusimisen vuoksi. Yritysryhmän koon vuoksi tehtävä korotus ei liity mitenkään seuraamusten määräämiseen aiemmista kilpailusääntöjen rikkomisista. Aiempien kilpailusääntöjen rikkomisten huomioon ottaminen ei näin ollen merkitse ”kaksinkertaista rangaistusta”.

454 Komission mukaan merkitystä ei ole myöskään sillä, että Hoechst oli lopettanut oman liiketoimintansa kyseisillä markkinoilla rikkomisen lopettamisen jälkeen, sillä se toimi markkinoilla koko kilpailusääntöjen rikkomisen ajan.

455 Komission mukaan sillä, että aiemmat kilpailusääntöjen rikkomiset koskivat muita aloja kuin sorbaattialaa, ei myöskään ole merkitystä. Tiettyä tuotetta koskevasta salaisesta yhteistoiminnasta määrätyillä seuraamuksilla pyritään komission mukaan saamaan aikaan se, etteivät yritykset riko kyseessä olevaa kieltoa riippumatta kyseessä olevasta tuotteesta.

456 Kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi tehdyn korotuksen määrän osalta komissio huomauttaa, että sillä on sakon määrää vahvistaessaan harkintavaltaa (asia T-150/89, Martinelli v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1165, 59 kohta). Sen ei tarvitse soveltaa täsmällisiä matemaattisia kaavoja. Komissio viittaa tältä osin useaan päätökseen muissa EY 81 artiklan soveltamistapauksissa sekä edellä 339 kohdassa mainitussa asiassa Michelin vastaan komissio annettuun tuomioon (292 kohta), joissa 50 prosentin korotuksia on käytetty tai sallittu.

457 Komission mukaan käsiteltävänä olevan asian ja kipsilevyasian vertailulla ei ole merkitystä, koska vuosien 1969 ja 1994 välisenä aikana Hoechstia on ”varoitettu” useaan otteeseen, eikä se ole tehnyt vaadittavia johtopäätöksiä. Näin ollen ei ole liioiteltua korottaa sakon perusmäärää 50 prosentilla.

458 Lopuksi komissio toteaa, ettei vetoaminen vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon poista sitä, että Hoechstin toteuttama kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on raskauttava olosuhde. Vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa määritetään ne edellytykset, joilla komission kanssa yhteistyötä tehneiden yritysten sakkoa voidaan alentaa. Tällä tiedonannolla ei kuitenkaan voida perustella sakon määräämättä jättämistä tilanteessa, jossa kilpailusääntöjen rikkominen uusitaan.

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

459 Suuntaviivojen 2 kohdassa mainitaan raskauttavana olosuhteena ”saman yrityksen – – syyllistyminen uudelleen samanlaatuiseen rikkomukseen”.

460 Uusimisen käsite, sellaisena kuin se esiintyy joissakin kansallisissa oikeusjärjestyksissä, edellyttää, että henkilö on syyllistynyt uusiin rikkomisiin sen jälkeen, kun hänelle on määrätty seuraamus vastaavanlaisista rikkomisista (edellä 325 kohdassa mainittu asia Thyssen Stahl v. komissio, tuomion 617 kohta ja edellä 339 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 284 kohta).

461 Mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on huomioitava tekijä asianomaisen rikkomisen vakavuutta arvioitaessa (edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 91 kohta ja asia C-3/06 P, Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, Kok. 2007, s. I-1331, 26 kohta).

462 Komissiolla on harkintavaltaa sen valitessa tekijöitä, jotka se ottaa huomioon sakkojen määrän määrittämiseksi, ja näihin kuuluvat esimerkiksi asiaan liittyvät erityisolosuhteet, sen asiayhteys ja sakkojen ehkäisevä vaikutus, eikä sen tarvitse tukeutua mihinkään sitovaan tai tyhjentävään sellaisten arviointiperusteiden luetteloon, joka olisi ehdottomasti huomioitava. On korostettava, että rikkomisen uusimisen toteaminen ja sen erityispiirteiden arviointi kuuluvat komission harkintavaltaan, eikä sitä sido mahdollinen vanhentumisaika tällaisen toteamuksen tekemiselle (edellä 461 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 8.2.2007, 37 ja 38 kohta).

463 Käsiteltävänä olevassa asiassa on todettava, ettei Hoechst kiistä, että ne neljä aiempaa päätöstä, joihin komissio viittaa päätöksessä perusteluna uusimiselle, koskevat sitä ja liittyvät samanlaatuiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen kuin se, josta on kyse käsiteltävänä olevassa asiassa.

464 Väriainepäätöksestä (tehty 24.7.1969) ja polypropyleenipäätöksestä (tehty 23.4.1986) on todettava, että päätöksessä todettu kilpailusääntöjen rikkominen alkoi kymmenen vuotta väriainepäätöksen tekemisen jälkeen ja että polypropyleenipäätös tehtiin kyseisen rikkomisen aikana. Lisäksi vaikka Hoechst tuomittiin polypropyleenipäätöksessä vuonna 1986, se jatkoi kilpailusääntöjen rikkomista sorbaattimarkkinoilla kymmenen vuoden ajan. Se, että Hoechst on uusinut kilpailusääntöjen vastaisen menettelytavan, osoittaa, että sillä on taipumus olla tekemättä asianmukaisia päätelmiä siitä, että sen on todettu rikkoneen yhteisön kilpailusääntöjä (ks. vastaavasti edellä 130 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, 355 kohta). Kun otetaan huomioon nämä seikat, Hoechst saattoi odottaa, että komissio ottaa huomioon edellä mainitut aiemmat päätökset siinä yhteydessä, että käsiteltävänä olevassa asiassa mahdollisesti todetaan kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen. Näin ollen mikään ei estä komissiota tukeutumasta väriainepäätökseen ja polypropyleenipäätökseen todetakseen käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechstin uusineen kilpailusääntöjen rikkomisen.

465 PVC I -päätöksen (tehty 21.12.1988) osalta on korostettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin julisti tämän päätöksen mitättömäksi (yhdistetyt asiat T-79/89, T-84/89–T-86/89, T-89/89, T-91/89, T-92/89, T-94/89, T-96/89, T-98/89, T-102/89 ja T-104/89, BASF ym. v. komissio, tuomio 27.2.1992, Kok. 1992, s. II-315, Kok. Ep. XII, s. II-1), ja loppujen lopuksi yhteisöjen tuomioistuin kumosi sen (asia C-137/92 P, komissio v. BASF ym., tuomio 15.6.1994, Kok. 1994, s. I-2555, Kok. Ep. XV, s. I-239) ennen kuin komissio teki päätöksen käsiteltävänä olevassa asiassa. Tältä osin on korostettava yhteisöjen tuomioistuimen julistaman kumoamisen osalta, että EY 231 artiklassa määrätään, että jos kanne on aiheellinen, yhteisön tuomioistuin julistaa säädöksen mitättömäksi. Lisäksi vaikka PVC II -päätöksessä, jonka komissio teki sen jälkeen, kun PVC I -päätös oli kumottu, toistetaan suureksi osaksi viimeksi mainitussa päätöksessä mainitut tosiseikat, se poikkeaa tästä erityisesti siltä osin, että siinä todetaan, että kyseessä oleva sopimus tai yhdenmukaistettu menettelytapa otettiin käyttöön vuoden 1980 elokuun vaiheilla, kun taas PVC I -päätöksessä todettiin, että kyseessä oleva sopimus tai yhdenmukaistettu menettelytapa otettiin käyttöön vuoden 1976 syyskuun vaiheilla. Sama koskee Hoechstille määrättyjen sakkojen määrää (1 miljoonaa ecua PVC I -päätöksessä ja 1,5 miljoonaa ecua PVC II -päätöksessä). Tästä seuraa, ettei näitä kahta päätöstä voida pitää samanlaisina. Näissä olosuhteissa on katsottava, että komissio on tehnyt virheen, kun se on viitannut päätöksessä PVC I -päätökseen todetakseen Hoechstin uusineen kilpailusääntöjen rikkomisen.

466 PVC II -päätös on tehty 27.7.1994 eli kilpailusääntöjen rikkomisen kuluessa, mutta se on ollut sellaisten oikeudenkäyntimenettelyjen kohteena, joiden päätteeksi on

käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevan rikkomisen päättymisen jälkeen annettu tuomiot 15.10.2002 edellä 208 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio ja 20.4.1999 edellä 153 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Limburgse Vinyl Maatschappij ym. vastaan komissio. On kuitenkin korostettava, että yhteisön tasolla EY 256 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti PVC II -päätös on täytäntöönpanokelpoinen, koska siinä määrätään maksuvelvollisuus muulle kuin valtiolle, riippumatta kumoamiskanteen nostamisesta tästä päätöksestä EY 230 artiklan nojalla. EY 242 artiklan nojalla yhteisön tuomioistuinten käsiteltävänä olevalla kanteella ei ole lykkäävää vaikutusta (asia T-275/94, CB v. komissio, tuomio 14.7.1995, Kok. 1995, s. II-2169, 50 ja 51 kohta; ks. vastaavasti myös asia T-28/03, Holcim (Deutschland) v. komissio, tuomio 21.4.2005, Kok. 2005, s. II-1357, 121 kohta). Lisäksi on kiistatonta, ettei Hoechst ole vaatinut PVC II -päätöksen täytäntöönpanon lykkäämistä 242 artiklan toisen virkkeen mukaisesti. Lopuksi on todettava, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen ja yhteisöjen tuomioistuimen tuomiot, jotka ovat lisäksi vahvistavia, annettiin ennen päätöksen tekemistä. Tästä seuraa, että komissio saattoi tukeutua PVC II -päätökseen todetakseen Hoechstin uusineen kilpailusääntöjen rikkomisen.

467 Kun otetaan huomioon nämä seikat, on todettava, että todetakseen Hoechstin uusineen kilpailusääntöjen rikkomisen komissio saattoi tukeutua asioissa väriaineet, polypropyleeni ja PVC II tehtyihin päätöksiin, muttei PVC I -päätökseen.

468 Komission PVC I -päätöksen osalta tekemä virhe ei kuitenkaan voi kyseenalaistaa käsiteltävänä olevassa asiassa esitettyä toteamusta kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisesta eikä edes käytettyä korotuksen tasoa.

469 Luonnehdintaa kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisesta tukevat riittävästi asioissa väriaineet, polypropyleeni ja PVC II tehdyt päätökset.

470 Käsiteltävänä olevassa asiassa käytetyn korotuksen määrän osalta päätöksessä ei ole mitään, mikä osoittaisi, että komission sen toteamuksen perusteella, jonka mukaan uusiminen johtuu useasta aikaisemmasta tapauksesta, sakkoa olisi korotettu raskauttavan olosuhteen vuoksi enemmän kuin siinä tapauksessa, että olisi yksilöity vain yksi

aikaisempi tapaus (ks. vastaavasti edellä 130 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, 366 kohta).

471 Hoechstin väitteestä, jonka mukaan korotus on kohtuuton myös muihin päätöksen kohteena oleviin yrityksiin nähden, on riittävää huomauttaa, että komissiolla on sakon määrää vahvistaessaan harkintavaltaa eikä sen tarvitse soveltaa täsmällisiä matemaattisia kaavoja. Lisäksi komission on sakon suuruutta määrittäessään huolehdittava siitä, että sen toimenpide on varoittava. Kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on seikka, jonka perusteella sakon perusmäärää voidaan korottaa merkittävästi. Uusiminen on näet todiste siitä, että aiemmin määrätyn seuraamuksen varoittava vaikutus ei ole ollut riittävä. Käsiteltävänä olevassa asiassa minkään seikan perusteella ei voida katsoa, että sakon perusmäärän korottaminen 50 prosentilla Hoechstin menettelytapojen ohjaamiseksi perustamissopimuksen kilpailusääntöjen noudattamisen suuntaan olisi kohtuuton (ks. vastaavasti edellä 339 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 293 kohta).

472 Näin ollen on katsottava, että käsiteltävänä olevassa asiassa esitetty toteamus kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisesta sekä käytetty korotuksen taso ovat perusteltuja.

473 Muut Hoechstin esittämät väitteet eivät voi kyseenalaistaa tätä toteamusta.

474 Sen väitteen osalta, ettei Hoechstin aiempi toiminta elintarvikkeiden lisäaineiden alalla liity mitenkään sen toimintaan PVC-alalla, on korostettava, että suuntaviivoissa mainitaan saman yrityksen syyllistyminen uudelleen ”samanlaatuiseen rikkomukseen”. Näissä olosuhteissa, kun yritys syyllistyy samanlaatuiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen, vaikka kyseessä oleva liiketoiminnan ala on eri, komissio voi ottaa tämän huomioon raskauttavana olosuhteena. Hoechstin tältä osin esittämää väitettä ei näin ollen voida hyväksyä.

475 Siitä, että komissio oli ennen käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevan päätöksen tekemistä tutkimassaan asiassa väitteen mukaan pyrkinyt saamaan aikaan yritysryhmän kollektiivisen vastuun määräämällä 10 prosentin korotuksia vuotta kohden yhdessä asiassa annetun sakkopäätöksen ja toisessa asiassa kyseessä olevan rikkomisen päättymisen välisellä ajanjaksolla, on huomautettava, että komission aiempi päätöskäytäntö ei itsessään ole sakkojen määrittämistä koskeva oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla, koska tällainen kehys on määritetty ainoastaan asetuksessa N:o 17 ja suuntaviivoissa (ks. edellä 339 kohdassa mainittu asia Michelin v. komissio, tuomion 292 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen), ja että talouden toimijat eivät voi perustaa perusteltua luottamusta sellaiseen vallitsevaan tilanteeseen, jota komissio voi harkintavaltansa puitteissa muuttaa (ks. edellä 372 kohdassa mainittu asia Delacre ym. v. komissio, tuomion 33 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 344 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 171 kohta).

476 Kuten komissio korostaa, vetoaminen vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon ei muuta sitä, että Hoechstin toteuttama kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen on raskauttava olosuhde. Näin ollen Hoechstin väite, jonka mukaan uusimisen vuoksi tehty korotus ei ollut kohtuullinen, koska kyseessä oleva yritys teki täydellistä yhteistyötä hallinnollisen menettelyn aikana, on vaikutukseton.

477 Edellä esitetyillä perusteilla seitsemäs kanneperuste on hylättävä.

F *Kymmenes kanneperuste, jonka mukaan vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa on sovellettava analogisesti ”lievemmän lain periaatteen” nojalla*

1. Päätöksen tiivistelmä

478 Päätöksen 12.2.3 kohdassa, joka koskee vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa, komissio toteaa Hoechstin katsovan, että asiassa voitaisiin soveltaa komission vuonna 2002

antamaa tiedonantoa sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa (EYVL C 45, s. 3; jäljempänä vuoden 2002 yhteistyötiedonanto).

479 Aluksi komissio hylkää Hoechstin väitteet korostaen, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 28 kohdassa todetaan, että tätä tiedonantoa sovelletaan 14.2.2002 alkaen kaikissa asioissa, joissa yksikään yritys ei ole vedonnut vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon. Käsiteltävänä olevassa asiassa useat yritykset – mukaan lukien Hoechst – olivat ottaneet yhteyttä komissioon vuoden 1996 yhteistyötiedonannon perusteella. Komission mukaan vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa ei näin ollen voida soveltaa (päätöksen 431 ja 432 perustelukappale).

480 ”Lievemmän lain periaatteen” osalta, johon Hoechst vetoaa, komissio katsoo päätöksessä, etteivät yhteistyötiedonannot vaikuta oikeudelliseen kehykseen, jonka muodostaa asetuksen N:o 17 15 artikla. Mikäli ”lievemmän lain periaate” edellyttäisi sakkojen määrän määrittämisen oikeudellisen kehyksen muuttamista, tätä periaatetta ei komission mukaan voida soveltaa käsiteltävänä olevassa asiassa (päätöksen 434 perustelukappale). Lisäksi kyseessä olevat yritykset, jotka tarjosivat yhteistyötään komissiolle, saivat perustellun luottamuksen siihen, että tämä yhteistyö perustuu yksinomaan vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon, joka oli ainoa tuolloin sovellettava tiedonanto (päätöksen 435 perustelukappale).

481 Toiseksi komissio korostaa, että EY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamismenettelystä (asia IV/F-3/33.708 – British Sugar plc, asia IV/F-3/33.709 – Tate & Lyle plc, asia IV/F-3/33.710 – Napier Brown & Company Ltd, asia IV/F-3/33.711 – James Budgett Sugars Ltd) 14.10.1998 tehdyssä komission päätöksessä 1999/210/EY (EYVL 1999, L 76, s. 1) käytettyä lähestymistapaa ei voida soveltaa käsiteltävänä olevaan asiaan, koska tilanteet ovat erilaiset. Komissio täsmentää tältä osin, että asiassa British Sugar/Tate & Lyle sakkojen alentamisjärjestelmää ei vielä ollut olemassa, kun komissio päätti soveltaa vuoden 1996 yhteistyötiedonannon määräyksiä analogisesti (päätöksen 436 perustelukappale).

482 Kolmanneksi komission mukaan päätöksessä ei ole mahdollista todeta, että vuoden 2002 yhteistyötiedonanto olisi kokonaisuutena edullisempi kuin vuoden 1996 yhteistyötiedonanto. Se, hyödyttääkö muutos tiettyä yritystä vai ei, riippuu hyvin paljon sen omasta tilanteesta (päätöksen 437 perustelukappale).

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

483 Hoechst väittää, että sen olisi pitänyt saada vapautus sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon analogisen soveltamisen nojalla. Hoechst korostaa esittäneensä nämä väitteet jo vastauksessaan väitetiedoksiantoon.

484 Hoechst toteaa aloittaneensa yhteistyön jo vuoden 1998 syksyllä eli ajankohtana, jolloin oli olemassa ainoastaan vuoden 1996 yhteistyötiedonanto. Sen mukaan olisi kuitenkin otettava huomioon se, että rikosoikeuden yleisperiaatteiden mukaan olisi sovellettava edullisinta oikeussääntöä. Silloin, kun vuoden 2002 yhteistyötiedonanto on edullisempi kuin vuoden 1996 yhteistyötiedonanto, ensimmäistä olisi Heochstin mukaan sovellettava.

485 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaan vapautusta sakoista voivat pyytää kaikki kartelliin osallistuneet yritykset eli jopa ”johtaja”. Hoechst korostaa, että sitä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston mukaista seikkaa, ettei sakkoa voida alentaa hyvin huomattavasti johtajien osalta, ei ole otettu vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon. Lisäksi vuoden 2002 yhteistyötiedonanto on Hoechstin mukaan edullisempi ensimmäiselle yhteistyön tekijälle, sillä siinä ei enää edellytetä siltä sellaisten todisteiden esittämistä, joiden perusteella komissio voi tehdä päätöksen asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisten tarkastusten toteuttamisesta. Jotta sakoista vapauttamista koskeva pyyntö voisi menestyä, Hoechstin mukaan ei ole tarpeen toimittaa

edes kaikkia yrityksen saatavilla olevia todisteita. Hoechst väittää, että tällaiset todisteet voidaan lisäksi toimittaa suullisesti komission vakiintuneen käytännön mukaisesti, jos yritys vetoaa vaaraan siitä, että todisteet toimitetaan Yhdysvaltoihin.

486 Käsiteltävänä olevassa asiassa Hoechstin 29.10.1998 toimittamat tiedot olivat sen omien sanojen mukaan riittäviä, jotta sille voidaan myöntää vapautus sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Omien sanojensa mukaan Hoechst esitti ensimmäisenä muodollisen sakoista vapauttamista koskevan pyyntönsä ja esitti komissiolle myös ensimmäisenä tarvittavat suulliset ilmoitukset. Jos vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa olisi voitu soveltaa, komissio olisi näissä olosuhteissa lähettänyt Hoechstille vuoden 1999 alussa kirjeen, jossa sille olisi myönnetty väliaikainen vapautus sakoista. Hoechstin mukaan sen sakoista vapauttamista koskeva pyyntö olisi siis hyväksytty vuoden 2002 yhteistyötiedonannon perusteella, toisin kuin komissio väittää päätöksen 437 perustelukappaleessa.

487 Hoechst toteaa tämän jälkeen, että oikeuden yleisperiaatteena ”lievemmän lain periaatetta” sovelletaan sekä rikosoikeudellisissa menettelyissä että hallinnollisissa menettelyissä. Hoechst viittaa erityisesti Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamisesta 18.12.1995 annettuun neuvoston asetukseen (EY, Euratom) N:o 2988/95 (EYVL L 312, s. 1), jossa säädetään, että ”hallinnollista seuraamusta ei voi määrätä, jos seuraamuksesta ei ole ennen väärinkäyttöä säädetty yhteisön säännöksellä”, ja että ”jos yhteisön säännöstöihin sisältyviä hallinnollisia seuraamuksia koskevia säännöksiä muutetaan myöhemmin, sovelletaan lievempiä määräyksiä takautuvasti”.

488 Hoechst lisää, että yhteisöjen tuomioistuin on soveltanut ”lievemmän lain periaatetta” asiassa C-354/95, Farmers’ Union ym., 17.7.1997 antamassaan tuomiossa (Kok. 1997, s. I-4559, 40 ja 41 kohta) ja että tämä periaate on osa jäsenvaltioiden yhteistä oikeudellista käytäntöä. Hoechst toimitti tältä osin vertailevan tutkimuksen hallinnollisen menettelyn aikana.

489 Hoechst korostaa lisäksi, että komissio on tunnustanut tämän periaatteen edellä 481 kohdassa mainitussa päätöksessä British Sugar/Tate & Lyle, jossa se totesi, että ”[vuoden 1996 yhteistyö]tiedonantoa voidaan kuitenkin soveltaa suoraan vain

sellaiseen yhteistyöhön, jota tehtiin sen jälkeen kun tiedonanto julkaistiin Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä 18 päivänä heinäkuuta 1996” ja että ”kaikissa muissa yhteistyötapauksissa tiedonantoa sovelletaan vastaavasti, mikä tarkoittaa tässä yhteydessä tiedonannon soveltamisen laajennusta ajan suhteen. Soveltamisella vastaavasti tarkoitetaan, että [vuoden 1996 yhteistyö]tiedonannon mukainen suotuisa käsittely riippuu tiedonannossa asetettujen yhteistyötä koskevien oleellisten edellytysten täyttämisestä”.

490 Hoechstin mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin vahvisti nämä periaatteet yhdistetyissä asioissa T-202/98, T-204/98 ja T-207/98, Tate & Lyle ym. v. komissio, 12.7.2001 antamassaan tuomiossa (Kok. 2001, s. II-2035, 157 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

491 Samoin Hoechst toteaa, että EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä Wieland Werke AG:tä, Outokumpu Copper Products OY:tä, Outokumpu Oyj:tä, KM Europa Metal AG:tä, Tréfimétaux SA:ta ja Europa Metalli SpA:ta vastaan (Asiassa C.38.240 – Teollisuusputket) 16.12.2003 tehdyssä komission päätöksessä 2004/421/EY (tiivistelmä EUVL 2004, L 125, s. 50; jäljempänä teollisuuden kupariputkia koskeva päätös) komissio toteaa, että ”toisin kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdassa, vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa ei määrätä erityisestä korvauksesta sille, joka pyytää sakkojen alentamista ja joka toimittaa tietoja, joista komissio ei ollut aiemmin tietoinen ja jotka vaikuttavat kartellin vakavuuteen tai kestoon”, ja että ”näin ollen on asianmukaista katsoa tällaisen yhteistyön kuuluvan lieventäviin olosuhteisiin” (teollisuuden kupariputkia koskevan päätöksen 384 perustelukappale). Hoechstin mukaan tämän vuoksi komissio alensi yhdelle yritykselle (Outokumpu) määrätyn sakon perusmäärää 38,98 miljoonasta 22,22 miljoonaan euroon ”sen vuoden 1996 [yhteistyö]tiedonannon ulkopuolisen tehokkaan yhteistyön vuoksi” (teollisuuden kupariputkia koskevan päätöksen 387 perustelukappale). Komissio totesi tältä osin, että ”Outokumpua ei pidä rangaista yhteistyöstään määräämällä sille suurempi sakko kuin se, joka sen olisi pitänyt maksaa, jos yhteistyötä ei olisi ollut”, ja että ”tämän vuoksi Outokummun sakon perusmäärä alennettiin 22,22 miljoonan euron kertaluonteiseen määrään, jotta se olisi sama kuin sakon hypoteettinen määrä, joka Outokummulle olisi määrätty neljä vuotta kestäneestä rikkomisesta” (teollisuuden kupariputkia koskevan päätöksen 386 perustelukappale).

492 Hoechst lisää, että vaikka haluttaisiin lähteä siitä periaatteesta, että vuoden 1996 yhteistyötiedonanto luo kolmansille oikeutettuja odotuksia, joita on suojattava, tällä

seikalla ei ole mitään merkitystä käsiteltävänä olevassa asiassa. Ainoastaan Chisso voisi väittää olevansa suojattavassa kolmannen asemassa. Chisson ei kuitenkaan ole moitittu olleen johtaja, eikä ole katsottu, etteivät Chisson suulliset lausunnot merkitsisi yhteistyön harjoittamista. Päinvastoin Chissolla oli Hoechstin mukaan mahdollisuus ja sille annettiin oikeus luottaa siihen, että sen vapaaehtoisesti tutkimusten aikana esittämät suulliset ja kirjalliset lausunnot otetaan huomioon lieventävinä olosuhteina. Chisson perusteltua luottamusta ei olisi loukattu myöskään silloin, jos komissio olisi soveltanut näitä periaatteita Hoechstiin ja jos se olisi johtanut vapauttamiseen sakoista kumman tahansa yhteistyötiedonannon (tai molempien) mukaisesti. Kummassakin tapauksessa Hoechstin yhteistyötoimien olisi pitänyt johtaa vapauttamiseen sakoista, kun taas Chisson yhteistyötoimien olisi pitänyt johtaa sakon alentamiseen.

493 Hoechst päättelee tämän perusteella, että vaikka komissio ei ollut velvollinen myöntämään vapautusta sakoista vuoden 1996 yhteistyötiedonannon mukaisesti, sen olisi pitänyt myöntää tämä vapautus soveltamalla analogisesti vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa.

494 Hoechst lisää, että – toisin kuin komissio vastasi ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kysymykseen – se olisi saanut vapautuksen sakoista, jos vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa olisi sovellettu.

495 Hoechstin mukaan ensinnäkään Chisso ei toimittanut loka/marraskuussa 1998 kaikkia asiakirjoja, jotka olisi voitu esittää. Tätä väitettä ei näin ollen pitäisi esittää yksinomaan Hoechstille. Hoechst toteaa lisäksi, että asiasta vastaavat komission virkamiehet eivät heti vaatineet myöhemmin mainittujen ja toimitettujen asiakirjojen esittämistä. He eivät tuolloin myöskään vaatineet luettelon laatimista asiakirjoista, jotka esitettäisiin myöhemmin.

496 Toiseksi Hoechstin mukaan olisi absurdia katsoa, että Hoechstin 29.10.1998 esittämät tiedot eivät olisi riittävät, jotta voitaisiin tehdä asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla päätös tutkimusten toteuttamisesta. Hoechst korostaa tältä osin, että

komissio kykeni todistamaan kartellin olemassaolon ilman, että sen tarvitsi määrätä tutkimuksista. Väitteestä, jonka mukaan komissiolla ei ollut tarkempia tietoja kyseessä olevista yrityksistä (erityisesti toimistojen osoitetta), Hoechst toteaa, että komissio osoitti kyseisille yrityksille tietojensaantipyyntöjä. Se siis tiesi jo tuolloin Hoechstin yhteistyön ansiosta, kenelle osoittaa tällaisia tietojensaantipyyntöjä.

b) Komission väitteet

497 Komission mielestä ”lievemmän lain periaatteen” soveltaminen edellyttää sakon määräämisen suhteen määräävän oikeudellisen perustan muuttamista. Mitään tällaista muutosta ei kuitenkaan ole tapahtunut. Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaa ei ole muutettu vuoden 2002 yhteistyötiedonannolla. Viimeksi mainitussa tiedonannossa ainoastaan määritetään ne kriteerit, joilla tiettyjä yrityksiä, jotka haluavat toimia yhteistyössä komission kanssa, kohdellaan edullisemmin, mutta sillä ei muuteta sakkojen määrittämisen oikeudellista kehystä. Komissio viittaa tältä osin analogisesti edellä 422 kohdassa mainitussa asiassa LR AF 1998 vastaan komissio annettuun tuomioon (233 kohta).

498 Komissio toteaa myös, että vaikka sen käyttäessä harkintavaltaansa sitä sitoo voimassa oleva yhteistyötiedonanto, näin on ainoastaan silloin, kun näitä määräyksiä sovelletaan. Komissio korostaa tässä yhteydessä, että nämä määräykset synnyttävät oikeutetun luottamuksen kyseessä olevissa yrityksissä. Käsiteltävänä olevassa asiassa yritysten oikeutettu luottamus yhteistyöstä johtuvaan edullisempaan kohteluun perustui yksinomaan tuolloin voimassa olleeseen yhteistyötiedonantoon eli vuoden 1996 yhteistyötiedonantoon. Koska vuoden 1996 yhteistyötiedonanto ei synnyttänyt oikeutettua luottamusta yksinomaan Hoechstissa, vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon ei voida vedota.

499 Komission mukaan käsiteltävänä olevassa asiassa ei ole myöskään kyse aineellisista rikosoikeudellisista säännöksistä vaan säännöksistä, joilla voidaan perustella seuraamuksen määräämättä jättämistä. Komission mukaan ”lievemmän lain periaatetta” ei

voida soveltaa yhteistyötiedonannon osalta. Sekä aiemmat että uudemmat määräykset lähtevät siitä periaatteesta, että vapautus sakoista voidaan myöntää ainoastaan yhdelle yritykselle. ”Lievemmän lain periaatteen” soveltamisesta seuraisi komission mukaan se, että tilanteessa, jossa kaksi yritystä on tehnyt lainvastaisia sopimuksia ja pyytänyt vapautusta sakoista ja yksi niistä on tehnyt yhteistyötä ensimmäisenä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon nojalla ja toinen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla, vapautus sakoista pitäisi väistämättä myöntää molemmille yrityksille. Tämä johtaisi siihen, että kartellin kahdelle osapuolelle ei määrättäisi lainkaan seuraamusta, mikä ei mitenkään voi olla yhteistyötiedonannon tavoite.

500 Lisäksi käsiteltävänä oleva asia poikkeaa asiasta, jossa on tehty edellä 481 kohdassa mainittu päätös 1999/210. Tuolloin komissio sovelsi vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa analogisesti vireillä olleissa menettelyissä, joiden aikana yhteistyö tapahtui ennen tämän tiedonannon julkaisemista. Käsiteltävänä olevassa asiassa tällaista lähestymistapaa ei komission mukaan voida käyttää, sillä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 28 kohdassa on selvät suuntaviivat siirtymävaiheen tapausten osalta. Nämä suuntaviivat takaavat komission mukaan kaikkien kyseessä olevien yritysten yhdenvertaisen kohtelun.

501 Edellä 491 kohdassa mainitusta teollisuuden kupariputkia koskevasta päätöksestä, johon Hoechst vetoaa, komissio toteaa, ettei se soveltanut ”lievemmän lain periaatetta” vuoden 2002 yhteistyötiedonannon osalta. Se ainoastaan katsoi suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan mukaisesti, että seikka, jonka perusteella uuden järjestelmän nojalla voidaan antaa erityinen korvaus, merkitsee yrityksen todellista yhteistyötä menettelyssä, joka koskee vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia.

502 Komissio lisää vastauksenaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kysymykseen, että vaikka lähdettäisiin siitä, että vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa voitaisiin soveltaa käsiteltävänä olevassa asiassa, Hoechstille ei olisi voitu myöntää vapautusta sakoista tai suurempaa sakon alennusta.

503 Ensinnäkin sakoista vapauttamisen osalta komissio toteaa, ettei Hoechst toimittanut loka/marraskuussa 1998 kaikkia sen hallussa olleita todisteita, mikä on vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 13 kohdan a alakohdan vastaista. Samoilla perusteilla kyseisen tiedonannon 13 kohdan b alakohtaa ei olisi voitu soveltaa, koska komissio ei omien sanojensa mukaan saanut kuvailevaa luetteloa, josta ilmenisi tarkasti merkityksellisten todisteiden luonne. Lisäksi Hoechstin olisi pitänyt sitoutua toimittamaan nämä todisteet ”sovittuna myöhempänä ajankohtana”. Näin ollen komission mukaan Hoechst ei syksyllä 1998 täyttänyt vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 13 kohdassa määrättyjä edellytyksiä. Kun otetaan huomioon se havainto, että Hoechst toimitti kaikki hallussaan olleet todisteet maalis- ja huhtikuussa 1999, se saattoi komission mukaan täyttää vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 13 kohdassa määrätyt edellytykset vasta tuolloin. Komissiolla oli kuitenkin omien sanojensa mukaan jo riittävät todisteet, joiden perusteella se saattoi todeta EY 81 artiklan rikkomisen, mikä esti sen, että Hoechst voisi saada vapautuksen sakoista, kun otetaan huomioon vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 10 kohta.

504 Toiseksi koska komissiolla ei ollut yksityiskohtaisia tietoja kartelliin osallistuneita yrityksiä edustavista henkilöistä, kuten toimistojen osoitteita, komissio ei omien sanojensa mukaan pystynyt vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan a alakohdan mukaisesti tekemään asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaista päätöstä tutkimusten suorittamisesta. Näin oli varsinkin, kun muut osallistujayritykset olivat japanilaisia yrityksiä ja kun Hoechst ilmoitti lisäksi, ettei mikään osoittanut ainoan muun eurooppalaisen toimijan osallistuneen kartelliin.

505 Kolmanneksi komissio toistaa päätöksen 456 perustelukappaleen ja katsoo, että Hoechst toimitti 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa epätarkan version tosiseikoista ja että se korosti harhaanjohtavasti kartellin maltillista luonnetta. Komission mukaan tätä kuvausta ei olisi voitu pitää ”todisteena”, jonka perusteella komissio voisi todeta, että EY 81 artiklaa on rikottu, vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan mukaisesti.

506 Sakon alentamisen osalta komissio korostaa, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla sakon alennus voi olla korkeintaan 50 prosenttia ja se voi olla pienempikin. Tässä alennuksessa otetaan huomioon kyseessä olevien todisteiden päivämäärä ja lisäarvo. Tällä perusteella komissio arvioi, että Hoechstin harhaanjohtava ilmoitus

kartellin maltillisesta luonteesta olisi otettu huomioon sitä vastaan puhuvan seikkana ja että sakkoa olisi alennettu vähemmän kuin 50 prosenttia.

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

507 Aluksi on hylättävä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ”analoginen” soveltaminen, koska Hoechstin yhteistyö menettelyn aikana kuului vuoden 1996 yhteistyötiedonannon alaan. Käsiteltävänä olevan asian tilanne on tältä osin erilainen kuin tilanne Hoechstin mainitsemissa asioissa, joissa vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa on voitu soveltaa analogisesti tilanteisiin, jotka ovat alkaneet ennen tämän tiedonannon antamista mutta jotka eivät kuuluneet minkään muun oikeussäännön alaan.

508 Siltä osin kuin Hoechstin kanneperusteessa voidaan ymmärtää vedottavan lakien ajalliseen konfliktiin, on riittävää todeta, ettei tällaista konfliktia voi olla olemassa. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 28 kohdassa määrätään nimittäin selvästi, että tätä tiedonantoa sovelletaan 14.2.2002 alkaen kaikissa asioissa, joissa yksikään yritys ”ei ole ottanut yhteyttä komissioon hyötyäkseen [vuoden 1996 yhteistyö] tiedonannossa vahvistetusta suotuisasta kohtelusta”. Käsiteltävänä olevassa asiassa kyseessä olevat yritykset, joiden joukossa on Hoechst, ovat ottaneet yhteyttä komissioon hyötyäkseen vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa vahvistetusta suotuisasta kohtelusta.

509 Lisäksi on todettava, että kyseessä olevien yritysten yhteistyö alkoi vuoden 1998 lopussa eli ajankohtana, jolloin ainoastaan vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa voitiin soveltaa, mutta sitä jatkettiin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon julkaisemisen jälkeen, ja komission viimeinen tietojensaantipyyntö oli päivätty 13.12.2002. Lisäksi on korostettava, että komissio lausui vasta päätöstä tehdessään lopullisesti kyseessä olevien yritysten yhteistyöstä ja erityisesti siitä, mikä yritys mahdollisesti saattoi saada vapautuksen sakoista. Näin ollen kyseessä olevien yritysten vuoden 1996 yhteistyötiedonannon puitteissa harjoittaman yhteistyön vaikutukset ilmenivät vuoden 2002 yhteistyötiedonannon antamisen jälkeen. Kuitenkin oikeudellisissa tilanteissa, joiden vaikutukset eivät ole vielä lakanneet, ”siirtymämääräysten puuttuessa” uutta sääntöä

sovelletaan välittömästi aikaisemman oikeussäännön soveltamisaikana syntyneen tilanteen tuleviin vaikutuksiin (asia C-512/99, Saksa v. komissio, tuomio 21.1.2003, Kok. 2003, s. I-845, 46 kohta). Koska käsiteltävänä olevassa asiassa on olemassa siirtymämääräyksiä, ne on otettava huomioon ja on katsottava, että vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa on sovellettava.

510 Tämä toteamus täyttää oikeusvarmuuden periaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen vaatimukset. Tältä osin on korostettava, että yhteistyötiedonanto saa aikaan perustellun luottamuksen mahdollisuuteen hyötyä tietystä alennusprosentista (edellä 344 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 188 kohta). Kun otetaan huomioon vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohdan sanamuoto, tällä kohdalla pyritään palkitsemaan hyvin huomattavalla sakkojen määrän alentamisella ainoastaan se yritys, joka on todella ollut ”ensimmäinen”, joka esittää ratkaisevaa näyttöä (ks. edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 550 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

511 Lisäksi ilman, että olisi määritettävä, voidaanko Hoechstin mainitsemaa periaatetta soveltaa yhteistyötä koskeviin komission tiedonantoihin, riittää, kun todetaan, että vuoden 2002 yhteistyötiedonanto on monimutkainen, sikäli kuin sillä muutetaan vuoden 1996 yhteistyötiedonannon useita kohtia sekä aineellisten että menettelyllisten sääntöjen osalta. Tietyt muutokset ovat edullisempia kyseessä oleville yrityksille. Toiset muutokset sen sijaan eivät ole edullisempia. Lisäksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltaminen vaihtelee tapauskohtaisesti. Vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa ei näin ollen ole mahdollista luonnehtia kokonaisuutena edullisemmaksi kuin vuoden 1996 yhteistyötiedonantoa.

512 Lisäksi erityisesti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltaminen käsiteltävänä olevassa asiassa ei välttämättä johda Hoechstin kannalta edullisempaan lopputulokseen.

513 Tältä osin on todettava, että voidakseen hyötyä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla sakkoimmuniteetista yrityksen on toimitettava komissiolle ”välittömästi” kaikki tietojen toimittamishetkellä hallussaan olevat todisteet epäillystä

kilpailusääntöjen rikkomisesta ”tai” esitettävä nämä todisteet ensin hypoteettisesti, missä tapauksessa yrityksen on esitettävä luettelo, jossa kuvaillaan todisteet, joita se aikoo esittää sovittuna myöhempänä ajankohtana. Luettelon on kuvattava tarkasti todisteiden luonnetta ja sisältöä (vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 13 kohdan a ja b alakohta).

514 Käsiteltävänä olevassa asiassa jäljempänä 574–578 kohdassa esitetyistä syistä on todettava, ettei Hoechst toimittanut välittömästi hallussaan olevia todisteita. Asian asiakirjoista ei ilmene myöskään, että Hoechst olisi toimittanut tietoja, joiden perusteella komissio olisi saanut tietää Hoechstin hallussa olevien sellaisten todisteiden luonteen ja sisällön, jotka olisi voitu toimittaa myöhemmin.

515 Näin ollen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltaminen käsiteltävänä olevassa asiassa ei olisi välttämättä johtanut siihen, että Hoechst olisi saanut vapautuksen sakoista.

516 Lisäksi ja siltä osin kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa määrätään sakoista vapauttamisen lisäksi siitä, että sakkoa voidaan alentaa enintään 50 prosenttia, sen soveltaminen ei olisi välttämättä johtanut siihen, että Hoechstin sakkoa olisi alennettu enemmän kuin sitä oli jo alennettu.

517 Edellä esitetyistä syistä kymmenes kanneperuste on hylättävä.

G *Kahdeksas ja yhdeksäs kanneperuste, jotka koskevat yhteistyötiedonannon soveltamista*

518 Kahdeksannessa kanneperusteessaan Hoechst katsoo, että komissio on tehnyt arviointivirheen määrittäessään ensimmäisenä yhteistyötä tehnyttä yritystä.

Yhdeksännessä kanneperusteessaan Hoechst katsoo, että komissio on arvioinut virheellisesti sen yhteistyötä.

519 Aluksi on arvioitava kahdeksatta kanneperustetta.

1. Päätöksen tiivistelmä

520 Päätöksen 12.2.3 kohdassa, joka liittyy vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamiseen, todetaan seuraavaa (päätöksen 440 perustelukappale):

”Chisso kuvaili 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa suullisesti komission kartellin toimintaa ja esitti asiakirjatodisteita – – Komissio katsoo, että tällöin Chisso esitti ensimmäisenä ratkaisevaa näyttöä tässä päätöksessä todetun kartellin olemassaolosta. Komissiolle 13.11.1998 esitetty näyttö sisälsi erityisesti käsinkirjoitettuja muistiinpanoja tietyistä kartellin kokouksista. Kartellin toiminnan suullisen kuvailun avulla komissio saattoi sijoittaa asiakirjat todelliseen kontekstiinsa. Chisson antamien tietojen perusteella komissio saattoi todeta useimpien kartellikokousten olemassaolon ja sisällön, kuten I osassa selitetään.”

521 Hoechstin osalta päätöksen 451 perustelukappaleessa todetaan, että ”Hoechst ei esittänyt ensimmäisenä ratkaisevaa näyttöä mutta se auttoi varhaisessa vaiheessa vahvistamaan rikkomiseen liittyviä tärkeitä seikkoja ja saatuaan väitetiedoksiannon se ei ole kiistänyt niiden tosiseikkojen, joilla komissio perusteli väitteitään, paikkansapitävyyttä”.

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

522 Vaikka Hoechst myöntää vuoden 1996 yhteistyötiedonannon sovellettavuuden, se väittää, että sen olisi pitänyt katsoa olleen ensimmäinen komission kanssa yhteistyötä tehnyt yritys ja esittäneen olennaista näyttöä kartellin olemassaolosta.

523 Hoechst analysoi tosiseikkoja kronologisesti ja korostaa, että Chisson asianajajat tapasivat komission 29.9.1998 muun asian yhteydessä. Tämän kokouksen pöytäkirjasta ilmenee Hoechstin mukaan, että Chisson asianajajat mainitsivat lisähuomautuksena edustavansa myös toista yritystä, joka oli ilmoittanut haluavansa tehdä yhteistyötä komission kanssa sorbiinihappoa koskevan kartellin osalta.

524 Hoechstin mukaan Chisson asianajajat eivät kuitenkaan voineet tuolloin paljastaa tämän yrityksen nimeä eikä heillä ollut siihen lupaa. Tämä ilmenee erityisesti komission sisäisistä muistiinpanoista, jotka on päivätty 1. ja 2.10.1998. Sen perusteella, että sisäisten muistiinpanojen laatija tuli mukaan kokoukseen sen jo alettua, ei voida päätellä, että Chisson nimi olisi paljastettu aiemmin erityisesti tuolloiselle komission kilpailupääosaston apulaispääjohtajalle. Myöskään toisen yrityksen mainitseminen 2.10.1998 päivätyissä sisäisissä muistiinpanoissa ei Hoechstin mukaan ole komission kirjoitusvirhe eikä näin ollen tosiasiallisesti tarkoita Chissoa.

525 Hoechst katsoo myös, ettei tuohon päivään mennessä ollut tehty yhtään hakemusta, joka täyttäisi vuoden 1996 yhteistyötiedonannon E kohdan 1 alakohdan vaatimukset, eikä tässä kokouksessa tarjottu tai esitetty yhtään todistetta. Myöskään mitään kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyvää seikkaa ei kuvailtu eikä edes kartelliin osallistuneiden yritysten nimiä ilmoitettu.

526 Hoechstin ja Nutrinovan asianajajat ottivat 23.10.1998 yhteyttä komissioon puhelimitse kokouksen järjestämiseksi.

527 Komission kanssa 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa Hoechstin ja Nutrinovan asianajajat pyysivät muodollisesti, että niiden edustamia yrityksiä kohdeltaisiin pääasiallisina yhteistyön tekijöinä. Tässä yhteydessä ne kuvailivat sorbaattikartelliin liittyviä olennaisia seikkoja eli kyseessä olevia tuotteita, osallistujayrityksiä, kilpailua rajoittavia menettelytapoja ja kyseessä olevaa ajanjaksoa. Hoechstin mukaan komissio hyväksyi tämän olennaisten seikkojen suullisen kuvailun yhteistyöksi. Vertailu päätöksen myöhempiin toteamuksiin osoittaa Hoechstin mukaan, että Hoechstin tuolloin toimittamia tietoja käytettiin päätöksessä varauksetta. Erityisesti komissio ei Hoechstin mukaan esittänyt päätöksessä kartellin rakenteesta toteamuksia, jotka olisivat poikenneet olennaisesti Hoechstin 29.10.1998 antamista tiedoista.

528 Chisson asianajajat esittelivät Hoechstin mukaan 13.11.1998 ensimmäisen kerran suullisesti sorbaattikartellia. Hoechstin mukaan Chisson nimi paljastettiin vasta tuona päivänä.

529 Tämän jälkeen Hoechst toimitti omien sanojensa mukaan komissiolle useita kirjelmiä joulukuussa 1998 ja huhtikuussa 1999 sekä vielä myöhemminkin useaan otteeseen. Hoechstin yhteistyö 19.3.1999 oli sen omien sanojen mukaan ensimmäinen kirjallinen yhteistyötoimi, jossa vahvistettiin ”yhtiön ilmoituksella” kartelliin liittyvät perustavanlaatuiset seikat.

530 Chisson ensimmäinen yhtiön ilmoitus tehtiin Hoechstin mukaan vasta 20.4.1999. Yksikään muista kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneista yrityksistä ei ottanut yhteyttä komissioon tämän menettelyn ensimmäisen vaiheen aikana.

531 Nämä seikat osoittavat Hoechstin mukaan, että se toimitti komissiolle ensimmäisenä vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa tarkoitetut ”ratkaisevat todisteet” ja tämä tapahtui suullisesti.

532 Hoechst lisää, että komission päätöskäytännön mukaan yrityksen katsotaan tehneen yhteistyötä ensimmäisenä, vaikka se toimittaa aluksi suullisia todisteita, kunhan ne täyttävät ”ratkaisevien todisteiden” edellytyksen ja ne tämän jälkeen vahvistetaan kirjallisesti ja niitä täydennetään. Näiden suullisten todisteiden perusteella komissio voi jo tehdä tutkimuksia ja toteuttaa tarkastuksia tai lähettää tietojensaantipyyntöjä. Yhteistyön kirjallista muotoa ei edellytetä vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa eikä vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa.

533 Hoechst korostaa tässä yhteydessä, että komission asenne on ollut estävä, koska ensinnäkin se lupasi varoittaa Chissoa, jos joku muu yritys yrittäisi ehtiä sen edelle, ja koska toiseksi se kieltäytyi jyrkästi tunnustamasta suullisia ilmoituksia yhteistyöksi muuttaen näin aiempaa asennoitumistaan. Hoechst viittaa viimeksi mainitun seikan osalta komission 19.1.1999 päivättyyn kirjeeseen, jossa se katsoi Hoechstin lopettaneen yhteistyön, Hoechstin 28.1.1999 päivättyyn kirjeeseen, jossa se ilmaisee, ettei se ymmärrä tätä, 5.3.1999 käytyyn puhelinkeskusteluun, jonka aikana komissio totesi sen mukaan, että ”loputtomien” kokousten aika oli ohi, ja 29.3.1999 päivättyyn komission kirjeeseen, jossa se kieltäytyi kuuntelemasta Hoechstin suullisia todisteluja. Tämä asenne loukkaa Hoechstin mukaan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvän hallinnon periaatetta. Hoechst toteaa myös, että tämän jälkeen komission käytäntönä on ollut hyväksyä yritysten suulliset hakemukset ja yhteistyötoimet. Hoechstin mukaan komission asenne vaikuttaa myös mielivaltaiselta, koska Chisson suulliset todistelut on päinvastoin hyväksytty.

534 Joka tapauksessa, vaikka komission – tuolloisen ja uudemman päätöskäytäntönsä vastaisesti – pitäisi ottaa huomioon ainoastaan kirjalliset tiedot, Hoechstin 19.3.1999 päivätty kirjelmä oli ensimmäinen kirjallinen asiakirja, joka on toimitettu yrityksen nimissä ja jossa vahvistetaan suullisesti esitetyt tiedot.

535 Sitä, että Chisso toimitti 13.11.1998 kokousten pöytäkirjat, ei Hoechstin mukaan voida pitää ensimmäisenä kirjallisena yhteistyötoimena, koska nämä asiakirjat eivät ole ymmärrettäviä ja niissä on mieltä ainoastaan, kun niitä tarkastellaan yhdessä Hoechstin ensimmäisenä 29.10.1998 toimittaman tosiseikkojen kuvauksen kanssa. Chisson toimittamien asiakirjojen todistusvoiman puuttuminen ilmenee Hoechstin mukaan myös siitä, että komissio katsoi tarpeelliseksi kuulla Chisson työntekijöitä uudelleen 9.12.1998. Lisäksi Chisson toimittamissa pöytäkirjoissa viitataan ainoastaan tiettyihin vuosina 1995 ja 1996 pidettyihin kokouksiin. Pidemmältä, vuodesta 1978 vuoteen 1994 ulottuvalta ajanjaksolta Chisso ei 13.11.1998 toimittanut yhtään kirjallista asiakirjaa. Näitä ”todisteita” ei myöskään käytetty päätöksessä kartellin toiminnan toteen näyttämiseen. Näin ollen ne eivät Hoechstin mukaan ole ”ratkaisevia”.

536 Hoechst korostaa tältä osin, että 9.11.1998 päivätyissä komission sisäisissä muistiinpanoissa, jotka on annettu tiedoksi silloin, kun asiakirjavihkoon sai tutustua, todetaan, että Chisson asianajajat ”ovat ensimmäisenä tarjonneet yhteistyötään ja heidän edelleen on päästy myöhemmin, kun muut yritykset ovat toimittaneet hyödyllisiä tietoja ennen heitä”.

537 Hoechst lisää, ettei komissio voi moittia sitä siitä, että sopimuksista esitetyt selitykset poikkeavat tietyiltä osin päätöksessä todetuista tosiseikoista, ja samanaikaisesti hyväksyä sitä, että Chisson toimittamat tiedot, joiden perusteella on myönnetty vapautus sakoista, eivät kata koko kilpailusääntöjen rikkomisaikaa tai kartellin kaikkia yksityiskohtia.

b) Komission väitteet

538 Komissio korostaa 9.11.1998 päivättyjen komission sisäisten muistiinpanojen osalta, joihin Hoechst vetoaa, ennen kaikkea sitä, että komission virkamiesten menettelyn alkuvaiheessa esittämä epävirallinen arviointi ei voi ennakoida itse komission päätöstä.

539 Muilta osin komissio haluaa korjata tapaa, jolla Hoechst kuvaa tapahtumien kulkua käsiteltävänä olevassa asiassa.

540 Ensinnäkin 29.9.1998 pidetyn kokouksen osalta – joka koski kahta asiaa, joista toinen liittyi sorbaatteihin, ja joka pidettiin kello 16.30 ja 18.30 välisenä aikana – komissio vahvistaa, että asianajajat toimivat Chisson nimissä, kuten päätöksen 4 perustelukappaleesta ilmenee.

541 Komissio muistuttaa tältä osin, että tästä kokouksesta on laadittu kahdet sisäiset muistiinpanot.

542 Sorbiinihappoa koskevaan kokoukseen liittyvien, 2.10.1998 päivättyjen sisäisten muistiinpanojen osalta komissio toteaa, että tuolloinen komission kilpailupääosaston apulaispääjohtaja tapasi Chisson asianajajat kello 16.30 ja 17.30 välisenä aikana. Komissio toteaa myös, että näissä sisäisissä muistiinpanoissa mainitaan ”Chisso-niminen yhtiö”. Tämä osoittaa komission mukaan, että Chisson asianajajat ovat maininneet asiakkaansa nimeltä. Jos ne eivät olisi tehneet niin, muistiinpanojen laatija ei olisi saanut tietoa tämän yrityksen nimestä. Se, että 2.10.1998 päivätyissä sisäisissä muistiinpanoissa viitataan ”tuntemattomaan yritykseen”, ei ole ristiriitaista. Se osoittaa yksinomaan, millä viitteellä kokouksesta asianajajien kanssa sovittiin. Lisäksi se, että näissä muistiinpanoissa mainitaan toiseen menettelyyn osallistuva toinen yritys, on komission mukaan pelkkä kirjoitusvirhe. Kyseinen yritys oli tosiasiallisesti Chisso.

543 Niiden sisäisten muistiinpanojen osalta, jotka on päivätty 1.10.1998 (ja jotka kattavat kaksi asiaa, joista toinen koskee sorbiinihappoa), komissio korostaa, että kaksi virkamiestä tuli mukaan kokoukseen kello 17.30. Sen seikan, että näissä sisäisissä muistiinpanoissa mainitaan, ettei yritystä, joka haluaa antaa tietoja sorbaattialan kartellista, ole yksilöity, perusteluna on se, ettei Chissoa nimetty kyseisten kahden virkamiehen läsnä ollessa, joista toinen laati sisäiset muistiinpanot.

544 Toiseksi komission mukaan on virheellistä väittää, että Hoechst kuvaili sorbaattikartellin pääasiallisia tekijöitä 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa. Hoechst täsmensi komission mukaan itsekin 27.10.1998 päivätyssä kirjeessä, että kyse oli ”ensimmäisestä keskustelusta, jolla pyrittiin selventämään muita yksityiskohtia”. Komission 6.11.1998 päivättyjen sisäisten muistiinpanojen mukaan Hoechst totesi kokouksen alussa tarvitsevansa lisäaikaa tutustua riittävästi asian yksityiskohtiin voidakseen toimittaa täydelliset tiedot.

545 Hoechstin tässä 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa esittämät tiedot olivat erittäin yleisluonteisia, ja tosiseikkoja kuvattiin väljin sanakääntein. Lisäksi komission mukaan Hoechst mainitsi puolivuosittaiset kokoukset, joiden kuluessa ei tehty mitään tiettyä sopimusta. Se mainitsi myös kokousten olleen epävirallisia ja rentoja (päätöksen 456 perustelukappale).

546 Päätöksen tosiseikkojen kuvauksen merkityksellisessä osassa (79–251 perustelukappale) komissio ei omien sanojensa mukaan viitannut kertaakaan Hoechstin 29.10.1998 tekemiin ilmoituksiin. Hoechstin sopimuksia koskevat näkemykset poikkeavat lisäksi huomattavasti päätöksessä esitetyistä tosiseikoista.

547 Kolmanneksi komissio korostaa, ettei Hoechst ollut ennen 19.3.1999 valmis tekemään täydellistä yhteistyötä. Tämä ilmenee komission mukaan selvästi 21.12.1998 ja 28.1.1999 päivätyistä kirjeistä, joissa Hoechst ilmoitti komissiolle, että Yhdysvalloissa vireillä olevien rikos- ja siviilioikeudellisten oikeudenkäyntimenettelyjen vuoksi se oli päättänyt olla antamatta tuolloin kaikkia hyödyllisiä tietoja ja hallussaan olevia asiakirjoja tai todisteita kartellista. Komissio täsmensi kuitenkin 19.1.1999 päivätyssä kirjeessä, että tämä asenne merkitsi vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa tarkoitettua kieltäytymistä yhteistyöstä. Toimimalla tällä tavoin Hoechst oli komission mukaan ottanut riskin siitä, että sille määrättäisiin sakko.

548 Toisin kuin Hoechst väittää, komissio korostaa, ettei suullisten ilmoitusten huomioon ottamatta jättäminen ollut tuolloin noudatetun käytännön vastaista. Tämä käytäntö muuttui komission mukaan vasta vuoden 2002 yhteistyötiedonannon antamisen jälkeen.

549 Lisäksi sen väitteen osalta, joka liittyy estämiseen menettelyn aikana, komissio korostaa, että 29.3.1999 päivätyssä kirjeessään, johon Hoechst vetoaa, se täsmensi, että jos Hoechst halusi hyötyä vuoden 1996 yhteistyötiedonannosta, sen pitäisi vähintään toimittaa tietoja, asiakirjoja tai muita todisteita, jotka auttavat kartellin olemassaolon todistamisessa. Tämä on komission mukaan vuoden 1996 yhteistyötiedonannon D osaston 2 alakohdan ensimmäisen luetelmakohdan sanamuodon mukaista. Kirjeessä, joka on päivätty 29.3.1999, todetaan näin ollen, että tuohon mennessä Hoechst ei komission virkamiesten mielestä täyttänyt edes tämän ensimmäisen luetelmakohdan edellytyksiä. Komission mukaan pöytäkirjasta, jonka Hoechstin asianajajat ovat laatineet tiettyjen osapuolten asiasta vastaavan komission virkamiehen kanssa 5.3.1999 käymästä puhelinkeskustelusta, ei ilmene mitään muuta. Komission mukaan kyse ei siinä ole estämisestä vaan tilanteen asiamukaisesta kuvauksesta vuoden 1996 yhteistyötiedonannon mukaisesti.

550 Neljänneksi komissio toteaa, että on virheellistä väittää Chisson toimittaneen 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa vain muutamia asiakirjoja. Komissio mainitsee 19.11.1998 päivätyssä sisäisessä muistiossa useita asiakirjoja, jotka koskevat kilpailijoiden välisiä yhteydenottoja vuosina 1995 ja 1996. Komission mukaan nämä asiakirjat ovat kokousten pöytäkirjoja ja henkilökohtaisia muistiinpanoja. Lisäksi Chisso toimitti taulukoita sovituista tavoitehinnoista koko kartellin ajalta. Nämä kirjalliset todisteet, joita on myös selitetty suullisesti, olivat komission mukaan ratkaisevia sen tehdessä päätöstä (päätöksen 440 perustelukappale), sillä niiden avulla oli mahdollista ensimmäistä kertaa hallinnollisen menettelyn aikana todistaa kilpailusääntöjen rikkominen, vaikka nämä todisteet eivät kattaneet kartellin todettua koko kestoa eivätkä sen kaikkia yksityiskohtia. Tässä kokouksessa Chissolle luvatusta varoittamisesta ei voida päätellä, ettei tämä yritys olisi vielä tuolloin täyttänyt sakoista vapauttamisen edellytyksiä. Siitä voidaan komission mukaan päätellä korkeintaan, ettei ollut varmaa, että Chisso saisi vapautuksen sakoista tuolloin toteuttamansa yhteistyön perusteella.

551 Komission mukaan Hoechst toimitti sille vasta 19.3.1999 tietoja, joita voidaan pitää todellisen yhteistyön alkuna. Kirjallisessa 19.3.1999 päivätyssä ilmoituksessa ei kuitenkaan komission mukaan kuvata yksityiskohtaisesti kartellin kokouksia ja menettelyjä. Hoechst toimitti nämä yksityiskohdat vasta 28.4.1999 vastauksena komission täsmällisiin kysymyksiin.

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

552 On huomautettava, että vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osastossa määrätään muiden edellytysten joukossa siitä, että yrityksen, joka ”ensimmäisenä esittää ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta” (vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohta), sakon määrää, joka sille olisi määrätty, jos se ei olisi toiminut yhteistyössä, alennetaan vähintään 75 prosentilla, tai sakko voidaan jättää kokonaan määräämättä.

553 Vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohdan sanamuodosta seuraa, että ”ensimmäisen” yrityksen ei ole tarvinnut esittää näyttöä, joka osoittaa kaikki kartellin toiminnan yksityiskohdat, vaan ratkaisevan näytön esittäminen riittää. Tässä sanamuodossa ei edellytetä, että tämä näyttö olisi itsessään ”riittävää” väitetiedoksiannon saati sitten kilpailusääntöjen rikkomisen toteavan lopullisen päätöksen laatimista varten (edellä 118 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 362 kohta). Vaikka vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohdassa tarkoitetun näytön ei välttämättä sinällään tarvitse olla riittävää kartellin olemassaolon todistamiseksi, sen on kuitenkin oltava tässä suhteessa ratkaisevaa. Kyse ei näin ollen voi olla pelkästä komission tutkimuksille suuntaa-antavasta tiedosta vaan sellaisista seikoista, joita voidaan suoraan käyttää pääasiallisena näyttönä, jonka perusteella voidaan tehdä kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista koskeva päätös (edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 493 kohta).

554 On korostettava myös, että vuoden 1996 yhteistyötiedonannon B osaston b alakohdassa tarkoitettu ratkaiseva näyttö voidaan esittää myös suullisesti (edellä 120 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 506 kohta).

555 Lopuksi on huomautettava, että komissiolla on tiettyä harkintavaltaa arvioidessaan sitä, onko kyseessä oleva yhteistyö ollut ”ratkaisevaa”, jotta komissio voi helpommin todeta kilpailusääntöjen rikkomisen ja saada sen päättymään, ja että ainoastaan tämän harkintavallan ilmeinen väärinkäyttö voidaan kumota (edellä 118 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 362 kohta).

556 Edellä esitettyjen huomioiden valossa on tutkittava, onko komissio käsiteltävänä olevassa asiassa tehnyt ilmeisen arviointivirheen, kun se on todennut, että Chisso oli yritys, joka ensimmäisenä esitti ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

557 Tältä osin on aluksi huomautettava, että komissio totesi päätöksen 440 perustelukappaleessa, että ”kokouksessa, joka pidettiin 13.11.1998, Chisso kuvaili suullisesti kartellin toimintaa ja esitti kirjallisia todisteita” ja että komissio ”katsoo, että tällöin Chisso on yritys, joka on ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä tässä päätöksessä todetun kartellin olemassaolosta”. Tästä seuraa, että komissio tukeutui yksinomaan kartellin toiminnan suulliseen kuvaukseen ja 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa, eikä myöhemmin, esitettyihin kirjallisiin todisteisiin todetakseen, että Chisso on yritys, joka on ensimmäisenä esittänyt ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

558 Toiseksi on todettava, että 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa Chisso kuvaili kartellin toimintaa suullisesti ja yksityiskohtaisesti. Komission laatimasta tämän kokouksen pöytäkirjasta ilmenee, että Chisso ilmoitti kartellin osallistujat, sen keston, 19 kokouksen ajankohdat ja paikat sekä kartellin kohteen ja toiminnan. Kahden viimeksi mainitun kohdan osalta Chisso täsmensi erityisesti, että osallistujayritykset olivat tehneet sopimuksia sorbaattien hinnoista ja myyntimääristä ja että ne olivat kartellin kestäessä tietoisia toimintansa lainvastaisuudesta. Chisso antoi tarkempia tietoja myös kiintiöiden vahvistamismenetelmästä ja mahdollisista ongelmista, kokousten kulusta ja japanilaisten tuottajien valmistelevista kokouksista, kokouksiin osallistuneiden Chisson työntekijöiden nimistä sekä muiden osallistujayritysten tiettyjen työntekijöiden nimistä, Hoechstin ja Daicelin välisten yhteydenottojen sisällöstä sekä kokousten seurantajärjestelmästä ja tavoitehintojen vahvistamismenetelmästä.

559 Kolmanneksi on korostettava, että kartellin toiminnan yksityiskohtaisen suullisen kuvailun lisäksi Chisso myös toimitti 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa tutkinta-aineistoon kuuluvia asiakirjatodisteita (yhteensä 156 sivua). Erityisesti Chisso toimitti yksityiskohtaisia muistiinpanoja (käsinkirjoitettuja japaninkielisiä muistiinpanoja englanninkielisine käännöksineen), jotka oli tehty vuosina 1995 ja 1996 kartellin kevät- ja syyskokouksissa (joista ilmeni kartellin jäsenten keskenään vahvistamien

tavoitehintojen taso), näiden kokousten esityslistat, kokouksiin osallistuneiden henkilöiden käyntikortit sekä vuosille 1992–1995 sovitut myyntikiintiöt.

560 Toisin kuin Hoechst väittää, komissio käytti näitä asiakirjoja, sillä päätöksessä viitataan näiden asiakirjojen useisiin sivuihin erityisesti yhteisten kokousten kulun ja konkreettisten tulosten osalta (ks. erityisesti päätöksen alaviitteet 82, 140, 141, 144 ja 150). Näin ollen nämä asiakirjat ovat olleet vuoden 1996 yhteistyötiedonannossa tarkoitettua merkityksellistä näyttöä ”kartellin olemassaolosta”.

561 Lisäksi toisin kuin Hoechst väittää, nämä asiakirjat olivat riittävän selviä huolimatta siitä, että eräs yhteisiin kokouksiin osallistunut Chisson työntekijä täsmensi tietoja komission virkamiesten kanssa 9.12.1998 pidetyssä kokouksessa. Kuten komission laatimasta tämän kokouksen pöytäkirjasta ilmenee, näitä asiakirjoja koskevat täsmennykset eivät liittyneet niiden yleiseen ymmärrettävyyteen vaan tiettyihin yksityiskohtiin, jotka liittyivät erityisesti lyhenteiden käyttöön.

562 Neljänneksi on todettava, että Hoechst tapasi komission virkamiehet 29.10.1998, eli ennen kuin Chisso tapasi komission virkamiehet, kuvaillakseen suullisesti kyseessä olevia kokouksia. Erityisesti Hoechst mainitsi sen, ketkä kokouksiin osallistuvat, kuinka kauan näitä kokouksia suunnilleen järjestettiin (70-luvun lopusta / 80-luvun alusta vuosiin 1995/1996 saakka), kuinka usein kokouksia pidettiin ja mikä oli niiden tarkoitus.

563 On kuitenkin korostettava, että tässä kokouksessa Hoechst ei esittänyt yhtään kirjallista asiakirjaa ilmoitustensa tueksi. Tältä osin Hoechstin edustaja mainitsi komission laatiman pöytäkirjan mukaan, jota Hoechst ei ole riitauttanut, että ”Nutrinovalla on ollut suuria vaikeuksia löytää kaikki näiden kokousten merkitykselliset yksityiskohdat”.

564 Samassa pöytäkirjassa todetaan myös, että ”näiden kokousten tarkoituksena ei ollut jakaa asiakkaita tai sopia hinnoista sanan varsinaisessa merkityksessä” ja että ”mitään valvontajärjestelmää ei ollut” ja että Hoechstin asianajaja ”oli varma siitä, että näissä kokouksissa tehdyt sopimukset olivat maltillisia eivätkä olleet tyypillisiä hintojen vahvistamista tai asiakkaiden jakamista koskevalle kartellille”.

565 Samoin Hoechstin laatimassa 29.10.1998 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa todetaan, että ”Hoechst/Nutrinovan ja japanilaisten väliset keskustelut eivät koskeneet asiakkaiden jakamista, tarjouspyyntökartellia tai hintojen vahvistamista sanan varsinaisessa merkityksessä”.

566 Hoechst ei 29.10.1998 pidetyn kokouksen missään vaiheessa todennut, että yhteisten kokousten tarkoituksena oli määrällisten myyntikiintiöiden jakaminen osallistujayritysten välillä Euroopan osalta, tai että kokousten seurantajärjestelmä oli otettu käyttöön, kuten päätöksen 1 artiklassa kuitenkin todetaan väitetiedoksiannon perusteella ja ilman, että Hoechst olisi riitauttanut näitä seikkoja. Myyntikiintiöiden osalta Hoechst totesi edellä mainitussa pöytäkirjassa maininnan ”kasvuprosentti” kohdalla ainoastaan, että ”kilpailijat keskustelivat siitä, miten he uskoivat markkinoiden kasvavan ja kuka pystyisi vastaamaan kysynnän kasvuun”.

567 Hoechst totesi lopuksi laatimassaan 29.10.1998 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa, että ”kokouksia ei järjestetty systemaattisesti ja esityslistat olivat hyvin samankaltaisia”.

568 Edellä esitetystä seuraa, että ensinnäkin Chisso esitti 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa yksityiskohtaisen kuvauksen kartellin toiminnasta. Toiseksi Chisson kuvausta tukivat asiakirjatodisteet, jotka olivat merkityksellistä näyttöä kartellin olemassaolosta. Kolmanneksi 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa Hoechst kyllä kuvaili kyseisiä kokouksia, mutta tämä esitys ei yhtäältä ollut yhtä yksityiskohtainen kuin Chisson

esitys eikä toisaalta kuvannut oikein kyseessä olevan kartellin tarkoitusta ja toimintaa, eikä sen tueksi myöskään esitetty yhtään asiakirjatodistetta.

569 Edellä esitetyn perusteella on todettava, ettei komissio tehnyt ilmeistä arviointivirhettä, kun se totesi, että Chisso oli yritys, joka ensimmäisenä esitti ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

570 Yksikään Hoechstin esittämistä väitteistä ei voi kyseenalaistaa tätä toteamusta.

571 Sen osalta, että komissio lupasi 13.11.1998 pidetyssä kokouksessa Chissolle, että sitä varoitettaisiin, jos muut yritykset pääsisivät sen edelle, kuten edellä todetaan ensimmäisen kanneperusteen analyysin yhteydessä, tämä seikka ei vaikuta toteamukseen siitä, että Chisso oli tämän kokouksen ajankohtana yritys, joka ensimmäisenä esitti ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta.

572 Sen väitteen osalta, että komissio kieltäytyi jyrkästi hyväksymästä yhteistyöksi Hoechstin suullisia ilmoituksia, ja erityisesti Hoechstin 29.10.1998 pidetyn kokouksen aikana esittämiä tietoja, on todettava, että päätöksen 5 perustelukappaleessa komissio toteaa nimenomaisesti, että Hoechstin ja Nutrinovan asianajajien ja komission virkamiesten välillä 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa esitettiin suullinen kuvaus merkityksellisistä markkinoista, tuottajista, markkinaosuuksista, menettelystä Yhdysvalloissa ja kartellin toiminnasta. Päätöksessä ei missään kohdassa todeta, ettei Hoechstin 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa esittämää suullista kuvausta olisi otettu huomioon. Se, että komissio on voinut arvioida menettelyn tietyssä vaiheessa, ettei Hoechstin yhteistyö täytä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon vaatimuksia, ei muuta toteamusta siitä, että Hoechstin 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa esittämä suullinen ilmoitus on lopulta otettu huomioon päätöksessä.

573 Joka tapauksessa on todettava, että Hoechst viittaa kirjelmissään komission 19.1.1999 päivättyyn kirjeeseen, jossa komissio totesi seuraavaa:

”Komission yksiköt voivat yksinomaan kirjata kannanmuutoksenne ja sen, ettei Nutrinova aio enää tehdä yhteistyötä yhteistyötiedonannon mukaisesti – – Sorbaatteja koskevia tietoja, jotka Nutrinova on toimittanut tähän mennessä, ei voida katsoa toimitetun yhteistyötiedonannon puitteissa.”

574 Tältä osin on todettava, että komission virkamiesten kanssa 29.10.1998 pidetyssä kokouksessa Hoechst toivoi voivansa toimittaa kirjallisen ilmoituksen vuoden 1998 loppuun mennessä. Kuitenkin 21.12.1998 päivätyssä kirjeessä, johon komissio vastasi juuri 19.1.1999 päivätyllä kirjeellä, Hoechst totesi sen lisäksi, ettei yhteistyö suullisten todistajanlausuntojen muodossa ollut mahdollista, seuraavaa:

”Valitettavasti emme voi pitää lupaustamme toimittaa teille täydellistä kertomusta tosiseikoista ennen vuoden loppua – – Koska menettely Yhdysvalloissa on vielä kesken, amerikkalainen neuvonantajamme on kertonut meille, että tietojen täysimääräinen paljastaminen komissiolle, mitä alustavasti suunnittelimme lokakuisissa kokouksissamme, vaarantaisi vakavasti Nutrinovan (ja tiettyjen sen jäsenten) intressit Yhdysvalloissa.”

575 Tästä seuraa, että Hoechst ilmoitti selvästi, ettei se voinut tehdä menettelyn tuossa vaiheessa enempää yhteistyötä komission kanssa kirjallisesti eikä suullisesti. Näissä olosuhteissa komissiota ei voida arvostella siitä, että se katsoi menettelyn tuossa vaiheessa, ettei Hoechst toiminut täysimääräisesti yhteistyössä ja että näin ollen aiempaa yhteistyötä voidaan mahdollisesti pitää riittämättömänä vuoden 1996 yhteistyötiedonannon kannalta.

576 Hoechstin kanta toistettiin tämän jälkeen 28.1.1999 päivätyssä kirjeessä, jossa se totesi seuraavaa:

”Vaikka Nutrinova haluaa toimia täysimääräisesti ja välittömästi yhteistyössä komission kanssa, se ei voi juuri nyt toteuttaa yhteistyötä aiheuttamatta vakavaa ja kestämätöntä vaaraa itselleen ja nykyisille ja/tai entisille työntekijöilleen Yhdysvaltojen oikeuden valossa.”

577 Se, että komissio väitteen mukaan totesi 5.3.1999 käydyssä puhelinkeskustelussa tai 29.3.1999 päivätyssä kirjeessä, ettei uusi suullinen ilmoitus olisi riittävä, johtui epävarmuudesta Hoechstin yhteistyön suhteen menettelyn tuossa vaiheessa, ja sen tarkoituksena oli kiinnittää Hoechstin huomiota siihen, että voidakseen hyötyä vuoden 1996 yhteistyötiedonannosta sen piti toimittaa enemmän näyttöä kartellin olemassaolosta.

578 Edellä esitetystä seuraa, että komissio otti päätöksessä lopulta huomioon Hoechstin suulliset ilmoitukset yhteistyönä ja että joka tapauksessa komission kanta hallinnollisen menettelyn aikana johtui epävarmuudesta Hoechstin todellisen yhteistyön suhteen menettelyn alkuvaiheessa, kun Hoechst oli lisäksi aluksi todennut, etteivät sen työntekijöiden komissiolle antamat todistajanlausunnot olleet mahdollisia.

579 Kaiken edellä esitetyn perusteella kahdeksannen kanneperusteen yhteydessä esitetyt väitteet on hylättävä.

580 Näissä olosuhteissa ei ole tarpeen tutkia Hoechstin esittämää yhdeksättä kanneperustetta, koska Hoechst, joka ei ollut yritys, joka ensimmäisenä esitti ratkaisevaa näyttöä kartellin olemassaolosta, ei voinut toivoa saavansa suurempaa sakon alennusta kuin se, joka sille myönnettiin vuoden 1996 yhteistyötiedonannon D osaston nojalla ja jonka suuruus oli 50 prosenttia siitä sakon määrästä, joka sille olisi määrätty, jos se ei olisi tehnyt yhteistyötä.

581 On kuitenkin todettava, että tietyt menettelylliset säännönvastaisuudet voivat joskus oikeuttaa sakon alentamisen, vaikka riidanalaista päätöstä ei voida kumota niiden perusteella (ks. vastaavasti edellä 211 kohdassa mainittu asia Baustahlgewebe v. komissio, tuomion 26–48 kohta ja edellä 216 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied ja Technische Unie v. komissio, tuomion 436–438 kohta).

582 Käsiteltävänä olevassa asiassa on otettava huomioon vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamisen yhteydessä tapahtunut hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen, joka on todettu edellä 137 kohdassa ja johon Hoechst vetoaa kahdeksannessa ja yhdeksännessä kanneperusteessa. Näin ollen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ottaa huomioon sen seikan tärkeyden, että komissio noudattaa näitä periaatteita hallinnollisissa menettelyissä, ja täyden tuomiovaltansa nojalla päättää alentaa Hoechstille määrättyä sakkoa 10 prosentilla.

583 Tämän muutoksen konkreettiset seuraukset määritetään myöhemmin.

H *Yhdestoista kanneperuste, jonka mukaan ne bis in idem -periaatetta on loukattu*

1. Päätöksen tiivistelmä

584 Päätöksen 314–316 perustelukappaleessa komissio toteaa, ettei se, että Yhdysvallat (tai muu kolmas maa) käyttää toimivaltaansa kartellin osalta, voi millään tavoin rajoittaa tai sulkea pois komission toimivaltaa kilpailuoikeuden nojalla. Tämän lisäksi komissio ei missään tapauksessa aio määrätä kyseessä oleville yrityksille seuraamuksia samoista tosiseikoista kuin amerikkalaiset ja kanadalaiset viranomaiset. Myöskään yhtäältä komission ja toisaalta amerikkalaisten ja kanadalaisten viranomaisten toteuttamien menettelyjen ja määräämien seuraamusten tavoitteet eivät tietenkään ole samat.

2. Asianosaisten lausumat

a) Hoechstin väitteet

585 Hoechst katsoo, että komissio on loukannut ne bis in idem -periaatetta, kun se katsoo päätöksen 315 perustelukappaleessa, että amerikkalaista rikosoikeudellista seuraamusta, joka määrätään samassa asiassa, ei tarvitse vähentää sakosta. Komissio oli Hoechstin mukaan sitä mieltä, ettei ne bis in idem -periaatetta missään tapauksessa voida soveltaa yhteisön ja Yhdysvaltojen kartellioikeuden välisessä suhteessa. Hoechstin mukaan tähän mennessä missään tuomiossa ei kuitenkaan ole todettu, ettei ne bis in idem -periaatetta voitaisi milloinkaan soveltaa tällaisessa tapauksessa.

586 Tarkemmin ottaen Hoechst päättelee yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 7/72, Boehringer Mannheim vastaan komissio, 14.12.1972 antamasta tuomiosta (Kok. 1972, s. 1281, Kok. Ep. II, s. 59), että ne bis in idem -periaatetta sovelletaan, kun kyse on yhteisön ja Yhdysvaltojen kartellioikeuden välisestä suhteesta. Lisäksi Hoechst toteaa, että yhteisöjen tuomioistuimen tuomion tiivistelmän toisessa virkkeessä todetaan, että ”komission on otettava huomioon myös kolmannen valtion viranomaisten määräämä seuraamus ainoastaan, jos teot, joista toisaalta komissio ja toisaalta kyseinen kolmas valtio syyttävät yritystä, ovat samanlaiset”.

587 Käsiteltävänä olevassa asiassa komissio ei Hoechstin mukaan kiistä sitä, että Hoechstille Yhdysvalloissa määrätyt sakot koskevat tosiasiallista tilannetta, joka on samanlainen kuin päätöksen perustana oleva tilanne. Tältä osin Hoechst toteaa, että päätöksessä komissio ei lausu mitään yhteisten kokousten ja sopimusten Euroopan ulkopuolisiin markkinoihin liittyvistä seikoista. Hoechstin mukaan päätöksen 4, 65–72, 81, 90, 92, 100, 107, 120, 121, 138, 217, 232, 246, 349, 352, 397 ja 450 perustelukappaleessa komissio esittää selviä viitteitä siitä, että kyse on yhdestä ainoasta kilpailusääntöjen rikkomisesta.

588 Siltä varalta, että komissio kiistää käsiteltävänä olevassa asiassa sen, että kyse on yhdestä kilpailusääntöjen rikkomisesta, Hoechst esittää todisteena Yhdysvaltojen oikeusministerin kanssa 3.5.1999 tehdyn sopimuksen ja vaatii, että todistajiksi

nimetään Yhdysvalloissa asiasta vastaava syyttäjä ja eräs toinen henkilö, joka voidaan nimetä Hoechstin avulla.

589 Joka tapauksessa Hoechst katsoo, että amerikkalainen sakko on vähennettävä kohtuullisuussyistä ”luonnonoikeuden” periaatteen mukaisesti, jota on sovellettu asiassa Walt Wilhelm annetusta tuomiosta (yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 14/68, Walt Wilhelm ym., 13.2.1969 antama tuomio, Kok. 1969, s. 1, Kok. Ep. I, s. 377) lähtien.

b) Komission väitteet

590 Aluksi komissio korostaa, ettei Hoechst vaikuta haluavan enää ottaa kantaa Kanadan määräämään seuraamukseen vaan pelkästään Yhdysvaltojen määräämään seuraamukseen.

591 Komissio viittaa erityisesti edellä 145 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Aalborg Portland ym. vastaan komissio annettuun tuomioon (338 kohta) ja toteaa, että ne bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat. Tämän periaatteen mukaan seuraamusten määrääminen samalle henkilölle useamman kuin yhden kerran samasta lainvastaisesta käyttäytymisestä saman oikeushyvän suojelemiseksi on siten kiellettyä.

592 Käsiteltävänä olevassa asiassa tosiseikat ja suojeltu oikeudellinen intressi eivät komission mukaan ole samat.

593 Tosiseikkojen osalta komission mukaan Yhdysvaltojen oikeusministerin kanssa 3.5.1999 tehdyn sopimuksen 4 kohdan d alakohdassa todetaan nimenomaisesti, että tämän kartellin kohteena olleita sorbaatteja myivät Hoechst tai sen tytäryhtiöt ja muut kartellin jäsenet asiakkaille Pohjois-Kalifornian alueella. Tästä seuraa komission mukaan, että toimena, josta on määrätty seuraamus syytettä koskevassa sopimuksessa (Plea Agreement), ei ole salainen sopimus sellaisenaan vaan sen

täytäntöönpano Yhdysvalloissa. Komissio huomauttaa tältä osin, että alueperiaatetta sovelletaan sekä Yhdysvaltojen että Euroopan unionin kartellioikeudessa. Hoechstin ja Yhdysvaltojen välisestä syytettä koskevasta sopimuksesta ei ilmene, että se kattaisi myös salaisen sopimuksen täytäntöönpanotoimet ja vaikutukset Yhdysvaltojen ulkopuolella ja erityisesti Euroopassa. Komission mukaan päätöksen 315 perustelukappaleessa esitetty toteamus on näin ollen oikea. Komission mukaan edellä 586 kohdassa mainitussa asiassa Boehringer Mannheim vastaan komissio annetussa tuomiossa myös todettiin, ettei ne bis in idem -periaatetta loukattu, koska tosiseikat eivät olleet samat samankaltaisessa tilanteessa.

594 Suojellun oikeudellisen intressin osalta komissio viittaa päätöksen 316 perustelukappaleeseen ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-224/00, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients vastaan komissio, 9.7.2003 antamaan tuomioon (Kok. 2003, s. II-2597, 90 kohta) ja korostaa, että yhtäältä yhteisön viranomaisten noudattamien menettelyiden ja määräämien seuraamusten ja toisaalta Yhdysvaltain ja Kanadan viranomaisten noudattamien menettelyiden ja määräämien seuraamusten tavoitteet eivät ole samat. Ensin mainituilla pyritään säilyttämään vääristymätön kilpailu Euroopan unionin alueella ja ETA:ssa, kun taas jälkimmäisillä pyritään suojelemaan Yhdysvaltojen markkinoita.

595 Komissio korostaa lisäksi, että edellä 165 kohdassa mainituissa yhdistetyissä asioissa Tokai Carbon ym. vastaan komissio 29.4.2004 annetussa tuomiossa (130–148 kohta) ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin totesi nimenomaisesti, että komissio voi lainmukaisesti määrätä sakon asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa määritetyissä rajoissa ilman, että sen pitäisi näitä rajoja määrittäessään ottaa huomioon vastaavia amerikkalaisia seuraamuksia. Komission mukaan nämä toteamukset soveltuvat käsiteltävänä olevassa asiassa.

596 Komissio lisää täydellisyyden vuoksi, ettei mikään kohtuullisuutta koskeva seikka puhu sen puolesta, että amerikkalainen seuraamus olisi vähennettävä sakosta. Sellaista tilannetta, jonka vuoksi yhteisöjen tuomioistuin otti edellä 589 kohdassa mainitussa asiassa Walt Wilhelm ym. antamassaan tuomiossa (11 kohta) huomioon yhteisön oikeudessa ensimmäiset HT 90 artiklan 2 kohdan nojalla määrätyt seuraamukset ottaen huomioon jäsenvaltioiden kansallisten markkinoiden ja yhteismarkkinoiden tiukan riippuvuuden toisistaan, ei komission mukaan vallitse Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen välisessä suhteessa (komissio viittaa tältä osin edellä 594 kohdassa mainitussa asiassa Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio annetun tuomion 99 kohtaan).

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

597 Aluksi on todettava, että käsiteltävänä oleva kanneperuste on esitetty yksinomaan sitä vastaan, ettei Yhdysvalloissa määrättyä seuraamusta ole vähennetty yhteisössä määrätystä seuraamuksesta. Näin ollen on katsottava, ettei tämä kanneperuste koske Kanadassa määrättyä seuraamusta.

598 Ne bis in idem -periaate, joka vahvistetaan myös ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen seitsemännen lisäpöytäkirjan 4 artiklassa, on yhteisön oikeuden perusperiaate, jonka noudattamisen tuomioistuimet varmistavat (asia C-308/04 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 29.6.2006, Kok. 2006, s. I-5977, 26 kohta).

599 Lisäksi on todettava, ettei yhteisöjen tuomioistuin ole ratkaissut sitä kysymystä, onko komissiolla velvollisuus ottaa vähennyksenä huomioon seuraamus, jonka kolmannen valtion viranomaiset ovat määränneet, jos teot, jotka komissio ja kyseiset viranomaiset ovat ottaneet yritystä vastaan huomioon, ovat samat, mutta yhteisöjen tuomioistuin on katsonut, että se, että komission ja kolmannen valtion viranomaisten huomioon ottamat teot ovat samat, on edellä mainittua kysymystä edeltävä ehto (ks. vastaavasti asia C-397/03 P, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 18.5.2006, Kok. 2006, s. I-4429, 48 ja 49 kohta ja edellä 598 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 27 kohta).

600 Tarkemmin ottaen yhteisöjen tuomioistuin on huomauttanut, että ne bis in idem -periaatteen soveltaminen edellyttää kolmen edellytyksen täyttymistä: tosiseikkojen, sääntöjen rikkojan ja suojellun oikeudellisen intressin on oltava samat. Tämän periaatteen mukaan seuraamusten määrääminen samalle henkilölle useamman kuin yhden kerran samasta lainvastaisesta käyttäytymisestä saman oikeushyvän suojelemiseksi on siten kiellettyä (edellä 145 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 338 kohta).

601 Tältä osin on korostettava, ettei ne bis in idem -periaatetta sovelleta tilanteisiin, joihin on puututtu kolmansien valtioiden oikeusjärjestyksissä ja joissa kyseisten

valtioiden viranomaiset ovat ryhtyneet toimenpiteisiin oman toimivaltansa puitteissa (ks. vastaavasti edellä 598 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 32 kohta).

602 Ensinnäkin vaikka käsiteltävänä olevassa asiassa komissio toteaa tietyissä Hoechstin esiin ottamissa päätöksen perustelukappaleissa, että kyseessä olevat tosiseikat pohjautuvat samaan sopimuskokonaisuuteen ja että sorbaattimarkkinoita on voitu arvioida maailmanlaajuisesti, on korostettava, että yhteisön kartellioikeudessa edellytetään, että on olemassa sopimus, päätös tai yhdenmukaistettu menettelytapa, joka on ”omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan” tai ETA-sopimuksen ”sopimuspuolten” väliseen kauppaan ja jonka tarkoituksena on ”estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla” tai ETA-sopimuksen kattamalla ”alueella” (EY 81 artiklan 1 kohta ja ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohta). Komission toiminnan tarkoituksena on suojata sisämarkkinoilla käytävää vapaata kilpailua, joka on EY 3 artiklan 1 kohdan g alakohdan nojalla yhteisön perustavoite (ks. vastaavasti edellä 598 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 31 kohta). Komissio toteaa tältä osin, että kyseessä olevan kilpailunvastaisen toiminnan tarkoituksena oli rajoittaa kilpailua ja sen seurauksena kilpailu estyi yhteisössä ja ETA:ssa (päätöksen 280–288 perustelukappale) ja että lisäksi sorbaatin tuottajien välinen jatkuva sopimus vaikutti tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja ETA-sopimuksen sopimuspuolten väliseen kauppaan (päätöksen 289–294 perustelukappale). Tällä perusteella komissio toteaa päätöksen päätösosan 1 artiklassa, että kyseessä olevat yritykset ovat rikkoneet EY 81 artiklan 1 kohtaa ja 1.1.1994 lähtien ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaa.

603 Toiseksi vaikka Hoechstin ja Yhdysvaltojen oikeusministeriön välillä 3.5.1999 tehdystä sopimuksesta ilmenee, että Hoechstin syyksi luetut tosiseikat koskevat ”Yhdysvalloissa ja muualla” myytyjä sorbaatteja koskevaa kartellia, on todettava ensimmäiseksi, että edellä mainitussa sopimuksessa todetaan myös, että kyse on sorbaateista, joita Hoechst tai sen tytäryhtiöt myivät Pohjois-Kalifornian alueella sijaitseville kuluttajille, ja toiseksi, ettei ole mitenkään osoitettu, että Yhdysvalloissa käyty menettely olisi koskenut muita kuin Yhdysvalloissa ilmenneitä kartellin sovellutuksia tai vaikutuksia tai varsinkaan ETA:ssa ilmenneitä vaikutuksia, mikä lisäksi olisi ilmiselvästi merkinnyt tunkeutumista komission alueellisen toimivallan alueelle (ks. vastaavasti edellä 594 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 9.7.2003, 103 kohta ja edellä 165 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, tuomion 143 kohta).

604 Näin ollen käsiteltävänä olevassa asiassa Yhdysvaltojen ja yhteisön kilpailuviranomaisten päätökset poikkeavat toisistaan suojellun oikeudellisen intressin osalta.

605 Näissä olosuhteissa ne bis in idem -periaatetta ei voida soveltaa. Samoilla perusteilla kohtuullisuussyyt, joiden nojalla Hoechstin mukaan komission määräämän sakon yhteydessä on oikeutettua ottaa huomioon Yhdysvalloissa määrätty sakko, on hylättävä. Koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo saaneensa tarpeellisen selvityksen asiakirjoista, Hoechstin pyyntöä todistajien nimeämisestä ei ole syytä hyväksyä.

606 Edellä esitetyn perusteella yhdestoista kanneperuste on hylättävä.

IV *Hoechstille määrätyn sakon lopullinen määrä*

607 Kuten edellä 420–439 kohdasta seuraa, päätöstä on muutettava siltä osin kuin siinä johtajan rooli otetaan huomioon raskauttavana olosuhteena Hoechstia vastaan.

608 Kuten edellä 582 kohdassa todetaan, vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamisen yhteydessä tapahtuneen hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamisen, joka on todettu edellä 137 kohdassa, huomioon ottamiseksi Hoechstille määrättyä sakkoa on alennettava 10 prosentilla.

609 Komission päätöksessä esittämät toteamukset sekä komission käyttämä laskentamenetelmä pysyvät muilta osin ennallaan.

610 Kantajalle määrättävän sakon lopullinen määrä lasketaan näin ollen seuraavasti: sakon laskentapohjaan (20 miljoonaa euroa) lisätään 100 prosenttia, kun otetaan huomioon Hoechstin koko ja kokonaisresurssit vuosina 1995 ja 2002, mistä seuraa 40 miljoonan euron määrä. Kilpailusääntöjen rikkomisen keston huomioon ottamiseksi tätä määrää korotetaan 175 prosentilla. Sakon perusmäärä on näin ollen 110 miljoonaa euroa. Tähän sakon perusmäärään lisätään 50 prosentin korotus Hoechstin rikkomisen uusimisen vuoksi, mistä seuraa yhteensä 165 miljoonan euron määrä. Tätä määrää alennetaan lopuksi 50 prosentilla vuoden 1996 yhteistyötiedonannon nojalla, mistä seuraa 82,5 miljoonan euron määrä, ja tämän jälkeen 10 prosentilla vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamisen yhteydessä tapahtuneen hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamisen, joka on todettu edellä 137 kohdassa, huomioon ottamiseksi, minkä seurauksena sakon lopullinen määrä on 74,25 miljoonaa euroa.

Oikeudenkäyntikulut

611 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan. Käsiteltävänä olevan asian olosuhteissa on määrättävä, että kumpikin asianosainen vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (viides jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) **Hoechst GmbH:lle määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 74,25 miljoonaa euroa.**

2) Kanne hylätään muilta osin.

3) Kumpikin asianosainen vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Vilaras Dehousse Šváby

Julistettiin Luxemburgissa 18 päivänä kesäkuuta 2008.

E. Coulon M. Vilaras

kirjaaja jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Tosiseikat ..... II - 893

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 899

Oikeudellinen arviointi ..... II - 902

I Kanneperusteet, joilla pyritään päätöksen kumoamiseen kokonaisuudessaan Hoechstin osalta ..... II - 903

A Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan kantaja ei ole saanut tutustua sen puolesta puhuviin asiakirjoihin ..... II - 903

1. Tiivistelmä hallinnollisesta menettelystä ja päätöksestä ..... II - 903

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 908

a) Hoechstin väitteet ..... II - 908

Se, ettei kantaja saanut tutustua komission ja Chisson välistä yhteydenpitoa koskeviin asiakirjoihin ..... II - 908

Se, ettei kantaja saanut tutustua Chisson 17.12.2002 päivättyyn kirjeeseen ja sen liitteisiin ..... II - 912

Uusien tutkimusten toteuttamista koskeva pyyntö ..... II - 916

b) Komission väitteet ..... II - 917

Se, että kantaja ei saanut tutustua tiettyihin asiakirjoihin ..... II - 917

Uusien tutkimusten toteuttamista koskeva pyyntö ..... II - 922

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 922

a) Hyvän hallinnon periaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaaminen ..... II - 923

b) Se, että oikeutta tutustua asiakirjavihkoon on loukattu ..... II - 927

Chisson 17.12.2002 päivätty kirje liitteineen ..... II - 928

Sisäiset asiakirjat, jotka koskevat komission ja Chisson välillä syyskuun 1998 ja huhtikuun 1999 välisenä aikana käytyjä puhelinkeskusteluja ..... II - 932

B Neljäs kanneperuste, jonka mukaan kuulemismenettelystä vastaavan neuvonantajan loppukertomus on puutteellinen ..... II - 934

1. Asianosaisten lausumat ..... II - 934

a) Hoechstin väitteet ..... II - 934

b) Komission väitteet ..... II - 935

2. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 936

II Kolmastoista kanneperuste, jolla pyritään päätöksen 2 artiklan kumoamiseen siltä osin kuin se koskee Hoechstia ..... II - 938

A Asianosaisten lausumat ..... II - 938

1. Hoechstin väitteet ..... II - 938

2. Komission väitteet ..... II - 939

B Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 939

III Kanneperusteet, joilla pyritään Hoechstille määrätyn sakon alentamiseen ..... II - 941

A Kahdestoista kanneperuste, jonka mukaan menettely kesti liian kauan ..... II - 942

1. Tiivistelmä hallinnollisesta menettelystä ..... II - 942

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 943

a) Hoechstin väitteet ..... II - 943

b) Komission väitteet ..... II - 944

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 945

B Kolmastoista kanneperuste, jonka mukaan päätöksen tiettyjä perusteluja on poistettu virheellisesti ..... II - 949

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 949

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 951

a) Hoechstin väitteet ..... II - 951

b) Komission väitteet ..... II - 953

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 956

C Viides kanneperuste, jonka mukaan sakon perusmäärää määritettäessä on tehty oikeudellinen virhe ..... II - 961

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 961

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 963

a) Hoechstin väitteet ..... II - 963

Kilpailusääntöjen rikkomisen luonne ..... II - 964

– Kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset ..... II - 964

– Ylimpien johtajien osallistuminen kilpailua rajoittaviin sopimuksiin ..... II - 967

– Yritysten jakaminen ryhmiin ..... II - 968

– Korotuskerroin Hoechstin koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi ..... II - 969

Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto ..... II - 970

b) Komission väitteet ..... II - 972

Kilpailusääntöjen rikkomisen vaikutukset ..... II - 972

Ylimpien johtajien osallistuminen kilpailua rajoittaviin sopimuksiin II - 974

Yritysten jakaminen ryhmiin ..... II - 975

Korotuskerroin Hoechstin koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi ..... II - 976

Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto ..... II - 976

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 978

a) Kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus ..... II - 979

Kartellin vaikutukset ETA:n sorbaattimarkkinoilla ..... II - 980

Hoechstin ylimpien johtajien osallistuminen kartelliin ..... II - 982

Kyseessä olevien yritysten jakaminen ryhmiin ..... II - 984

Korotuskerroin Hoechstin koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi ..... II - 987

b) Rikkomisen kesto ..... II - 991

D Toinen ja kuudes kanneperuste, jotka koskevat väitettä johtajan asemasta, jota on päätöksessä pidetty raskauttavana olosuhteena ..... II - 994

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 994

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 995

a) Hoechstin väitteet ..... II - 995

b) Komission väitteet ..... II - 997

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 998

E Seitsemäs kanneperuste, jonka mukaan sakon korottaminen kilpailusääntöjen rikkomisen uusimisen vuoksi oli perusteeton ..... II - 1004

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 1004

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 1006

a) Hoechstin väitteet ..... II - 1006

b) Komission väitteet ..... II - 1008

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1010

F Kymmenes kanneperuste, jonka mukaan vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa on sovellettava analogisesti ”lievemmän lain periaatteen” nojalla ..... II - 1014

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 1014

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 1016

a) Hoechstin väitteet ..... II - 1016

b) Komission väitteet ..... II - 1020

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1023

G Kahdeksas ja yhdeksäs kanneperuste, jotka koskevat yhteistyötiedonannon soveltamista ..... II - 1025

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 1026

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 1027

a) Hoechstin väitteet ..... II - 1027

b) Komission väitteet ..... II - 1030

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1034

H Yhdestoista kanneperuste, jonka mukaan ne bis in idem -periaatetta on loukattu ..... II - 1041

1. Päätöksen tiivistelmä ..... II - 1041

2. Asianosaisten lausumat ..... II - 1042

a) Hoechstin väitteet ..... II - 1042

b) Komission väitteet ..... II - 1043

3. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 1045

IV Hoechstille määrätyn sakon lopullinen määrä ..... II - 1047

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 1048